

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Disertační práce

2024

Viktor Janák

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Disertační práce

**Iredentismus moravských Slováků na přelomu
třicátých a čtyřicátých let 20. století a reakce na něj**

Viktor Janák

Plzeň

2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Disertační práce

**Iredentismus moravských Slováků na přelomu
třicátých a čtyřicátých let 20. století a reakce na něj**

Viktor Janák

Vedoucí práce:

doc. Mgr. et Mgr. Andrej Tóth, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval doc. Mgr. et Mgr. Andreji Tóthovi, Ph.D., svému dlouholetému učiteli, školiteli a dnes již i příteli, za obětavý přístup, cenné rady a za nadlidskou trpělivost při vedení mé práce. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat také všem přátelům, ale zejména rodině, za veškerou podporu i v dobách, kdy vše vypadalo beznadějně.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Pardubice, 2024

.....

OBSAH

Úvod	1
1. Historický kontext událostí.....	16
1.1 Historický kontext aneb vznik nové republiky.....	16
1.2 Problematika identit v novém státě	18
1.3 Moravští Slováci jako svébytná identita v rámci československého, potažmo českého národa?.....	23
2. Pokusy o iredentu.....	29
3. Odezva veřejnosti na iredentu moravských Slováků.....	49
3.1 Odezva na moravské straně	49
3.2 Zahraniční odezva.....	53
4. Národopisná Morava	58
4.1 Aktivity Národopisné Moravy.....	59
4.2 Změny v prosazování národopisu prostřednictvím tiskovin	64
5. Poválečné zúčtování	76
5.1 Retribuční soudnictví.....	76
5.2 Výsledky a zajímavosti jednotlivých procesů	83
5.3 Analýza výše trestů určených soudem a reálně odpykaného trestu ...	93
Závěr.....	94
Seznam pramenů a literatury	102
Prameny nevydané.....	102
Prameny vydané	103
Resumé	108

Úvod

Na počátku krátkého 20. století vypukl válečný konflikt, který svými rozměry neměl do té doby ve světě obdoby. Takzvaná Velká válka se později do dějin zapsala jako první světová válka. V tomto ozbrojeném konfliktu proti sobě stály Ústřední mocnosti (Rakousko-Uhersko a Německo se svými spojenci) a mocnosti Dohody (Anglie, Francie a Rusko se svými spojenci). Čtyři roky trvající boje v Evropě zpečetily i osud mnohonárodnostní habsburské monarchie, na jejíž místo nastoupily „národní“ státy. Jedním z těchto nově vytvořených států bylo i Československo, které vzniklo 28. října 1918. Tento stát si však ze starého Rakousko-Uherska, ze kterého vzešel, přenesl i pestrou národnostní diverzitu, jež se pro fungování státu ukázala jako klíčový faktor. Národnostní menšiny, které nepovažovaly Československo za svou vlast, resp. nebyly ochotny ztotožnit se s československou státností, tvořily až jednu třetinu veškerého obyvatelstva republiky. Za neméně významnou třetí plochu lze pak rovněž považovat koncept do jisté míry uměle vytvořeného československého národa, který si mnoho Slováků nepřisvojilo. Osud první Československé republiky (dále jen ČSR) byl zpečetěn již po dvaceti letech jeho existence, během kterých se jednotlivé národnostní menšiny, včetně druhé větve československého národa, Slováků, zcela odvrátily od Československa a postavily se na platformu národního sebeurčení.

Argumentačně byly snahy slovenského národa podporovány po celou dobu existence Československa Pittsburskou deklarací z 30. května 1918. Ta zachycovala představy Slováků žijících tou dobou v Americe o společenském soužití Čechů a Slováků ve společném státě. Po vzniku společného státu byla nejsilnější autonomistickou stranou Slovenská ľudová strana (dále jen SLS), od roku 1925 Hlinkova slovenská ľudová strana (dále jen HSLS), která byla založena slovenskými katolickými elitami. Již v roce 1919 se objevily první náznaky autonomismu, a to prostřednictvím cesty Andreje Hlinky a Františka Jehličky na pařížskou mírovou konferenci, jež měla narušit obraz zcela jednotného Československa. Toto do jisté míry pobouřilo oficiální představitele státu, poškodilo Hlinkův mediální obraz a následně došlo k jeho krátkodobému

uvěznění za velezradu. O rok později byly slovenskými autonomisty, resp. od tří členů SLS, Ferdiše Jurigy, Ludovíta Labaye a Vojtecha Tuky, předloženy první návrhy na autonomii Slovenska. Nadcházející rok se Labayovu formu návrhu podařilo pomocí hlasů německých poslanců dostat až do sněmovny, kde tento zákon pochopitelně nemohl projít, jelikož by se stal precedents pro národnostní menšiny. Od této chvíle nastal zlom v rétorice politiky SLS, která začala razit heslo, že Slovensko bude v ČSR pouze po tu dobu, pokud toto setrvávání bude pro něj výhodné, což bylo jasně definováno i novým programem strany.¹ Ve volbách v roce 1925 se pak ukázalo, že HSLS již nebyla ochotná spolupracovat s jejím českým protějškem – Československou lidovou stranou. Ba naopak, obě strany se dostaly téměř do konkurenčního vztahu. O jedenáct let později, tedy v roce 1936, se HSLS oficiálně přihlásila k fašistickému hnutí, začala používat ve straně „vůdcovskou“ roli a veřejně vyhlašovat své snahy o vytvoření totalitní fašistické společnosti.

Dokonce ani český národ nebyl jednotný. Česky hovořící obyvatelé historických zemí republiky se dělili na Čechy, Moravany a Slezany, ti se pak dále dělili na drobnější „etnické“ skupiny, které měly na základě odlišných a specifických sociokulturních tradic tendenci se označovat jako samostatné etnikum s právem na národní příslušnost. Jednou takovou „etnickou“ skupinou se silnými tradičními folklórními prvky s etnicko-kolektivním mobilizačním potenciálem byli, a do jisté míry dodnes jsou moravští Slováci, kteří si i v jednadvacátém století zachovávají své tradice, mluvu a zvyky ve větší míře než ostatní etnika v České republice. Fenomén moravského separatismu lze pozorovat od počátku české státnosti až do devadesátých let 20. století, kdy před rozpadem České a Slovenské Federativní Republiky mezi lety 1990–1992 opět zaznívaly hlasy moravských separatistů toužících po autonomii.²

Kulturně specifický etnografický region Slovácko, před druhou světovou válkou označované jako Moravské Slovensko či Moravská Slovač, se nachází na

---

¹ Strana vydala celkem pět stranických programů (1919, 1920, 1922, 1930, 1938), přičemž právě třetí stranický program byl zveřejněn přímo před Národním shromážděním. Tehdy zároveň poprvé došlo ke konkretizaci autonomních požadavků, které byly v předchozích programech formulovány poněkud vágně.

² SKOUMAL, Tomáš, *Úsilí o samosprávu Moravy a Slezska 1990–1992*, Olomouc 2011, s. 15–20.

hranicích se Slovenskem. Jeho součástí jsou okresy Hodonín a Uherské Hradiště, dále pak části okresů Břeclav (oblast kolem Hustopečí a Břeclavi) a Zlín (oblast okolo Napajedel a Luhačovic). Jedná se o území, jež bylo po staletí úzce hospodářsky i sociálně propojeno s přilehlým územím Horních Uher, a tyto vazby mezi obyvateli na obou březích Moravy měly větší vliv na sociokulturu právě obyvatel jihovýchodní Moravy než naopak. Region se vymezuje vlastním nářečím, které je podobné nářečí slovenského etnického regionu Záhorie, typickými kroji i vlastní kulturou. V rámci tohoto etnika se etablovala skupina obyvatel, která se se svými separatistickými tendencemi přidala ke konci třicátých let 20. století k ostatním nespokojeným početným národnostním skupinám v Československu. Během krátkého období tak na vládnoucí politické reprezentaci ČSR začali uplatňovat své národní požadavky nejen Němci, Maďaři, Poláci, Slováci, ale nakonec i část Moravanů. Všechny zmíněné skupiny dosáhly více či méně svého. Většinu německého obyvatelstva československého státu přijala Německá říše na sklonku roku 1938, polskou menšinou obývané území v Československu bylo připojeno k Polsku, stejně tak Slováci získali nejdříve autonomii a v březnu 1939 pak vlastní stát, který byl ještě na podzim 1938 ochuzen o jižní část území, jež připadlo Maďarskému království, jelikož se na ní nacházela autochtonní maďarská menšina, spolu s nevelkým územím předmostí Bratislavy, které spojila již se Slovenskem sousedící Německá říše.³

Pouze iredentistické snahy moravských Slováků nebyly v horkých měsících roku 1938 a první třetiny 1939 vyslyšeny. Představitelé iredenty tedy ve větší či menší míře obrátili svou činnost ve prospěch nových nacistických pánů Protektorátu Čechy a Morava, kterým sloužili až do konce druhé světové války.

Moravští iredentisté pro tento účel vytvořili již v roce 1939 národopisný spolek s názvem Národopisná Morava, jenž byl vnímán svými členy jako pokračovatel Moravskoslovenské společnosti, která působila od roku 1936 do roku 1939 zejména na Slovácku a také Slovensku (region Záhorie).⁴ Jedním

---

³ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha 2012, s. 11–30.

⁴ Po krátkou dobu, na přelomu let 1939–1942, působila na území Slovácka i přechodná skupina Lidová tvorba, která vydávala stejnojmenné periodikum.

z důvodů, proč se členové Národopisné Moravy považovali za pokračovatele Moravskoslovenské společnosti (dále jen MSS), byl fakt, že mnoho z nich přišlo do nového uskupení právě z MSS. Tiskovou platformou obou etnografických skupin byly jejich měsíčníky. MSS využívala měsíčník *Moravskoslovenské pomezí* a Národopisná Morava periodikum *Uprkův kraj*. Obsah těchto periodik si byl navzájem velice vzdálen. Zatímco MSS byla demokraticky zřízenou společností, čemuž odpovídal i obsah jednotlivých čísel *Moravskoslovenského pomezí*,⁵ tak *Uprkův kraj* byl naopak po celou dobu jeho existence kolaborantským plátkem, který vyzdvihoval německou kulturu a českoněmeckou spolupráci. *Uprkův kraj* vycházel až do konce války, a i když byl konec nacistického Německa nevyhnutelný, ve svém obsahu nepolevoval v projevech náklonnosti k Velkoněmecké říši.

Po válce bylo třeba potrestat lidi, kteří se dopouštěli zločinů proti původnímu řádu demokratické republiky. Nejinak tomu bylo i v případě moravských iredentistů, kteří se snažili na přelomu let 1938 a 1939 odtrhnout část území Moravy od zbytku českých zemí a připojit jej k autonomnímu Slovensku a později ke Slovenskému štátu. Většina těchto slováckých iredentistů byla ve třicátých letech 20. století roztroušena v různých národopisných (MSS, Štefánikova společnost apod.) či politických formacích (Vlajka, Národní obec fašistická apod.), po klíčových událostech posledních zářijových dní roku 1938 se však všichni sešli v etnografickém spolku Národopisná Morava, který působil na území Moravy, a především Slovácka, až do konce války. Právě tito lidé stanuli po válce před Mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti, kde se zpovídali ze svých prohrěšků proti právnímu systému.

Pokud se podíváme blíže na zkoumaný problém moravské iredenty a separatismu, dojdeme k závěru, že se jedná o komplexní záležitost, kterou je potřeba vymezit na více úrovních. První úroveň se týká samotné problematiky historie českých zemí, zejména pak vzniku prvního československého státu, který se rodil s velkými obtížemi, a postupem času se jeho koncept stal neudržitelným.

---

⁵ V čele MSS stály jedny z nejvýznamnějších osobností regionu – arm. gen. Josef Šnejdárek, dr. Josef Millo či dr. Tomáš Cabán.

Jedním z nejdůležitějších úkolů v rámci této úrovně je zmapovat historické podhoubí a realie, v nichž tento stát vznikl. Druhá úroveň, která přímo navazuje na předchozí, mapuje problém identit, jež se na území nově vzniklé republiky nakumulovaly. Sledován je zejména přístup československého státu k početným, ale i méně početným národnostním menšinám. V kontextu doby bylo Československo jedním z nejvíce demokratických států ve střední Evropě, nicméně ani tato demokracie nebyla dokonalá tak, jak by se z některých dnešních článků a statí mohlo zdát. Byť byla práva menšin právně garantována, ne vždy se je podařilo dodržovat podle platných legislativních norem. Poslední, třetí úroveň je zároveň hlavním tématem celé předkládané práce, a sice iredenta moravských Slováků, kteří v situaci vzniklé na přelomu let 1938 a 1939, kdy se Československo ocitlo v nelichotivé situaci, vycítili šanci na realizaci svých plánů – připojení Moravy ke Slovensku.

Přestože již existuje několik odborných publikací, které se věnují moravskému iredentismu v daném období, neposkytuje žádná z nich ucelený pohled na toto téma. Proto je primárním cílem disertační práce zaměření na moravskou iredentu jako celek s přihlédnutím k jejím odezvám nejen u iredentistických stran a spolků, ale i ve společnosti, a k případným reakcím v tehdejší Slovenské republice, která měla odtrženou část Moravy přijmout do svého státního zřízení. Cílem tedy je poskytnout komplexní informace a přehled o iredentistických spolcích, stranách, jejich aktivitách, vizích, úspěších a pádech. Disertační práce vychází z několika autorových předešlých výzkumů, které již byly publikovány v různých odborných periodikách.

Těmto záměrům odpovídá také předpokládaná struktura práce. V úvodní kapitole autor jednoznačně vymezuje téma, hypotézy a rozebírá současný stav odborného bádání. Následující první část poskytuje náhled do vývoje vzniku ČSR a její politiky k národnostním menšinám a etnickým skupinám v letech 1918–1938. Popisuje důležité mezinárodní i vnitropolitické události, jež vedly ke kritickému podzimu 1938, který se nesl ve jménu separatismu a iredentismu národnostních skupin, k nimž se nakonec chtěla přidat i nevelká etnická skupina moravských Slováků. Účelem první kapitoly je poskytnout ideový základ, do

kteřeho autor v následujících kapitolách zasazuje vývoj fenoménu iredenty moravských Slováků v chronologickém sledu.

Druhou část tvoří samotné jádro práce. Ta je rozdělena do několika na sebe navazujících kapitol, přičemž první se věnuje analýze geneze myšlenky moravské iredenty i její postupné realizaci v roce 1938. Analyzuje důvody neúspěchu a představuje osobnosti, které se v této anabázi angažovaly. Na základě archivních pramenů autor předestírá události, jež se děly po neúspěšném pokusu o připojení Slováků ke Slovensku a které vyústily v založení spolku Národopisná Morava.

Plán na odtržení části území od suverénního státu a jeho následného připojení k jinému státu musel zákonitě vyvolat řadu reakcí ve společnosti. Při prvním pokusu konaném na přelomu let 1938 a 1939 se jednalo o reakci ze strany československého státu, ale i moravských samospráv. Samozřejmě se situace dostala také do tehdejšího tisku jak v Čechách, respektive na Moravě, tak i na Slovensku, které mělo odtržené části přijmout za své. Ve druhé fázi, jež probíhala po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, reagovalo na druhou fázi iredenty zejména nacistické Německo a jeho elity. Právě reakcím všech zúčastněných se věnuje třetí kapitola tohoto textu. Druhá a třetí kapitola vychází z výzkumu, který autor publikoval v maďarskojazyčném periodiku *Fórum Társadalomtudományi Szemle*.⁶

Následující kapitola popisuje činnost spolku Národopisná Morava, do které se iredentisté uskupili. Tuto činnost porovnává s činnostmi jiných tou dobou vzniklých uskupení. Zároveň se zaměřuje na etnografickou činnost zmíněného spolku, která byla vykonávána prostřednictvím měsíčníku *Uprkúv kraj*, a komparativní analýzou prozkoumává strukturu příspěvků tohoto periodika s příspěvky jeho předchůdců a zjišťuje, zda došlo pod tímto uskupením sdružujícím bývalé iredentisty ke znehodnocení národopisu. Části této kapitoly

---

⁶ JANÁK, Viktor, *Egy kissé feledésbe merült irredentizmus – Csehország, vagy Szlovákia? Morvaszlovák ingadozás a válságos 1938–1939-es években*. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 25, 2023, 3, s. 57–72.

vycházejí z výzkumu autora, který publikoval v časopisu *Historica Olomucensia*.⁷

Pátá kapitola se věnuje vyrovnávání se s válkou, kolaboranty, separatisty a iredentisty prostřednictvím mimořádných lidových soudů. V rámci druhé světové války bylo napácháno mnoho křivd a zločinů, jejichž pachatelé unikali spravedlnosti až do roku 1945. Vítězství spojeneckých sil nad vojsky Osy umožnilo stíhání těchto pachatelů. V Československu byly pro tento účel zřízeny mimořádné lidové soudy, u nichž skončila i většina moravských iredentistů. Konkrétně se jednalo o Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti. Pátá kapitola analyzuje soudní procesy, zejména však tresty, které při nich padly, a ty následně komparuje nejen s jejich vykonanou částí.⁸

Závěr práce pak obsahuje shrnutí tématu, vyhodnocení cílů a hypotéz, stejně jako prezentaci zjištěných poznatků a výsledků. Hypotézy disertační práce jsou následující:

1. V letech 1938 a 1939 byla Československá republika separatismem doslova porcována na kusy, nejprve se odtrhlo německy hovořící pohraničí, poté maďarskojazyčná část Slovenska, a nakonec polské části Slezska, Podkarpatská Rus se nakonec celá stala součástí Maďarského království. Všechny tyto iredenty proběhly s různou mírou úspěchu, ale vždy alespoň částečně. Podařilo se dokonce rozdělit i do jisté míry uměle vytvořený československý národ, nejprve na podzim roku 1938 autonomií Slovenska, která byla dokonána v březnu 1939 úplným státoprávním odloučením Slovenska od českých zemí. Jako poslední se projeví snahy odtržení moravských Slováků, kteří ovšem jako jediní naprosto selhali a nepodařilo se jim prosadit žádné územní změny, byť jejich podpora ze Slovenska nebyla z nejmenších. Na rozdíl od jiných uskupení, usilujících o změny v uspořádání státu, neměli iredentisté

---

⁷ JANÁK, Viktor, *Proměny etnografických časopisů Slovácka v letech 1936–1950*. In: *Historica Olomucensia* 61, 2022, 1, s. 167–185.

⁸ JANÁK, Viktor, „*Slovácko sa nesúdí*“ aneb *Konec iniciátorů moravské iredenty*. In: *Slezský sborník* 120, 2022, 1, s. 55–71.

zastání v žádné ze stran ani ve spolcích. Z tohoto faktu vyplývá hypotéza, že drtivý neúspěch iredentistické skupiny byl závislý na její organizovanosti, která by dopomohla k prosazení společného zájmu.

2. Území, kterého se týkala iredenta, nepatřilo mezi nejmenší a zahrnovalo i větší města (Kyjov, Hodonín, Uherské Hradiště). Období, ve kterém se iredenta děla, bylo poznamenáno obavami ze zvýšené centralizace směrem do Prahy jako jediného centra a sloučení zemí Moravskoslezské a České v jednu. Zároveň došlo ke zvýšení patriotismu a pocitu soudržnosti se státem kvůli mnichovské dohodě. Autor předpokládá, že reakce českých obcí na iredentu byla veskrze negativní, ale reflektovala v sobě i strach z možné ztráty autonomie.
3. Dosavadní bádání hovoří o „ztrátě cti“ národopisu v rámci periodika *Uprkúv kraj*. Národopis se cti měl být podle Mezihoráka spojován se zdůrazňováním výjimečnosti regionu, nenahraditelných hodnot jeho svérázu a měl být příkladem staromilství. Naproti tomu v bezectném národopise se objevuje myšlenka regionu utlačovaného a diskriminovaného Prahou, z této myšlenky poté vzešel extrémní regionalismus. Autor také předpokládá, že s převzetím národopisu separatisty došlo ke ztrátě objektivit y a nastala spolupráce s režimem, a to jak v případě obsahu příspěvků, tak i vedení jednotlivých periodik. Úkolem disertační práce je tyto hypotézy podrobit revizi.
4. Vzhledem k charakteru celé iredentistické akce autor předpokládá, že tresty u mimořádných lidových soudů po válce byly extrémně vysoké, jelikož se *de facto* jednalo o pokus narušení státní celistvosti, což mělo být trestáno podle zákona na ochranu republiky 50/1923 Sb. §1–3. odnětím svobody v rozsahu minimálně od 5 let. Dalším předpokladem k vysokým trestům by mělo být i případné provinění proti velkému retribučnímu dekretu č. 16/1945 Sb.

Předkládaná disertační práce je zpracována na základě zejména primárních pramenů, dostupné sekundární literatury a dobového tisku. Metodologicky disertační práce vychází z klasického historického způsobu výzkumu, tj. přímé a

nepřímé metody historického bádání. Při vlastním rozboru problematiky je využita chronologická metoda.

Zdroje disertační práce lze rozdělit do několika skupin. Autor pracovně rozlišuje skupiny zdrojů následovně: literatura a) primární literatura (knižní publikace, periodika), b) sekundární literatura; prameny a) nevydané, b) vydané. Vzhledem k faktu, že téma moravské iredenty je tématem regionálním, věnuje se mu pouhá hrstka autorů, a to výhradně českých, výjimečně slovenských. Autoři, kteří se tomuto tématu věnují nejdéle a publikují nejvíce, jsou patrně profesor František Mezihorák, jenž se specializuje na nejnovější české dějiny a dějiny evropské integrace, a profesor Jan Rychlík, orientující se na problematiku formování novodobých národů a na etnické konflikty. Žádný ze zahraničních autorů se tomuto tématu dosud dopodrobna nevěnoval. První a zároveň jediné rozsáhlejší knižní publikace, které se věnují problematice slovácké iredenty v letech 1938–1939, vyšly v devadesátých letech. Jedná se o publikace profesora Františka Mezihoráka s názvem *Moravský extrémní regionalismus a pokus o Velké Slovensko (1938–1939)* a *Hry o Moravu*.⁹ Obě vycházejí z autorova výzkumu z šedesátých let 20. století, jehož závěry byly autorovi vzhledem k cenzuře, kterou na sklonku šedesátých let zavedl tehdejší normalizační režim, zakázány publikovat, což uvádí sám autor v úvodu první knihy: „V roce 1968 jsem téměř uzavřel heuristickou přípravu a přikročil k syntéze. Ta však již doznala jen podoby první rukopisné verze... Jeho otištění však už postupující tzv. normalizace znemožnila.“¹⁰ Uvedená publikace je rozdělena celkem do tří kapitol s úvodním a závěrečným textem. Autor v ní seznamuje čtenáře s celkovou náladou na jihovýchodní Moravě v měsících před zářijovými událostmi roku 1938 a krátce po nich s ohledem na fašistické strany v regionu. Nosným tématem práce je však spojení regionu se Slovenskem, které si přála nejen iredentistická skupina, ale i Ľudáci, kteří chtěli tímto způsobem

---

⁹ MEZIHORÁK, František, *Moravský extrémní regionalismus a pokus o Velké Slovensko (1938–1939)*, Olomouc 1994, 91 s.; TÝŽ, *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*, Praha 1997, 143 s.

¹⁰ MEZIHORÁK, *Moravský extrémní regionalismus*, s. 7.

kompenzovat ztrátu území, o něž přišli v rámci první vídeňské arbitráže ve prospěch maďarského státu.

Druhá ze zmiňovaných knih, *Hry o Moravu*, nabízí rozvinutější pohled na události roku 1938–1945, které jsou zmíněny v první knize. V některých pasážích je takřka totožná s první zmíněnou monografií, například v závěrečné kapitole. Téma je ještě rozšířeno o Národní obec fašistickou, jejího vůdce Radolu Gajdu a o puč Ladislava Kobsinka ze zmíněné organizace. Hlavní část práce spočívá v popisu „mediální tváře“ slováckého iredentismu, kterým byl Jan Uprka, syn slavného malíře Joži Uprky, a samozřejmě nechybí ani analýza celého iredentistického hnutí včetně popisu ľudácké odezvy ze strany Slovenska. Velkým mínusem této publikace jsou občasné pejorativní soudy autora, který například uvádí, že vzniklá situace byla „*okrajová a neopakovatelná fraška!*“¹¹ a podobné. Dalším problémem se stává absence poznámkového aparátu, který je dnes pro odbornou knihu nutností. Tohoto problému je si autor sám vědom, neboť uvádí, že svůj původně akademický rukopis „*doplnil a zároveň odlehčil do populárnější podoby*“,¹² vše na žádost tehdejšího vydavatele knihy, kterým byla Mladá fronta. Vzhledem k renomé autora a jeho specializaci v tématu je však tato kniha pro účely disertační práce brána jako relevantní odborná kniha, nikoliv jako kniha populárně naučná.

Okrajové zmínky o separatistických tendencích nalezneme také v knižních publikacích dalších českých autorů. Tomáš Pasák hovoří ve své knize *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, která je dosud nejobsáhlejší publikací na téma českého fašismu v našich zemích, v kapitole *Moravští fašisté v boji o moc* kromě jiných fašistických moravských stran také o uskupení Národopisné Moravy, jejíž činnost krátce popisuje. V monografii Iva Pejčocha *Fašismus v českých zemích* nalezneme krátký rozbor hnutí Národopisná Morava, ve které iredentisté působili po neúspěšném pokusu o odtržení. O samotném pokusu osamostatnit se jsou zde však kusé informace a kapitola je, jak název

---

¹¹ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 9–10.

¹² Tamtéž, s. 9.

napovídá, věnována činnosti hnutí.¹³ Obdobnou knihu zaměřenou na území Moravy sepsal doktor Libor Vykoupil – *Český fašismus na Moravě*. V této publikaci se však čtenář seznámí pouze okrajově s problematikou iredenty. V daleko větší míře je zde reflektováno propojení některých iredentistů s Národní obcí fašistickou a jejich napojení na jejího předsedu, lépe řečeno vůdce, Rudolfa Radolu Gajdu.¹⁴ V rámci slovenské odborné literatury je dobré připomenout knihu Valeriána Bystrického *Zahraničnopolitické súvislosti vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939*, ve které vzhledem k její tematice nalezneme také krátkou zmínku o otázce „*pripojenia Moravského Slovenska, resp. Slovácka k Slovenskej krajine*.“¹⁵ Dále pak starší dílo dr. Juraja Kramera, který se ve své publikaci zaměřuje na dřívější iredentu spjatou s horthyovským Maďarskem a Piłsudského Polskem.

Dílčí biografické informace o jednom z nejzajímavějších a nejkontroverznějších členů iredenty a Národopisné Moravy Josefu Vávrovi „Staříkovi“¹⁶ můžeme najít v dalších publikacích, jakou je například kniha *Hyeny* Jaroslava Pospíšila. Další informace lze čerpat z projektu Ústavu pro studium totalitních režimů *Dokumentace popravených z politických důvodů (1948–1989)*.¹⁷

Jedním z mála zahraničních autorů, který, byť jen okrajově, zmiňuje problematiku moravských Slováků mezi lety 1938 a 1939, je Detlef Brandes. V jeho knize z roku 2015 *Germanizovat a vysídlit – Nacistická národnostní politika v českých zemích* zmiňuje nacistický plán na využití slováckých

---

¹³ PEJČOCH, Ivo, *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*, Praha 2011, s. 251–263.

¹⁴ VYKOUPIIL, Libor, *Český fašismus na Moravě*, Brno 2013, s. 311 a 328.

¹⁵ BYSTRICKÝ, Valerián, *Zahraničnopolitické súvislosti vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939*, Bratislava 2014, s. 313.

¹⁶ Josef Vávra byl bezesporu jednou z nejrozporupnějších a záhadných osob z celé skupiny iredentistů. Na sklonku války zběhl na Slovensko, kde se přidal k partyzánům. Po válce se stal starostou Zlína, vstoupil do KSČ. Po převratu odešel do Německa, kde vedl ilegální zpravodajskou organizaci, za což byl v ČSSR v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti, který byl nakonec vykonán v roce 1953 po jeho únosu. PEJČOCH, *Fašismus v českých*, s. 263.

¹⁷ POSPÍŠIL, Jaroslav, *Hyeny*, Vizovice 2002, s. 135–284.

iredentistů při plánované germanizaci českého území z důvodu odlišnosti moravské a české větve českého národa.¹⁸

Periodika vydávající odborné články s tematikou iredenty jsou vzhledem k regionálnímu charakteru tématu situovaná především na jihu Moravy. Periodikem, kde vychází nejvíce článků k tématu, je sborník Slováckého muzea v Uherském Hradišti *Slovácko*. V tomto sborníku vyšlo po revoluci hned několik článků k tématu. Jako první byla publikována v letech 1991 a 1992 studie prof. Rychlíka *Hnutí za připojení Slovácka ke Slovensku v letech 1938–1941*.¹⁹ Jednalo se o jedno z prvních porevolučních zpracování tématu historikem, do této doby se na problém pohlíželo zejména jako na etnografický. Jak ostatně uvádí sám autor: „*Separatistické hnutí na východní Moravě je jevem, kterým se zatím historiografie příliš nezabývala...* (Téma, pozn. autora) *bylo v minulosti spíše předmětem výzkumu etnografů než historiků.*“²⁰ Na Rychlíkovu studii poté navázala v roce 1996 Soňa Kocábová se statí *Národopisná Morava*, ve které se věnuje stejnojmennému uskupení, do něhož většina iredentistů po neúspěchu vstoupila.²¹ Poslední prací uveřejněnou ve sborníku *Slovácko* týkající se problematiky, byť jen okrajově, je článek *Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště*, jehož autorkou je Lucie Verbíková.²² Ta svou studii zaměřila na poválečné vyrovnávání se s kolaboranty a fašisty, přičemž se soustředila právě na skupinu *Národopisná Morava*. Poté následují sborníky ostatních moravských muzeí, příkladem může být stať docenta Tomáše Pasáka s názvem *Problematika moravského extrémně-pravicového hnutí*, jež vyšla v roce 1968 ve *Slezském*

---

¹⁸ BRANDES, Detlef, *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národnostní politika v českých zemích*, Praha 2015, s. 34 a 187.

¹⁹ RYCHLÍK, Jan, *Hnutí za připojení Slovácka ke Slovensku v letech 1938–1941*. In: *Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí* 33–34, 1991–1992, 1, s. 75–95.

Obsáhlá stať profesora Jana Rychlíka vyšla také ve slovenském *Historickém časopise* v roce 1992, byť byla publikována pod jiným názvem, její obsah zůstal naprosto totožný.

RYCHLÍK, Jan, *Pokusy o připojení Slovácka ke Slovensku v letech 1938–1941*. In: *Historický časopis* 40, 1992, 1, s. 69–87.

²⁰ Tamtéž, s. 69.

²¹ KOCÁBOVÁ, Soňa, *Národopisná Morava*. In: *Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí* 38, 1996, 1, s. 213–221.

²² VERBÍKOVÁ, Lucie, *Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště*. In: *Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí* 54, 2012, 1, s. 267–282.

sborníku.²³ Jedná se pravděpodobně o jeden z prvních publikovaných článků na téma moravského iredentismu, byť se v ní hovoří o tématu nepřesně, jak uvádí prof. Mezihorák.²⁴ Dalším příkladem je jeden z nejnovějších textů publikovaných na toto téma, jehož autorkou je docentka Blanka Soukupová, *Antisemitismus krojovaných kolaborantů v kontextech protektorátní mytologie a propagandy. K aktivitě Národopisné Moravy*, uveřejněný v roce 2013 v publikaci *Židé a Morava 20* vydávané Muzeem Kroměřížska.²⁵ Okrajově se tématu dotýká také autorova analýza *Proměny etnografických časopisů Slovácka v letech 1936–1950* uveřejněná v roce 2022 ve sborníku *Historica Olomucensia*.²⁶ V neposlední řadě je třeba zmínit drobné popularizačně historické články vycházející v časopisech *Dějiny a současnost*, *Malovaný kraj* a *Reportér*. V nich se nachází články jak již zmiňovaného profesora Mezihoráka, tak i docenta Lubomíra Slezáka. Všechny se věnují dílčím problémům, jež bývají v rámci souvislejších statí opomíjené, ať už jde o odezvu ze strany Německé říše, či vyvracení některých mýtů, které kolem skupiny iredentistů postupem času vyvstaly.²⁷

Oporu disertační práce tvoří především nevydané archivní prameny spojené s problematikou iredenty moravského Slovácka. Vzhledem k zcela jasné teritoriální specifikaci probíraného problému iredenty se většina materiálů nachází zejména v moravských a slovenských archivech a knihovnách. Jelikož elity podporující iredentu měly často tendenci podporovat tehdejší protektorátní, respektive říšské vlády a po roce 1946 se setkaly se spravedlností u mimořádných lidových soudů, tvoří podstatnou část pramenné základny práce prameny z mimořádných lidových soudů v Moravském zemském archivu v Brně (dále jen MZA), jmenovitě fond C 143 Mimořádný lidový soud Uherské

---

²³ PASÁK, Tomáš, *Problematika moravského extrémně-pravicového hnutí*. In: Slezský sborník 66, 1968, 1, s. 16–27.

²⁴ MEZIHORÁK, Moravský extrémní regionalismus, s. 7.

²⁵ SOUKUPOVÁ, Blanka, *Antisemitismus krojovaných kolaborantů v kontextech protektorátní mytologie a propagandy. K aktivitě Národopisné Moravy*. In: *Židé a Morava 20*, 2013, 1, s. 132–139.

²⁶ JANÁK, Viktor, *Proměny etnografických časopisů Slovácka v letech 1936–1950*. In: *Historica Olomucensia* 61, 2022, 1, s. 167–185.

²⁷ MEZIHORÁK, František, „*Národopisná Morava*“ očima okupantů. In: *Malovaný kraj: národopisný a vlastivědný časopis Slovácka* 33, 1997, 1, s. 10.

MEZIHORÁK, František, *Velké Slovensko a malá Morava*. In: *Reportér* 19, 1990, s. 6–8.

SLEZÁK, Lubomír, *Národopisná Morava – legendy a skutečnost*. In: *Dějiny a současnost: kulturní historická revue* 13, 1991, 4, s. 33–37.

Hradiště.²⁸ Druhou podstatnou částí pramenné základny tvoří informace z úřadů tehdejší samosprávy, tedy například následující fondy: Zemský úřad v Brně, Zemský prezident Brno, okresní úřady v Hodoníně, Kyjově a Uherském Hradišti, které se nachází v MZA v Brně a příslušných Státních okresních archivech (dále jen SOKA).²⁹ Dílčí části poté tvoří zdroje ze Slovenského národního archivu v Bratislavě, Státního okresního archivu v Trnavě – pracoviště Skalica, Archivu bezpečnostních složek v Praze, Národního archivu v Praze nebo například ze sbírky fotografií a dokumentů Slováckého muzea v Uherském Hradišti.³⁰ Bohužel rešerše v německých archivech v Berlíně a Ludwigsburgu dopadly negativně.

Dalším významným opěrným bodem práce jsou dobová periodika, která měla co do činění s iredentisty. Jedním z nejdůležitějších je měsíčník *Uprkův kraj*, který vydávalo přímo uskupení Národopisná Morava v letech 1942 až 1945. Dále měsíčníky *Moravskoslovenské pomezí* (vydáván v letech 1936–1939) a *Lidová tvorba* (vydáván v letech 1940–1942), které můžeme považovat za předchůdce *Uprkova kraje*. Analýza těchto tiskovin přináší odpovědi na otázku, kam se národopis posunul, když se dostal do rukou iredentistům. Nesmíme opomenout rovněž noviny *Slovák*, které byly ústředním tiskovým orgánem HSLS. K vedlejším periodikům pak lze zařadit *Mojmírovu říši*, *Slovácké noviny*, *Rudé právo*, *Moravskou orlici* a další.

Předkládaná disertační práce přináší první komplexní pohled na iredentu od jejího nejistého počátku, přes působení ve spolku Národopisná Morava, až po vyhodnocení soudních procesů, které s iredentisty nastaly v polovině čtyřicátých let 20. století. Doposud se většina literatury věnovala těmto problémům vždy

---

²⁸ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA v Brně), fond C 143 Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště, kartony 64–90 a další.

²⁹ Státní okresní archiv v Hodoníně (dále jen SOKA Hodonín), fond Okresní soud Hodonín, p.p. 1292, bal. č. 2 Uprka; SOKA Hodonín, fond B143 Okresní úřad Hodonín, karton 766, 722, 1354 a další; MZA v Brně, fond B 40 Zemský úřad Brno, karton 315 a další. SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherské Hradiště, kartony 180–1940, 531, 1270, 1274 a další.

³⁰ Slovenský národný archív v Bratislave (dále jen SNA v Bratislave), fond Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, karton 133; Štátny archív Trnava – pracovisko Skalica (dále jen ŠA Trnava – Skalica), Kronika mesta Skalica III diel; ŠA Trnava – Skalica, fond Okresný úrad v Skalici; Národní archiv v Praze, fond Úřad říšského protektora 1939–1945; Archiv bezpečnostních složek Praha (dále jen ABS Praha), fond Ministerstvo národní bezpečnosti, fond Inspekce ministerstva vnitra ČSSR, fond Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, a další fondy.

jednotlivě. Práce také stojí na pevné pramenné základně, jelikož byly použity archivní materiály ze všech dostupných archivů, které teritoriálně spadají do probírané oblasti. Slabou stránkou práce je nedostatek zahraničních zdrojů, zapříčiněný ryze česko-slovenským i méně známým tématem a krátkodobým fenoménem, jenž není pro zahraniční badatele dostatečně důležitý. Pokusy o vyhledávání archiválií v německém *Staatsarchivu Ludwigsburg*, *Bundesarchivu* či *Landesarchivu Berlin* dopadly k velké škodě negativně. Práce se také ve své druhé polovině věnuje pouze těm iredentistům, kteří skončili u Mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti, nicméně se nepodařilo zjistit osud těch, kteří dále žili i po této epizodě na svobodě. Bohužel se práce neopírá o očitá svědectví pamětníků a rodinných příslušníků. Důvodem bylo odmítnutí spolupráce či nereagování na komunikaci. Toto chování je pochopitelné, jelikož se v rodinné paměti jedná o delikátní a rozporuplné téma, které často otevírá staré rány. Práce i přes absenci výpovědi očitých svědků a poznání z německých archivů nabízí relevantní a ucelený pohled na problematiku iredentismu. Zejména díky československé pramenné bázi, která využívá většinu dostupných archivních materiálů od soudních procesů, přes dobová média a korespondenci státníků, až po oficiální komunikaci mezi policejními složkami.

1. Historický kontext událostí

1.1 Historický kontext aneb vznik nové republiky

Vypuknutí válečného konfliktu v létě roku 1914 přineslo postupnou změnu veškerých předválečných politických konceptů, což mělo na politiku českých stran velmi negativní dopad. Rakousko-Uhersko bojovalo po boku Německa proti Rusku a Srbsku. Nastal tedy konflikt mezi zeměmi vedenými germánskými národy proti národům slovanským, ke kterým měl pochopitelně budoucí československý národ bojující v armádě Rakousko-Uherska blíže. Představitelé Rakousko-Uherska si tohoto problému byli dobře vědomi, a započali tak uplatňovat politiku německého nacionalismu nejen vně státu, ale i uvnitř. Již v roce 1915 přišly germánské elity s Velikonočním programem,³¹ který požadoval zrušení historických individualit a prosazení německé nadvlády v celé monarchii. Pro české politické ambice a český národ mohly další takovéto kroky, které by nastaly v případě výhry Ústředních mocností, znamenat konec.³²

Představitelům české politiky nezbývalo nic jiného než hledat možnost vymezení se proti německé (rakouské) nacionální politice. To vyústilo v založení organizace známé pod názvem Maffie, která sbírala a předávala důležité zprávy v Rakousku za hranice.³³ Část české politické scény odešla za hranice, aby mohla vytvořit zahraniční odboj.³⁴

Válečná opatření také zapříčinila úpadek v oblasti politických a základních občanských práv v Rakousko-Uhersku. V zemi začala vládnout vojenská diktatura. Objevily se i návrhy na vyhlášení vojenské správy, od kterých bylo upuštěno. Zesílila politická perzekuce proti Čechům, jedním z důvodů byla jejich

---

³¹ Velikonoční program (*Osterbegehrschrift*) byl představen na jaře roku 1916 německými nacionalisty z Předlitavska ve Vídni. Jednalo se o soustavu opatření, podle kterých mělo být Rakousko přeměněno a uspořádáno po 1. světové válce na takzvané Císařství Rakouské. To by pod nadvládou Němců bylo rozděleno podle národnostních hledisek. České země se měly rozdělit na části německé a smíšené bez ohledu na dosavadní hranice. Program počítal i s dalšími územními nároky např. v Rumunsku, Itálii či Rusku.

³² SCHELLE, Karel, *Vznik Československé republiky 1918*, Ostrava 2008, s. 6–7.

³³ Maffie byla nejdůležitějším orgánem domácího odboje tohoto období. Počátek působnosti tohoto orgánu datujeme ke konci roku 1914. Mezi členy této organizace, kterých bylo na 200, patřili budoucí představitelé skupin Hrad a Pětka – Tomáš Garrigue Masaryk (působil z exilu), Edvard Beneš, Karel Kramář, Přemysl Šámal, Alois Rašín a mnoho dalších.

³⁴ JOHN, Miloslav, *Čechoslováckismus a ČSR 1914–1938*, Beroun 1994, s. 9–12.

nespolehlivost v bojích. Češi bojující v armádě na východní frontě se nechávali dobrovolně zajmout a následně se přidávali k jednotce dobrovolníků, tzv. České družině,³⁵ a později vytvořili zahraniční legie, které se staly jedním z klíčových aspektů pro uznání nového státu a jeho exilové politické reprezentace. Perzekuce proti českým občanům se nevyhnuly nejvyšším místům české politiky. Ve stejné době začalo i období germanizace, jež se vyznačovalo vyřazováním knih z knihoven, cenzurou, zákazem různých vzpomínkových oslav, ale došlo i na zakázání češtiny jako územního jazyka ve vyšších formách samosprávy.³⁶ I kvůli těmto opatřením se reprezentace české domácí politiky chovala až do roku vzniku Národního výboru pasivně. Hlavním důvodem byla zejména skutečnost, že si domácí elity nedokázaly představit existenci samostatného českého státu mezi Německem a Ruskem. Jako první se dokázaly lépe organizovat a orientovat české a slovenské zahraniční organizace. Již v roce 1914 se zástupci české menšiny v Rusku dožadovali u cara Mikuláše II. o těsnější spojení Ruska a zemí Koruny české. Druhým centrem odporu vůči Rakousko-Uhersku se stala Paříž, kde došlo k vytvoření Národní rady obcí československých, v jejímž čele stanul francouzský historik Ernest Denis. Obdobně jako v Rusku i zde vznikla cizinecká legie, setnina Nazdar složená z Čechů a Slováků. Politický odboj se pak začal tvořit okolo Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše nejprve v Ženevě, později v Paříži, kde došlo k založení Českého zahraničního komitétu, který se později proměnil v Českou národní radu. Ta se po příchodu Milana Rastislava Štefánika stala Československou národní radou (dále jen ČNR). Úkolem tohoto uskupení bylo přesvědčit mocnosti Dohody, aby v případě vítězství ve válce vzaly v úvahu definitivní rozbití Rakousko-Uherska. V průběhu války bylo vytvořeno několik koncepcí nového uspořádání českého státu, přičemž domácí koncepce počítaly s českou monarchií s habsbursko-lotrinským rodem v čele, naproti tomu koncepce tvořené Čechy a Slováky v zahraničí počítaly se samostatným státem. Nakonec však i v domácí politice zvítězila myšlenka

---

³⁵ Česká družina byla jednotkou dobrovolníků, kteří se rekrutovali z řad Čechů žijících v Rusku a následně z válečných zajatců. Vznik tohoto uskupení je spojen s rokem 1914. Uskupení bylo jakýmsi předchůdcem československých legií v Rusku.

³⁶ SCHELLE, s. 8–9.

samostatného československého státu, což se stalo prostřednictvím Tříkrálové deklarace schválené 6. ledna 1918.³⁷

Do roku 1918 nebyla většina dohodových politiků přesvědčena o novém státoprávním uspořádání Evropy. Ke změnám začalo docházet v první polovině roku 1918. Od června začaly dohodové mocnosti postupně akceptovat ČNR jako provizorní vládu československého lidu. Od srpna byly československé legie uznány jako součást dohodových ozbrojených sil. Ve stejném roce také vyvrcholila snaha zahraničních sil o nové uspořádání společného státu Čechů a Slováků. Za dovršení těchto snah v zahraničí by se dalo považovat podepsání Pittsburské dohody zástupci ČNR, Slovenské ligy, Českého národního sdružení.³⁸ Vše nakonec po rychlém sledu říjnových událostí vyústilo v 28. říjen 1918, kdy byl v Praze vyhlášen nový samostatný československý stát a mohlo začít jeho formování a budování legislativy.³⁹

1.2 Problematika identit v novém státě

Jedním z problémů, které si nově vzniklý československý stát přinesl do vínku ze starého Rakousko-Uherska, byla vysoká národnostní diverzita. Již podle sčítání lidu z roku 1921 bylo jasné, že společné soužití Čechoslováků s dalšími spoluobčany jiných národností, zejména nejpočetnějšími Němci a Maďary, nebude jednoduché. To si však uvědomovali i tvůrci nového státu v čele s Edvardem Benešem na pařížské mírové konferenci zasedající od ledna 1919.⁴⁰ V rámci menšin je také třeba doplnit početnou rusínskou národní komunitu. Jelikož do území nově vzniklého Československa spadala též Podkarpatská Rus,

---

³⁷ SCHELLE, s. 10–21.

³⁸ Dokument nahrazoval Clevelandskou dohodu, avšak byly zde učiněny jisté ústupky ze slovenské strany, například výměna federace za unitární stát. Nicméně obsahoval některé „sliby“ z české strany, které nebyly nikdy naplněny, a staly se tak trnem v oku domácím slovenským politikům. Clevelandská dohoda byl první dokument, který podepsali v říjnu 1915 zástupci Čechů a Slováků v Americe jako důkaz boje za sebeurčení. Dokument měl 5 bodů, jež popisovaly svébytnost obou národů, volební právo a formu budoucí vlády.

³⁹ SCHELLE, s. 21–28.

⁴⁰ Tato konference byla pořádána vítěznými mocnostmi a trvala jeden rok a tři dny. Výsledkem byl systém mírových smluv mezi vítěznými a poraženými mocnostmi tzv. Pařížské předměstské mírové smlouvy (Versailleská, Saint-Germainská, Trianonská a Sèvreská).

hojně se tato menšina vyskytovala i na území východního Slovenska, které s Podkarpatskou Rusí sousedilo.⁴¹

Další obtíží, která v následujících letech eskalovala, byla samotná nejednotnost státotvorného československého národa, ústředního stavebního kamene nového státu. Rozdíly v historii, myšlení a představách obou větví národa byly příliš velké a dávaly tak od počátku možnost vzniknout nebezpečným třecím plochám ve všech sférách života od náboženské, přes sociální, až po nejvyšší patra politického života státu. Politické elity však tento problém do jisté míry ignorovaly, jelikož hlavním problémem byly národnostní menšiny. Slovenský národ byl vnímán jako součást státotvorného národa, tudíž byly jeho problémy upozaděny před problémy německé a maďarské menšiny, což vedlo ke zvětšování třecích ploch mezi oběma národy.⁴²

První z problémů se začal projevovat ihned po vzniku Československa na sklonku roku 1918, kdy takřka okamžitě začala bitva o hranice nově vznikajícího státu. Jako první (už 29. října 1918) proti hranicím vystoupila skupina Němců, kteří chtěli vytvořit samostatnou provincii *Deutschböhmen* (severozápadní Čechy). O den později se podobný trend objevil u severomoravských Němců, kteří chtěli odtrhnout tzv. *Sudetenland*, jenž obsahoval opavské Slezsko, část Jesenicka, okres Králíky a Lanškroun. Obdobně se zachovaly i další skupiny Němců v dalších pohraničních oblastech nové republiky – na Šumavě oblast nazvaná *Böhmerwaldgau* a na Moravě pak *Deutschmähren*. Námitky obyvatel a jejich požadavky na spojení se s Německým Rakouskem či vyhlášení samostatnosti však vyzněly u vítězných mocností do prázdna a všechny oblasti se staly součástí československého státu. Pro oblasti nacházející se v pohraničí, jež byly osídleny převážně německým obyvatelstvem, se vžilo označení Sudety.⁴³

---

⁴¹ Národnostní složení Československa podle sčítání z roku 1921 bylo následující: celková populace 13 374 364, československá 8 760 937 (cca 64 %), ruská, velkoruská, ukrajinská, karpatoruská 461 849 (cca 3 %), německá 3 123 568 (cca 23 %), maďarská (cca 5,5 %) židovská 180 855 (cca 1,3 %), polská 75 853 (cca 0,5 %), jiná 25 871 (cca 0,2 %).

Československá statistika – svazek 9. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. Díl I., Praha 1924. s. 60.

⁴² TÓTH, NOVOTNÝ, STEHLÍK, s. 24–25.

⁴³ Termín Sudety byl v tomto novém pojetí poněkud mladý (používal se od 19. století), avšak jeho původ spadl až do dob starého Říma, ve kterém Klaudius Ptolemaios označil pohoří od Chebu po Oderské hory jako *Sudeta hyle*, což znamenalo Kančí hory.

Obdobné územní problémy se vyskytly také na Těšínsku, které si nárokovalo Polsko, s nímž se původně počítalo jako se spojencem. Tato oblast byla do konce října obsazena polskou armádou, přičemž čeští zástupci museli v listopadu podepsat demarkační linii, kterou pražská vláda neuznala, jelikož byla značně nevýhodná. Vše vyústilo v sedmidenní válku mezi oběma republikami ukončenou uzavřením nové dohody.⁴⁴ „*Konflikt prohloubil nedůvěru mocností vůči novým evropským státům,*“ jak správně konstatoval Antonín Klimek.⁴⁵

Druhý problém se projevil již při etablování nového státu na území Slovenska, které probíhalo s většími obtížemi, jelikož bylo pevnou součástí dřívějšího Uherska a armáda i obyvatelstvo zejména v jižních částech Slovenska byly z větší části maďarské. Vznikal zde tudíž územní spor mezi Maďarskem a Československem. Tak jako v případě Těšínska, i zde byla slovenským představitelem československého státu Milanem Hodžou podepsána demarkační linie, kterou Praha zamítla jako velmi nevýhodnou. Tento spor skončil na nátlak Spojenců, kteří nařídili odchod maďarských jednotek. Celkové obsazení Slovenska československými vojsky bylo skončeno v lednu 1919. Ale většina zdejší maďarské menšiny s nastalým stavem nesouhlasila. Celá situace eskalovala až do listopadu 1938, kdy byla jižní území Slovenska přiřknuta tzv. první vídeňskou arbitráží Maďarsku.⁴⁶

Jako problematické by se také dalo vnímat soupeření Čechů a Slováků v rámci uměle vytvořeného československého národa. I přes jazykovou podobnost měly oba národy velké rozdíly zejména v historii, ze které vyplynuly i další rozdíly např. ve státním uspořádání a stavu občanské společnosti. Rozdílný byl i charakter krajiny – průmyslová česká část na straně jedné a poněkud hospodářsky zaostalá slovenská část na straně druhé. Stejně tak argumentace pro

---

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIV*, Praha–Litomyšl 2002, s. 76.

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIII*, Praha–Litomyšl 2000, s. 31–35.

SCHELLE, s. 80–86.

⁴⁴ Tato krátká válka také způsobila ojedinělý rozpor mezi prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem a jeho „chráněncem“ ministrem zahraničí Edvardem Benešem. První jmenovaný trval na postupu čs. vojsk do poslední chvíle, druhý pak byl opatrnější vzhledem k mocenským poměrům v Dohodě, která měla spor rozhodovat. KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIII*, Praha–Litomyšl 2000, s. 44–48.

⁴⁵ Tamtéž, s. 47.

⁴⁶ KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIII*, Praha–Litomyšl 2000, s. 42–3.

vytváření hranic obou částí Československa byly rozdílné. Argument pro tvorbu hranic českých zemí byly hranice historické, naproti tomu u Slovenska se jednalo zejména o jazykové odlišení od uherské říše. Rozdílnost argumentů byla naprosto logická, jelikož kdyby se postupovalo stejně, šance na úspěch by byla mizivá. Slovensko bylo spojeno s uherskou říší téměř od období Velké Moravy a Nitranského knížectví. Naproti tomu české země byly národnostně nejednotné.⁴⁷

Ihned po vzniku samostatného Československa se začaly ozývat hlasy, jež volaly po splnění slibů ohledně slovenské samosprávy. Většina slovenských politiků přijala prvopočáteční centralismus jen jako dočasné stádium, a nikoliv jako trvalou koncepci. S nenaplněnými sliby na slovenské straně postupně začala růst idea autonomie napříč slovenským politickým spektrem.⁴⁸

Výše uvedené třetí plochy na národnostní bázi sice stát oslabovaly, ovšem v dobách hospodářské konjunktury a stabilizovaných mezinárodněpolitických vztahů nepředstavovaly fatální hrozbu pro existenci československého státu. Vše se však začalo dramaticky měnit po roce 1929 a 1933, tj. po vypuknutí celosvětové hospodářské krize a nástupu Adolfa Hitlera k moci. Tyto dvě skutečnosti se staly vážnými akcelerátory veškerého národnostního pnutí v republice.

Kritickým se stal přelom léta a podzimu roku 1938, kdy požadavky téměř všech národnostních menšin prakticky v řádech dní zpečetily osud první republiky. Německé Říši bylo postoupeno pohraničí, Maďarsku a Polsku byly rovněž přiřknuty pohraniční okresy s většinovou populací, Podkarpatská Rus nakonec po krátkém období suverenity připadla celá Maďarsku. Konec roku 1938 byl rovněž kritickým pro společné soužití Čechů a Slováků a rozhýbal politické události i mezi těmito národy. Bezprostřední ohrožení Československa zaktivovalo radikálnější představitele HSĽS. Po rozhodnutí odstoupení pohraničí prezident Edvard Beneš jmenoval novou vládu a 5. října abdikoval. Den po abdikaci prezidenta se konalo zasedání Ľudáků za přítomnosti dalších slovenských stran v Žilině. Výsledkem tohoto jednání byla tzv. Žilinská dohoda,

---

⁴⁷ RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století – spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha 2015, s. 69.

⁴⁸ KOVÁČ, Dušan, *Dejiny Slovenska*, Praha 2001, s. 188.

kteřá řádala vyhlášení a uznání slovenské autonomie. Dílčím výstupem zasedání byl manifest ke slovenskému národu, jenž se již nezmiňoval o národu československém, ale hovořil o boji proti marxisticko-řidovské ideologii, což bylo částečným způsobem znamení, kudy se autonomní Slovensko vydá. O den později, tedy 7. října, se stal Jozef Tiso ministrem s plnou mocí pro správu Slovenska. Od tohoto okamžiku začala HSLS likvidovat ostatní politické strany. Tehdejší rétorika však mluvila o dobrovolném sloučení s řudáky. Některé zejména levicové strany byly zakázány nebo byla jejich činnost zastavena. V listopadu 1938 pak proběhl schvalovací proces zákona, který potvrdil autonomii Slovenska. Po prosincových volbách v roce 1938, konajících za přímé asistence Hlinkových gard,⁴⁹ se dostavil očekávaný výsledek, 97 % všech hlasů připadlo HSLS, čímž byl potvrzen režim jedné politické strany na Slovensku. V tomto období si již byli řudáci sami sebou natolik jistí, že se začínaly veřejně objevovat požadavky na samostatný slovenský stát. Mezi propagátory této myšlenky patřily elity strany, které byly v nepřímém kontaktu s Hitlerem, jmenovitě Ferdinand řurčanský, Vojtech Tuka, Karol Murgaš a Alexander Mach.⁵⁰

V myšlenkách na samostatný stát vystupovali výše zmínění představitelé postupem času čtneji. Situace samozřejmě vyvolala nevoli v českém spektru, takže v únoru 1939 došlo k neoficiální schůzi ministrů československé vlády a vysokých státních úředníků. Zde byl pod vedením generála Aloise Eliáše stanoven návrh na vojenský zákrok proti slovenským secesionistům, který byl předsedou vlády Rudolfem Beranem⁵¹ ponechán i do budoucna pro případ nouze.⁵² Dne 2. února navštívil Vojtech Tuka v Berlíně Hermanna Göringa a 12. února 1939 se sešel s Hitlerem. Tuka prohlásil, že „*vkládá osud svého národa do*

---

⁴⁹ Hlinkovy gardy založil Jozef Tiso v roce 1938. Jednalo se o polovojenskou organizaci HSLS, kterou se podařilo legalizovat v říjnu 1938. Po 14. březnu 1939 se Hlinkovy gardy podílely na perzekucích Romů, Čechů, řidů, ale i demokraticky smýšlejících Slováků. Po konci druhé světové války bylo uskupení zlikvidováno a postaveno mimo zákon. Jeho představitelé byli povětšinou postaveni před soudy.

⁵⁰ RYCHLÍK, *Čeři a Slováci*, s. 155–159.

⁵¹ Rudolf Beran (1887–1954), významný politik agrárníků, u kterých se vypracoval na post předsedy strany, kde nahradil svůj politický vzor Aloise řvehlu. Stal se předsedou vlády ve druhé republice, tuto funkci zastával i v Protektorátu Čechy a Morava do dubna 1939, kdy byl nahrazen Aloisem Eliášem. Po válce byl odsouzen ke 20 letům odnětí svobody. Beran zemřel v leopoldovské věznicí.

⁵² Nutno podotknout, že ani českoslovenští ministři nebyli všichni jednotní. Generál Syrový a Chvalkovský byli proti této vojenské intervenci.

rukou vůdce, od něhož očekává plné osvobození".⁵³ Ke konci února poté Jozef Tiso přednesl před Slovenským sněmem nové vládní programové prohlášení, ve kterém se zmiňuje o samostatném státě. Poslední den v únoru 1939 pak odjel do Berlína. Samotný Hermann Göring přislíbil pomoc Slovensku pouze v případě odtržení od Československa. Dne 1. března došlo ke schůzi ústřední vlády, kde její předseda Rudolf Beran zkritizoval Tisovo předchozí prohlášení, zatímco Karol Sidor⁵⁴ vytýkal ústřední vládě její nečinnost při plnění závazků, jež vyplývaly ze zákona o autonomii Slovenska.⁵⁵

Celá situace vyvrcholila 14. března 1939. Výsledek – vyhlášení samostatné Slovenské republiky. „*Zmrzačené Česko-Slovensko se tak pod tlakem zvnějšku rozdělilo na tři části.*“⁵⁶

Eduard Táborský, český diplomat a sekretář mnoha českých státníků, glosoval rozdělení ČSR ve své knize *Pravda zvítězila* těmito slovy: „*K tomuto loučení dvou bratrských národů můžeme směle říci, že národ český nechová vůči Slovákům žádné zášti a žádného nepřátelství. Přejeme slovenskému národu ze srdce, aby příští jeho samostatná existence byla dobrá a úspěšná a aby slovenský národ dosáhl příznivých hospodářských podmínek, které by vyhovovaly potřebám jeho obyvatelstva.*“⁵⁷

1.3 Moravští Slováci jako svébytná identita v rámci československého, potažmo českého národa?

V předchozích příkladech se vždy jednalo o separatismus a iredentu menšin, které měly svou svébytnou národní identitu a suverénní stát (Němci, Poláci, Maďaři), a o Slováky, kteří byt' byli součástí uměle vytvořeného národa československého, jenž se stal neudržitelným, měli svoji národní identitu

⁵³ HOENSCH, K. Jörg, *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik: Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/1939*, Cologne and Gratz 1965, s. 185.

⁵⁴ Karol Sidor (1901–1953), slovenský diplomat, politik a novinář, který byl příslušníkem HSĽS od roku 1920, kde působil jako šéfredaktor deníku *Slovák*, velitel Hlinkovy gardy a ideolog. Byl jedním z autonomistů a zastáncem polské cesty Slovenska. Několikrát za svoji kariéru působil na ministerském postě. Za Slovenské republiky byl na pokyn Říše poslán do Vatikánu jako vyslanec. Po válce byl v nepřítomnosti odsouzen ke dvacetiletému trestu, který však nikdy nenastoupil. Zemřel v exilu v kanadském Montrealu.

⁵⁵ RYCHLÍK, *Češi a Slováci*, s. 170–182.

⁵⁶ PASÁK, Tomáš, *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999, s. 242.

⁵⁷ TÁBORSKÝ, Eduard, *Pravda zvítězila: deník druhého zahraničního odboje*, Praha 1947, s. 66–67.

naprosto rozdílnou od české. U moravských Slováků však šlo spíše o etnikum, které je součástí českého národa dodnes. Pravděpodobně žádný z evropských národů není jednotvárný. V rámci každého národa se najde jisté štěpení na základě drobných rozdílů v kultuře, jazyku, teritoriu či náboženství. Nejinak tomu bylo u národa českého v rámci Československa. Český národ se dodnes štěpí na Čechy, Moravany a Slezany, přičemž mezi jednotlivými skupinami byly patrné rozdíly již v počátcích československé státnosti. Rozdílnost Moravy byla evidentní například v politice, neboť Moravané favorizovali jiné elity v rámci politických stran. Při volbách se projevovala pobožnost místních obyvatel, která se odrazila ve vyšším podílu hlasů pro lidovce.⁵⁸

V rámci tří dílčích identit, založených zejména na teritoriálním vymezení, se postupem času etablovalo mnoho etnik opírajících se převážně o drobné odlišnosti v kultuře a jazyku, tzv. nářečí. Jedním z nejvýznamnějších mezi těmito etniky byli a jsou moravští Slováci, jejichž kultura přežívá na vesnicích ve větší míře i do 21. století. V rámci Slováků se za první Československé republiky postupně vynořily osobnosti namířené proti centrální vládě v Praze. Jednou z prvních těchto osobností byl rodák ze slováckého Kyjova a legionář Radola Gajda (Rudolf Geidl)⁵⁹ a jeho Národní obec fašistická či místní organizační skupiny Vlajky, ze kterých vzešlo hned několik slováckých iredentistů (Jan Uprka, Vladimír Sova). Fašismus na Moravě byl poměrně silný, jak zmiňuje Antonín Klimek: „*První fašistická organizace byla u nás prý založena ‚moravisty‘ ... (fašismus pozn. autora) Bylo to hnutí sice žádné teritorium neovládající, ale všudypřítomné, v žádné společenské vrstvě nepřevládající, ale jdoucí napříč všemi.*“⁶⁰ Důkazem je, že s fašistickými myšlenkami koketovaly i

---

⁵⁸ KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIV*, Praha–Litomyšl 2002, s. 35–36.

⁵⁹ Život Rudolfa Geidla (Radoly Gajdy) byl plný zvratů. Byl jedním z předních velitelů československých legií, který se později etabloval jako fašista se svojí Národní obcí fašistickou. Narozen v Kotoru (dnešní Bosna a Hercegovina) v rodině vojáka a šlechtičny. Po rodinném stěhování na Moravu se vyučil a později nastoupil do rakousko-uherské armády. Během Velké války zběhl k černohorským milicím a posléze si změnil jméno. Po návratu do nově vzniklého Československa vystudoval armádní školu a velel divizi v Košicích. Po svém vyšetřování ze strany státu založil NOF. V počátcích 30. let se jeho NOF pokusila v Brně o vojenský puč. Na začátku války chtěl spolupracovat s nacisty. Od roku 1942 obrátil a pomáhal různými způsoby těm, kteří odmítali spolupracovat s režimem. Po válce byl uvězněn a v roce 1948 zemřel.

⁶⁰ KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIII*, s. 368.

významné československé osobnosti Josef Holeček, Martin Rázus, Alois Jirásek a další.⁶¹

Důležitým prostředkem, díky němuž se dostali moravští iredentisté do veřejného prostoru, byl národopis, který v případě iredentistů z jihovýchodní Moravy posloužil jako prostředek a opodstatnění pro jejich konání. Každé společenství lidí, jež je usazeno po delší časové období v jedné lokalitě, si postupně vybuduje své charakteristické modely chování, zvyky, sociální organizaci, umění a podobně. Vědní obor, který výše zmíněné věci zkoumá, se nazývá etnografie či česky národopis. V českém, potažmo moravském prostředí se tato věda rozvíjela zejména v dlouhém 19. století. Tudiž na počátku 20. století již byla rozvinutá v téměř plné míře. Není se tedy čemu divit, že na moravskoslovenském pomezí, které je dodnes význačné zachováním svých tradic, zvyků a krojů, byl národopis poměrně populární i mezi širšími vrstvami lidí. Aby se národopisné poznatky dostaly ke všem lidem, kteří o ně měli zájem, byly zřizovány různé noviny a časopisy. Ty se chtě nechtě měnily pod nátlakem vnitrostátních i mezinárodních událostí, jakými byly rozpad Československa, druhá světová válka a její konec. Tyto události, které hýbaly světem po dobu celého 20. století, ovlivnily nejen periodika, ale i jejich vydavatele a čtenáře. Právě takovéto tiskoviny chtěli využít iredentisté pro sebepropagaci a šíření své myšlenky mezi širší veřejnost.

Ve svém konání iredentisté do jisté míry zpočátku navazovali na činy Národní obce fašistické (dále jen NOF), k níž některé elity z řad iredentistů bezpochyby patřily. Jednou z osob, která nepřímo ovlivnila slováckou iredentu, byl pozdější předseda NOF Rudolf Radola Geidl, jenž vyrůstal a studoval právě na Slovácku. NOF byla na počátku roku 1933 zapojena do Židenického puče, jediného provedeného fašistického převratu u nás. Židenický puč skončil fiaskem a hlavní aktéři byli posláni do vězení. Byť, anebo právě proto, že se přímo nikdo z iredentistů tohoto puče s největší pravděpodobností neúčastnil, dodala jim tato akce odvalu pro jejich plány do budoucna. Ty byly podpořeny i faktem, že na počátku roku 1938 se NOF opět dala do pohybu a začala v regionu pořádat nové

---

⁶¹ KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české svazek XIII*, s. 368.

schůze a agitovat ke komunálním volbám. Ty však pro fašisty skončily fiaskem, zejména z důvodů zvýšeného vlastenectví a antifašistických nálad. Právě v roce 1938 založil pozdější nejznámější člen iredentistické skupiny Jan Uprka, syn slavného malíře Joži Uprky, místní skupinu NOF o třinácti členech, díky které se dostal do povědomí širší politické veřejnosti a zejména pozdějším kolegům.

První známky iredenty se začaly projevovat na podzim roku 1938, kdy došlo k několika propojením slovenských Ľudáků a moravských Slováků v zájmu připojení Slovácka pod autonomní Slovensko, které by si tím zčásti vykompenzovalo územní ztráty v důsledku první vídeňské arbitráže. O osobních kontaktech mezi slováckými iredentisty se slovenskými autonomisty hojně referovaly slovenské noviny. Obě strany se rovněž domluvily na dvou manifestacích, a to v Uherském Hradišti a Skalici. Ty však skončily pro iredentisty katastrofálně. Uherskohradištská manifestace neproběhla, neboť většina organizátorů z obou táborů byla zatčena četnictvem. Druhé shromáždění ve Skalici se sice uskutečnilo, ale jen s velmi malým dopadem na moravskou část veřejnosti. Velkolepý plán na oslovení větší části moravské populace, která by sama začala zezdola propagovat myšlenku tzv. Velkého Slovenska, zkrachovala. Odezva v médiích i u obcí na moravské straně byla nevalná.

Moravští iredentisté se nenechali neúspěchem akce nikterak ovlivnit, dál nepolevovali ve snahách a spolu s Ľudáky tvořili prostřednictvím článků a krojovaných návštěv mediální obraz, který měl dokládat to, že celé Slovácko si přeje být připojeno ke Slovensku. Dne 14. března 1939, kdy byla vyhlášena samostatná Slovenská republika a bylo již zřejmé, že dojde k invazi nacistických vojsk do zbytku historických zemí, se daly věci opět do pohybu. Byla vyhlášena Národní rada moravských Slováků, která deklarovala, že část moravského území hrdě vstupuje pod slovenský patronát pod vedením Jana Uprky. Pár dní nato byl zaslán dopis adresovaný Adolfu Hitlerovi s prosbou o připojení Slovácka ke Slovensku. Podobných dopisů adresovaných Hitlerovi vzniklo ještě v průběhu války několik. Berlín však na žádný z nich nereagoval. Ba naopak, ze strany německých orgánů bylo bráněno přeshraničnímu pohybu obyvatel mezi oběma

oblastmi. Oba separatistické pokusy dopadly fiaskem, a tak se většina jejich moravských aktérů rozhodla uplatnit jinde.

Důležitou částí práce je poválečné vyrovnávání se s válečnými zločinci a kolaboranty. Právě mezi druhou skupinu se většina slováckých iredentistů zařadila prostřednictvím své činnosti, kterou prováděla po neúspěchu jejich snahy o spojení se Slovenskem. České země strávily pod okupačními úřady celkem šest let, jelikož padly do nacistických spárů mezi prvními, a naopak byly mezi posledními při osvobození.⁶² Je tedy třeba vzít v úvahu, že těchto šest let nacistických perzekucí a ponižování českého národa muselo mít vliv na poválečné události. Již v květnu 1939 vyslovil George Frost Kennan památná slova: „*Pokud se někdy situace obrátí, těžko si představit, jak strašlivá bude pomsta Čechů.*“⁶³ Nutno konstatovat, že jeho obavy byly zcela naplněny. Poválečné Československo, respektive české země měly v rámci retribučního soudnictví největší procento popravených ze všech ostatních států. Celkem bylo vyřčeno 723 rozsudků smrti a vykonáno bylo 686 poprav, což je 94,9 %.⁶⁴ Postoj Čechoslováků k vypořádání se s válečnými zločinci a kolaboranty silně ovlivnily události, které následovaly po úspěšném atentátu na zastupujícího protektora Reinharda Heydricha. Vyhlazení Lidic, Ležáků a následující popravy motivovaly exilové vedení Československa k tomu, aby hnalo veškeré nacisty k zodpovědnosti. Jak ostatně prohlásil v roce 1942 prezident Beneš: „*slavnostně jménem státu, národa a vlády československé, že za všechno to, co se v těchto dnech u nás stalo, považujeme osobně odpovědného Adolfa Hitlera a všechny členy jeho vlády bez výjimky...činíme osobně odpovědnými všechny exponenty*

---

⁶² O tématu retribučního soudnictví bylo napsáno velké množství odborné literatury. Více k danému tématu např. BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě 1945–1948*, Šenov u Ostravy 1998; RAPA VÁ, Ivana, *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948*, Ústí nad Labem 2010; FROMMER, Benjamin, *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*, Praha 2010; JARKOVSKÁ, Lucie, *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy na Královéhradecku*, Praha 2008; KAPLAN, Karel, *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty*, Praha 1992; STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991; KUKLÍK, Jan, *Vývoj československého práva 1945–1948*, Praha 2008; KUKLÍK, Jan, *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha 2002, MANDLER, Emanuel, *Benešovy dekrety – proč vznikaly a co jsou*, Praha 2002.

⁶³ KENNAN, F George, *From Prague after Munich: Diplomatic Papers, 1938–1940*, Princeton 1968, s. 178.

⁶⁴ Pro srovnání například ve Vichistické Francii bylo k trestu smrti odsouzeno 7 037 lidí, ale vykonaných poprav bylo pouze 11,2 % z nich, tedy 791, na Slovensku bylo procento popravených 41,5 %, v Maďarsku 39,7 % apod. FROMMER, s. 108–116.

*nacistické strany a říšské vlády na našem území, činíme osobně odpovědného každého, kdo jim v tom pomáhá, ať je kdekoliv... uplatňujeme osobně na všechny tyto lidi náš vojenský zákon, jenž za podobné činy předepisuje trest smrti.*⁶⁵

Od tohoto okamžiku začala exilová vláda okamžitě pracovat na právní normě, podle níž by mohli být retrospektivně trestáni lidé, kteří se provinili válečnými zločiny. Tato právní norma přišla ve formě retribučních dekretů prezidenta republiky. Je nutno dodat, že tvoření dekretů provázely spory o jejich podobu. Exilové ministerstvo spravedlnosti se sídlem v Londýně se nakonec řídilo pěti zásadami: viníci budou souzeni podle mimořádného práva; retribuce bude mít zpětnou působnost; válečný viník je osoba, která se provinila proti republice v době jejího zvýšeného ohrožení; v čele mimořádných lidových soudů budou zasedat soudci z povolání, ale budou v nich i soudci z lidu; zákonem nebudou postiženi ti, kteří byli pouze oběťmi.⁶⁶

Již v srpnu 1944 informoval prezident Beneš o dokončení retribučního dekretu, který exilová vláda schválila na začátku října 1944, k jeho podepsání došlo v únoru 1945. Tento dekret č. 6/1945 byl vyhlášen exilovou londýnskou vládou na konci února. Slovenská národní rada vyhlásila v polovině května 1945 nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR. V červnu 1945 podepsal prezident Edvard Beneš tzv. „*Velký retribuční dekret*“, přesněji dekret č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.⁶⁷ Rozsudky mimořádných lidových soudů byly vyhlašovány ihned při veřejném zasedání soudu, a co je velice podstatné, nebylo proti nim žádné odvolání. Kromě obvyklých trestů odnětí svobody mohl soud vynést také trest smrti, který se vykonával zpravidla do dvou až tří hodin po vynesení rozsudku a mohl být veřejný, trest pozbytí občanské cti na dobu určitou nebo navždy.⁶⁸ Odsouzení mohli být rovněž posláni do pracovního oddílu, aby zde formou nucených prací odčinili škody, které způsobili. Retribuční dekret porušoval

---

⁶⁵ BENEŠ, Edvard, *Šest let exilu a druhé světové války: řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*, Praha 1947, s. 167–168.

⁶⁶ DRTINA, Prokop, *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu*, Praha 1947, s. 10.

⁶⁷ FROMMER, s. 108–109; 114–116.

⁶⁸ Zbavení občanské cti znamenalo ztrátu volebního práva, nemožnost vykonávat volený úřad a zákaz práce v řídicích funkcích. Odsouzení tak povětšinou mohli pracovat pouze jako manuální pracovníci.

princip *nulla poena sine lege* (žádný trest bez zákona) i princip *nullum crimen sine lege* (není zločinu bez zákona).⁶⁹

2. Pokusy o iredentu

Zlomovým byl rok 1938, kdy národnostní menšiny v Československu byly slyšet nejhlasitěji, jelikož se Němcům podařila iredenta směrem k Říši. Stejně tak se první vídeňskou arbitráží naplnila iredenta maďarská a v neposlední řadě byla po 6. říjnu 1938 vyhlášena autonomie Slovenska.⁷⁰ Slováckým iredentistům také hrála do karet skutečnost, že se po mnichovské krizi na přelomu září a října 1938 začaly šířit zprávy o reformě správního uspořádání českých zemí, která by znamenala zrušení samosprávného postavení Země moravskoslezské a nastolení centralizované vlády z Čech. V této situaci tedy vystoupili iredentističtí aktivisté z okolí Uherského Hradiště, etabloující se v politických a etnografických organizacích a periodikách. Tito pozdější členové Národopisné Moravy prosazovali myšlenku, že obyvatelé tohoto regionu nejsou Češi, respektive Moravané, ale že jsou moravští Slováci odtržení od vlastního slovenského státu. Výše uvedená myšlenka měla kořeny již v 19. století, kdy se běžně hovořilo o Slovácích uherských a moravských.⁷¹ Podle iredentistů měli v rámci této teze moravští Slováci nárok na sebeurčení a v rámci tou dobou konaných změn v samosprávě by území obývané touto národnostní skupinou mělo připadnout autonomnímu Slovensku. Tento fakt také vítali slovenští ľudáci, jelikož území Slovácka, respektive jižní Moravy (některé plány počítaly i s připojením části Valašska a Hané), mělo nahradit území, které Slovensko ztratilo v listopadu po již zmiňované vídeňské arbitráži.⁷²

---

⁶⁹ FROMMER, s. 125–127.

⁷⁰ Dne 2. listopadu 1938 byla podepsána ve vídeňském Belvederu tzv. vídeňská arbitráž. Cílem mělo být vyřešení problematiky polské a maďarské menšiny v ČSR. Na základě jednání bylo dohodnuto odstoupení části území. Slovensko tak přišlo o téměř celý jih země s celkovou rozlohou okolo 10 400 km², na kterém žilo přes 850 000 obyvatel. Tato arbitráž byla brána jako přímý důsledek mnichovské dohody a byla po válce v roce 1947 uznána za neplatnou.

⁷¹ Pojem Moravské Slovensko je starší než název Slovácko, který se začal etablovat až v meziválečném období. Starší název Moravské Slovensko mělo být „opozitem“ tehdejšího Uherského Slovenska (dnes Slovensko), ale zároveň vycházelo z předpokladu, že obě území obývá obdobné obyvatelstvo.

⁷² MEZIHORÁK, *Hry*, s. 52 a 53.

Kdo přišel s myšlenkou spojení Slovácka a autonomního Slovenska jako první, není zcela jasné, ale řada faktorů naznačuje, že myšlenka na toto včlenění vznikala souběžně s ľudáckými touhami po územní expanzi. František Mezihorák ve své knize *Hry o Moravu* zdůrazňuje také roli koncernu Baťa,⁷³ který měl majoritní většinu své výroby na Moravě, a dokonce disponoval i několika filiálkami na Slovensku.⁷⁴ Tehdejší šéf firmy, Jan Antonín Baťa, si musel uvědomovat, že pokud by došlo k obsazení republiky Němci a případnému rozdělení československého státu, respektive Moravy a Slovenska, jeho velkolepé plány na další rozvoj firmy Baťa by nebyly možné. Jelikož vztahy mezi nacistickým Německem a Baťovým koncernem nebyly přívětivé, začal se „král ševců“ v období druhé republiky ve své obchodní taktice obracet nejprve na spojení Slovenska a Moravy do jednoho správního celku ČSR a později na HSĽS a jejich autonomistické tendence. Těmito úkoly byl pověřen ředitel Josef Hlavnička, který se účastnil nejednoho setkání mezi iredentisty a ľudáky.⁷⁵ Toto chování Jana Antonína Bati a roli Baťova koncernu dosvědčily ve svých výpovědích i další kontroverzní postavy českých a československých dějin Josef Vávra, Jan Ryba či Václav Rybka.⁷⁶ Je zajímavé, že iredentistické tendence na Moravě se zalíbily i dalšímu zdatnému podnikateli v regionu, a sice prostějovskému Janu Neherovi, který se jednání s ľudáky také účastnil, jelikož pro Hlinkovy gardy dodával části uniforem. Neherovým konkurentem byl Arnošt Rolný, kterého se tímto „vnucováním“ patrně snažil vyřadit z dalších zakázek pro HSĽS. Nelze říci, že souznění obou moravských podnikatelů s iredentisty bylo založeno na stejném ideovém podkladu. Jak Baťa, tak Nehera doufali, že

---

⁷³ Koncern byl založen v roce 1894 na jméno Antonína Bati a v roce 1931 se z něj stala akciová společnost. Původně se věnoval pouze výrobě obuvi, ale do roku 1938 rozšířil svoji činnost také o strojírenství, tiskárenství, koželužny, chemickou výrobu a mnoho dalšího. Po tragické havárii letadla, při které zemřel Tomáš Baťa, člověk, jenž dostal firmu na samotný vrchol, nastoupil do vedení jeho bratr Jan Antonín Baťa, který ve firmě zažil nelehké válečné i poválečné roky, díky kterým byl a je do dnešní doby kontroverzní osobností dějin.

⁷⁴ Zajímavostí je, že jeden z těchto podniků byl umístěn v Baťou založené obci Baťovany, která se po roce 1949 přejmenovala již se statutem města na Partizánske, jelikož v Baťových závodech a Baťovanech vzniklo odbojové hnutí. Druhým důvodem bylo znárodnění Baťova podniku v roce 1946 a snaha komunistického totalitního režimu o vymazání Baťova jména. MEZIHORÁK, *Hry*, s. 30–34.

⁷⁵ Tomuto naklonění Baťova koncernu k ľudákům nebylo nezištné. Jedním z důvodů bylo také, že Hlinkovy gardy odebíraly od firmy Baťa oficiální obuv pro uniformy za nemalé částky. SOKOLOVIČ, Petr, *Hlinkova garda 1938–1945*, Bratislava 2009, s. 94.

⁷⁶ MZA v Brně, C 143, k. 464, inv. č. 619 Jan Ryba, s. 192, Výpověď Václava Rybky 1945.

tímto chováním rozšíří možnosti svého podnikání. Samotné spojení Moravy a Slovenska na základě kulturní a socioekonomické podobnosti bylo pro ně na vedlejší koleji.⁷⁷

Je však jisté, že po mnichovské dohodě, kterou většina moravských Slováků nesla velice špatně a vše zazlívala mocnostem, započaly „námluvy“ mezi ťudáky a iredentisty v hojně míře. Říjen 1938 se stal stěžejním měsícem komunikace a schůzí mezi moravskou a slovenskou stranou. Nejdůležitější roli v těchto „bilaterálních“ jednáních hráli na straně moravských Slováků Josef Vávra a Jan Ryba, kteří trávili spoustu času v Bratislavě ve vyšších ťudáckých kruzích. Druhý jmenovaný byl však daleko významnější, jelikož byl dle svědectví tento nezaměstnaný dělník častokrát spatřen v automobilu a disponoval dostatkem peněz na to, aby mohl často trávit čas v Bratislavě a jiných slovenských městech.⁷⁸ Je zajímavé, že iredentisté si kromě tajných dohod připravovali také živnou půdu pro obhajobu svých budoucích argumentů o téměř stejném sociokulturním životě obou skupin. Jedním z příkladů je, že se do Bratislavy podařilo v říjnu uspořádat z Hluku zájezd krojované skupiny s kapelou, která vystoupila hned na několika místech, kde také společně se Slováky z bratislavského Slováckého krůžku diskutovali o tématu připojení.⁷⁹

Z oficiálních zdrojů je zřejmé, že k první zaznamenané návštěvě došlo 21. října 1938, kdy na návštěvu do Bratislavy do hotelu Carlton dorazili za Alexandrem Machem zástupci z fašistických uskupení (Vavřinec Mitáček, Ludvík Hamšík, Jan Ryba a obchodní cestující firmy Nehera, pravděpodobně se jednalo o samotného Jana Neheru). „...referovali o tom, že celá Morava je pro spojení se Slovenskem. Mach prý jim nic neslíbil, jen podotkl, že se uvedené hnutí

---

⁷⁷ Zajímavostí je, že firmy Rolný i Nehera byly bezprostředně po válce znárodněny a staly se jedním ze základních kamenů slavného centralizovaného podniku OP Prostějov. SOKOLOVIČ, s. 94.

⁷⁸ MZA v Brně, C 143, k. 464, inv. č. 619 Jan Ryba, s. 192, Výpověď Václava Rybky 1945.

⁷⁹ Slovácký krůžik, později Krůžok Moravských Slováků, vznikl jako nepolitická organizace, ale po převzetí moci silami orientovanými na Hlinkovy gardy (Jan Ryba, Jan Nehera) se měl stát zázáemím pro slovenskou stranu iredentistů. Dokonce se spekulovalo, že ze spolku má vzniknout Moravská garda, jakási obnova HG, která by v případě úspěchu iredenty osvobozovala nově nabyté území. Autor se domnívá, že je krajně nepravděpodobné, aby oficiální slovenská strana přikročila k takto divokému řešení. MEZIHORÁK, *Hry*, s. 55.

však *projeví podle přísloví: Hlas Lidu hlas Boží.*⁸⁰ Matěj Sadílek, jeden z účastníků schůzky, popsal průběh následovně: „...*dopoledne přijelo k nám do Hluku osobní auto L. Hamšíka..., seděl v něm Jan Ryba... a Vavřinec Mitáček... Cestou v autě jsme se dohodli, že promluvíme s politickými osobami slovenskými, jimž se představíme jako národní rada, která má právo mluvit za mor. Slovácko a to Ryba za Národní vlajku, já za fašisty a Mitáček za nár. Sjednocení.*“⁸¹ 23. října pořádala veřejnou schůzi v Holíči na slovenské straně hranic schůzku nově vytvořená Slovenská národní rada, jejíž členové tu proklamovali nárok Slovenska na Moravu.⁸² Další schůzky proběhly bezprostředně po tomto datu. Ve dnech 24. i 25. seděli Nehera, Mitáček, Ryba a Hamšík opět v Bratislavě, bohužel všichni odmítli při výslechu udat, o čem jednali. Bylo pouze naznačeno, že se jednalo o při ohledně slovenské osobnosti. Od této doby začala otevřená kampaň prostřednictvím ľudáckých periodik a vídeňského rozhlasu.

Vše nakonec vyústilo ve společnou simultánní kampaň v Uherském Hradišti a Skalici, naplánovanou v obou městech na neděli 30. října 1938, přičemž na moravské straně se mělo začínat v 10 hodin a měl na něm promluvit například Jan Uprka, Jan Ryba či Jakub Dufka.⁸³ Datum 30. října nebylo vybráno náhodně, jelikož v tento den slavilo Slovensko 20. výročí Martinské deklarace z roku 1918.⁸⁴ Československé státní orgány však dlouhodobě monitorovaly iredentisty a osoby, které jim pomáhaly, a jejich aktivity sledovaly. Což bylo jednoduché, jelikož samotná akce v Uherském Hradišti byla Ludvíkem Hamšíkem a Janem Rybou nahlášena 26. října 1938: „...*oznamujeme tímto Vašemu úřadu, že v neděli dne 30. října 1938 o 10. hod. dopoledne, uspořádají v sále Měšťanské Besedy v Uh. Hradišti veřejnou manifestaci lidu.*“⁸⁵ Úřad

---

⁸⁰ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 104, Agitace pro spojení moravského Slovákka se Slovenskem, 24.10.1938.

⁸¹ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 115, Připojení mor. Slovákka ke Slovensku – agitace, 25. října 1938.

⁸² Toto uskupení vzniklo Holíči 9. října 1938. Podobné pak vzniklo 30. září ve Skalici.

⁸³ MZA v Brně, B 40 Zemský úřad Brno, karton 315, inv. č. 42938/39, s. 130.

⁸⁴ V roce 1918 přijala Slovenská národní rada (dále jen SNR) při svém zakládajícím shromáždění v Martině Deklaraci slovenského národa zvanou též Martinská deklarace. Dokument podepsalo na 200 poslanců a předcházely mu Clevelandská a Pittsburská dohoda. Při sestavování se přihlíželo k návrhu evangelického faráře Samuela Zocha. Samotný dokument byl později Slováky napadán, ať už jako falzifikát, nebo jako nedostatečně katolický nebo příliš evangelický.

⁸⁵ MZA v Brně, B 40, k.315, inv. č. 42938/39, s. 130.

v Uherském Hradišti reagoval na tuto výzvu velice stroze vydáním úředního zákazu manifestace z důvodu všeobecného zákazu veřejných shromáždění bez nároku na odvolání, avšak starosta úřadu v Uherském Hradišti doktor Garlík si ještě telefonicky vyptal pomoc od zemského presidia, jelikož se obával, že manifestace proběhne i přes zákaz: „...rozeštvaný dav by mohl přikorčiti k násilnostem a zejména k rabování židovských obchodů... žádá proto presidium zemského úřadu, aby bylo učiněno energické opatření v nejvyšším rozsahu... event. i za příbrání vojska.“⁸⁶ Nicméně 28. a 29. října došlo k zatčení celé řady potencionálních řečníků – Ludvík Hamšík, Vladimír Sova, Štěpán Machala, Vavřinec Mitáček, Jan Uprka, Alois Zahradník, Matěj Sadílek, Jan Ryba a další osoby. Sadílek, Ryba, Mitáček a Hamšík se pak měli hlásit na četnických stanicích třikrát denně a byla nařízena cenzura jejich korespondence.⁸⁷ Dříve než byl doručen výnos o tomto rozhodnutí, většina se ztratila z dohledu policie. Jejich proviněním bylo roznášení nedemokraticky smýšlejícího letáku *Slováci!*, který vytiskla tiskárna Andrej v Bratislavě a jehož spoluautorem byl doktor Vladimír Sova. Plné znění naleznete níže.

Slováci!

V dnešní pohnuté době jsme svědky nového uspořádání soužití Čechů, Slováků a Podkarpatorusů v našem státě.

Slováci na Slovensku první ukázali cestu k nápravě z dvacetiletého úpadku zaviněného neschopným režimem. Svým hnutím oživilo tradice Velkomoravské říše. Zbavili se zhoubného a národ rozvracejícího stranicví a židomarximu a ukazují nám, **že zdravý stát musí být vybudován nejen na ideji národní.**

My moravští Slováci s pýchou pozorujeme radostný rozmach budoucího silného Slovenska a litujeme, že se nemůžeme zúčastnit této jejich radostné práce. Proč nám, příslušníkům téhož kmene, není dopřáno přidružit se svým počtem, svojí bohatou krajinou a svými schopnostmi k této národní práci?

Vždyť Moravské Slovácko je kolébkou slavné říše Velkomoravské s památným Velehradem, odkud svatí Cyril a Metoděj šířili křesťanství mezi všechny Slovany.

Jsme proti své vůli odsouzeni k bezradné nečinnosti a jsme nuceni přihlížeti, jak neschopní vůdcové setrvávají ve starých chybách. **Ani nejkrutější rány a neúspěchy nestačily jim, aby pochopili, že je nutno budovat stát na zcela nových základech. Nepochopili, že nyní nemohou dále zůstat vůdci ti, kteří svojí neschopností zavinili nynější úpadek státu, kteří**

---

⁸⁶ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 48, Telefon ze dne 29. října 1938.

⁸⁷ Ze strany iredentistů došlo také na výhrůžky strážníkům, kteří je vyslýchali. Zároveň však strážníky ujišťovali, že těm, kdo jsou z Moravy či Slovácka, nic nehrozí. MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 7, Připojení mor. Slovácka ke Slovensku – průběh agitace.

se zpronevěřili tím, že podporovali židovské rejdy a brali na nich účast. Zatím nevidím také ani dobrou vůli k nápravě.

I kdyby však zvítězila národní idea v zemích koruny České, což si ze srdce přejeme a v což také věříme, nemohli bychom se cítiti v tomto území šťastní v sousedství samostatného národního Slovenska. Máme obavu, že bychom v soužití s Čechy, oproti nám povahově odlišnými, ztratili svůj národní ráz, upřímnost, vkus a cit, jenž tvoří naše krásné písně, národní výšivky a bohaté naše národní kroje.

Jen soužití ve vlastní zemi, – Slovensku – zachováme si tyto cenné hodnoty našeho kmene. V jakémkoliv jiném soužití bychom je stratili, a to k nenahraditelné škodě nejen nás, ale i celého Slovanstva.

SLOVÁCI! Hranice mezi jednotlivými zeměmi našeho státu nejsou dosud stanoveny. Bylo by chybou, kdyby při konečné úpravě zůstaly některé národní skupiny odtrženy od svého přirozeného prostředí a byly zařazeny do jiného území, v němž by se necítily mezi svými. Vyřešení těchto rozhodnutí je tak naléhavé, že nestrpí odkladu. Je třeba jednat rychle. Proto vás voláme k národní manifestaci, na které budeme žádati splnění těchto požadavků.

Muži, ženy, chlapani a děvčata, oblečte své kroje, vy všichni, kdož se cítíte Slováci, a přijďte hromadně ze svých měst, dědin a chalup v neděli 30. října ráno do Uherského Hradiště, kde budeme důstojně manifestovati pro připojení Moravského Slovácka ke Slovensku.

Voláme vás všechny v této osudové chvíli!

Národní výbor Moravského Slovácka.⁸⁸

Na tento leták bylo veřejně odpovězeno prostřednictvím vlasteneckého letáku vydaného uherskohradištskými legionáři (viz kapitola 3.1. Odezva na moravské straně). Takže moravská část akce byla odvolána, což se veřejnost dozvěděla prostřednictvím letákové kampaně. Toto nesly nelibě slovenské noviny, které, jak udal jeden informátor presidia Zemského úřadu v Brně, tvrdily že: „*Moravští Slováci chcú zpät k Slovensku – Márne zatvárajú ich vodcov.*“⁸⁹ Druhé společné setkání obou skupin se pořádalo ve Skalici. Toto setkání se podařilo uskutečnit na skalickém *Námestí slobody*.⁹⁰

⁸⁸ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 123, Slováci!

⁸⁹ Tamtéž, s. 127, Moravský Slováci chcú zpät ke Slovensku.

⁹⁰ Toto náměstí prošlo mnohými změnami svého názvu. První známý název je Weliky rynek a pochází z 16. století. Jsou známé i názvy v latině Magnum Circulum, Maior Platea. V 17. a 18. století převládají názvy jako Hlavný rínek, Horný rínek. Tyto názvy převládají i v maďarském a německém překladu. V 19. století se pak objevují názvy Fötér (Hlavní náměstí), Marktplatz (Trhové náměstí) nebo Gvadányi tér (pojmenováno podle Jozefa Gvadányiho, maďarského básníka a generála). Název Námestie slobody bylo poprvé zaznamenáno roku 1918 a na konci října roku 1938 bylo přejmenováno na Námestie Andreja Hlinku. Po druhé světové válce přechází opět na Námestie slobody, tento název zůstal dodnes. ŠA Trnava –Skalica, Kronika mesta Skalica III. diel, s. 120.

Manifestaci, na které vystoupila jen hrstka původně plánovaných moravských řečníků, přihlíželo cca 700 lidí,⁹¹ z drtivé většiny Slováků z řad Hlinkových gardistů, gardistek a mládeže. Na pódiu se setkali prominentní řečníci a politici pozdějšího Slovenského štátu – Alexander „Šaňo“ Mach, Konstantin Čulen. Z řad moravských iredentistů pak vystoupil Jan Ryba v kroji a Ladislav Novák.⁹² Zajímavostí je, že se při proslovu Alexandra Macha sesunula tribuna a „účastníci na nej padali dolu, no nestalo sa nič nikomu.“⁹³ Tento pád příznivců slovácké iredenty na jedné z jejich manifestací, jako by předurčil výsledek iredenty jako celku.

V brněnském MZA byla nalezena zpráva z této akce.⁹⁴ Zpráva, ačkoliv není uveden přímo zdroj, je poměrně přesná a shoduje se s informacemi z kroniky města Skalice. Hovoří o neúspěchu letákové akce, která burcovala k účasti na manifestaci v Uherském Hradišti: „*národní výbor Moravského Slovácka v nich* (v letácích, pozn. autora) *vyzýval muže, ženy, chlapce, a děvčata, aby se oblékli do krojů a přišli v neděli do Uher. Hradiště manifestovat pro připojení Moravského Slovácka ke Slovensku. V tom Hradišti v neděli opravdu manifestace byla, ale manifestovali tu pověřeni zástupci všech okresů, měst a obcí od Zlína po Břeclavu proti podobným nekalým pokusům.*“⁹⁵ Akci se údajně pokoušelo narušit pár jednotlivců s „*naivně hloupoučkými letáky*“,⁹⁶ kteří však byli rychle zpacifikováni. Nicméně se už na této manifestaci objevili letáky ohlašující manifestaci skalickou, na kterou se autor reportáže rozhodl jet, a už na první dojem bylo jasné, že manifestace se bude konat v duchu nacistických sjezdů. „*Skalica byla bohatě vyzdobena bílomodročervenými slovenskými prapory a modrými zástavami Hlinkových gard s červeným Slovenským křížem v bílém pruhu. Až na rozdíl barev nám to připomínalo dobře známé vlajky ze sousedstva.*“⁹⁷ Takovýchto podobností autor uvádí mnohem více, zejména

---

⁹¹ Toto číslo se mění dle zdroje. Viz níže.

⁹² Novákovo jméno se v archívech objevuje v několika variantách Ladislav / Vladislav, či dokonce Josef. Převládá však jméno Ladislav, proto bude používáno nejčastěji.

⁹³ ŠA Trnava – Skalica, Kronika mesta Skalica III. diel, s. 118.

⁹⁴ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 35, Na Slovácku a za Moravou.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

pochodování Hlinkových gard, jejich odění, pozdravy se vztyčenou rukou. ale také nacvičené skandování různých hesel.⁹⁸ Samotná manifestace začala slavnostními mšemi v římskokatolickém i evangelickém kostele, následoval pochod a zpěv písní Hej Slováci a Kto za pravdu horí. Autor uvádí, že se neobjevil žádný oficiální československý státní znak a nezaznělo ani jméno Štefánika či dalších státníků, kteří se zasloužili o první společný stát. Co se týká atmosféry, očitý svědek uvádí následující: „*Náladu udávala Hlinkova Garda a mládež s nacvičenými skandovanými pokřiky a rýmovačkami. Ne lid. Domáci řečníci vychutnávali tuto odezvu s potěšením. Rutiner Šaňo Mach, slovenský šéf propagandy, dává najevo, že už je nad tyto věci povznešen a klidnil projevy suverénními gesty. A znova a znova vybavovali se vzpomínky na „šprechory“ při projevech Goebbelsových.*“⁹⁹

Manifestaci zahájil přivítáním aktérů předseda skalického národního výboru. Posléze následoval předseda okresního národního výboru dr. Beránek z Holíče, který veškerou vinu za krizi svaloval na židobolševický režim svobodných zednářů a slabý demokratický režim. Dav odpovídal pokřiky ve stylu „*Bijte je! Mor ho. Slovensko Slovákom, Palestina Židákcom*“¹⁰⁰ a podobnými. Následovalo krátké oznámení vedoucího notáře ze Skalice, který dal na vědomí, že *Námestie slobody* se přejmenovalo na *Námestie Andreja Hlinku*, načež dav odpovídal „*Andreji Hlinko sladko spi, Slovensko už netrpí!*“¹⁰¹ Z dokumentu vyplývá, že nejdéle mluvil šéf slovenské propagandy Alexander Mach. Ten se, jak bylo již řečeno výše, oddával své popularitě u davů. Proslov šéfa propagandy nebyl nepodobný těm, které vedli jeho předřečníci. Mimo obvyklé svalování viny za krizi na ostatní (minulý režim a jeho elity, stranický systém, martinské deklaránty) a chvály na další špičky HSLŠ (Andreje Hlinku a Karola Sidora) se v proslovu objevila i hesla převzatá od nacistických špiček – Jeden národ, jedna strana, jeden vůdce. Poté jeho slova přerušil kostelní polední

---

⁹⁸ „*Kde jsme to už viděli? Vysoké boty, modré košile, na rukávech modré pásky s červenými kříži v bílém kruhu – ano, tak chodí ordneři u sousedů.*“ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 36, Na Slovákku a za Moravou.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

zvon a započala modlitba. Následně se Mach vrátil k části proslovu, kterou dedikoval moravským Slováckům. „*Ať nezazlívají, že se nechceme míchat do jejich věci... Nechceme, co k nám nepříjde přirozeným vývojem, ale v srdci se těšíme z tohoto pohybu. Víme, že i moravští Slováci, jsou Slováci a ne Češi. I kde zní to „ř“ víme, že v duši nezní.*“¹⁰² Celý proslov je zakončen větou, která rozporuje některá další oficiální vyjádření členů HSLŠ: „*Nechceme Moravských Slováků, jen když sami ze svých srdcí přijdou k nám.*“¹⁰³

Po šéfovi propagandy vystoupili šéf tisku a spisovatel Konstantin Čuleň a náčelník Hlinkovy gardy, který spolu s Machem zaveleli k zahájení přísahy HG. „*Velí ‚ruce na srdce‘ a v tom okamžiku se hroučí celá tribuna se všemi, kteří na ní stojí, propadají se i s mikrofonem prapory a výzdobou symbolisující tři slovenské vrchy s křížem. Panika. Zlé znamení? Prst Boží? Po dlouhé chvíli vynořuje se z trosek hlava Šaňo Macha a volá: ‚Nič sa nestalo.‘*“¹⁰⁴

Po tomto incidentu se mělo přejít k hlavnímu bodu manifestace, a sice projevu zástupců moravských Slovácků, za které hovořili dva zástupci. První vystoupil v kroji a hovořil „hornáckou slovenštinou,“ druhý z aktérů vystoupil v civilním oblečení a hovořil česky. Totožnost obou mužů byla prozrazena 2. listopadu 1938 redaktorem Böhmem z periodika *Svoboda*, šlo o Jana Rybu oděného v kroji a hostinského Josefa/Vladislava Nováka oděného v civilním oblečení. Je zajímavé, že ani jeden z těchto mužů nebyl trestán, jelikož se na ně vztahovala amnestie prezidenta republiky, která byla vydána v prosinci 1938.

Jan Ryba dle svých slov nepřicházel jako řečník ale jako rolník, jelikož řečnění bylo dle něj pro Prahu: „*v novom Slovensku sa nebude rečnovat, ale robotiť.*“¹⁰⁵ Hovořil také jménem dvaceti zavřených kamarádů a předsedy Jana Uprky, který byl prvně zavřen.¹⁰⁶ Jako důvod zmíněných perzekucí udal slovenský původ těchto svých kolegů, což dav nadšeně kvitoval. Uvedl také

---

¹⁰² MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 39, Na Slovácku a za Moravou.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 40.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tato čísla i důvody byly ovšem silně zmanipulovány. Oficiální dokument hodonínského okresního hejtmána potvrzoval zatčení pouze 11 osob včetně Jana Uprky. Důvodem bylo šíření letáků Národního výboru moravského Slovácka, jejichž text byl v přímém rozporu s demokratickými hodnotami. MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 40, Na Slovácku a za Moravou. Tamtéž, s. 45, Telefonický rozhovor ze dne 30. října 1938.

několik dalších příkladů perzekucí, kterých se česká vláda dopouštěla proti moravským Slovákům. V závěru navrhl rozeslat několik slavnostních telegramů, zejména předsedovi vlády, poslanci Karlu Sidorovi, a také odeslání pozdravů bratrům na moravské Slovensko, tedy těm, „kteří trpí útlakem vlády pražské a zvláště všechny ty, kteří pro boj za přivtělení Mor. Slovenska ke Slovensku jsou žalářováni a intervenováni.“¹⁰⁷

Druhý z jmenovaných měl podstatně kratší proslov, ve kterém zdůrazňoval, že nebyli zatčeni pouze on a kolega, přečetl manifest, jehož obsahem byl požadavek na plebiscit mezi Moravany na základě sebeurčení. Novák nakonec vyzval všechny přítomné moravské Slováky na dostavení v orlovně. Dle svědků bylo evidentním, že mimo samotných dvou aktérů a několika cyklistů se ze strany moravských Slováků manifestace nikdo nezúčastnil. Toto tvrzení je však diskutabilní, jelikož oficiální zpráva okresního hejtmana v Hodoníně prohlašuje, že se účastnilo asi 2 500 osob, z toho minimálně 200 lidí z moravského Slovácka.¹⁰⁸ Svědectví je pak uzavřeno slovy: „*Odjíždíme ze Skalice. V Sodoměřicích první obci na ,naší straně‘ vlají s kostelní věže prapory... z kostela vychází procesí. Kdo by tu měl zájmu na tom, co se právě hovořilo půlhodiny odtud na skalickém náměstí.*“¹⁰⁹

Díky nebývalému úspěchu policejních složek, které zamezily manifestaci v Uherském Hradišti a stejně tak znemožnily účast iredentistů ve Skalici, by se dal první pokus o odtržení nazvat fiaskem, a to i protože se slovácká veřejnost k těmto myšlenkám postavila zády (viz kapitola 3.1. Odezva na moravské straně). Ireidentistům nezbývalo než se stáhnout a počkat na vhodnější příležitost. Je však pravdou, že při čekání na tuto vhodnější příležitost neprováděli iredentisté veřejné kroky, nicméně v rámci svého plánování družení se byli velice aktivní. Nejvíce z nich Jan Ryba, který ve dvou případech v listopadu roznášel antisemitské letáky s názvem *Židé na Slovácku provokují*, dále byl 19. listopadu

---

¹⁰⁷ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 41, Na Slovácku a za Moravou.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 128, Manifestace ve Skalici dne 30. října 1938. Zpráva.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 41, Na Slovácku a za Moravou.

účastníkem seznamovacího večírku, jež pořádalo sdružení mor. Slováků v Bratislavě.¹¹⁰

Zlom nastal samozřejmě v prosinci, kdy aktivity utichly zcela. Jistě napomohlo i to, že se na Štědrý den roku 1938 podařilo zatknout Jana Rybu a předvést jej k výslechu. „*Ryba byl oděn v stejnokroji Hlinkových gardistů a udal, že bydlí v Hlinkově domě v Bratislavě...*“¹¹¹ V dodatku je uvedeno, že po celou dobu od propuštění se Ryba zdržoval v Horním Němčí, až 3. ledna 1939 jej odvezlo neznámé auto do Bratislavy. Během této doby byl údajně přítomen na několika setkáních místních politických organizací. A právě v tento den informoval vídeňský rozhlas, že moravští Slováci poslali říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi novoroční pozdravy. Nato četnická stanice v Hluku informovala Zemský úřad v Brně „*...jedná se o pokračování v agitaci pro připojení mor. Slovácka ke Slovensku... za věci stojí dělník Jan Ryba, ..., maloročník Matěj Sadílek, ..., obchodník Ludvík Hamšík...*“¹¹² Tato agitace však nebyla namířena pouze směrem k Adolfu Hitlerovi. 30. prosince okresní hejtman v Uherském Hradišti telefonicky informoval Zemské presidium, že ve Starém Městě byly podány hospodským Novákem blahopřejné telegramy Vojtechu Tukovi, Jozefu Tisovi, Jánu Dafčíkovi (velitel Hlinkových gard Bratislava), Karolu Sidorovi, Šaňo Machovi. Rozhodnutím presidia ministerstva vnitra byly telegramy zadrženy.

Kam jel Ryba 3. ledna, se vysvětlilo záhy, jelikož četnická stanice v Nivnici zachytila rozhovor mezi Rybou a Šumberou, který mu referoval, že 4. ledna se bude jednat na slovenském ministerstvu o připojení Moravy ke Slovensku. Byl dán pokyn, aby si Uprka připravil přednášku pro rozhlas. I přestože Šumbera Rybovi říkal, aby na setkání nejezdil, vydal se Ryba 4. ledna s Novákem a Rybkou do Bratislavy. Na této konferenci měla být také zastoupena města Přerov, Olomouc a Moravská Ostrava. Dále dal příkaz k přípravě zájezdu

---

¹¹⁰ Pozvánky na toto sdružení měl sám distribuovat některým iredentistům na Moravě. Večírku se účastnily i významné slovenské osobnosti – poslanec Karol Sidor, či Alexandr Mach. MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 8, Připojení mor. Slovácka ke Slovensku – průběh agitace.

¹¹¹ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 8, Připojení mor. Slovácka ke Slovensku – průběh agitace.

¹¹² Tamtéž, s. 7.

zástupců Moravy na Slovensko na 18. ledna. Československé policejní orgány začaly tedy ověřovat informace, zda se 4. ledna vydaly delegace z Olomouce a Ostravy do Bratislavy. Podle dostupných materiálů bylo zjištěno, že všichni, kdo by měli na této akci zájem, neopustili svá bydliště.¹¹³

K dalším kontaktům došlo 14. ledna 1939, kdy se četnické stanici podařilo zachytit rozhovor mezi Václavem Rybkou a číslem 519 v Bratislavě (později bylo zjištěno, že číslo patřilo firmě Nehera). Rybka dostal za úkol uvědomit Nováka, Rybu a Uprku, že budou figurovat jako delegáti vyslaní na zasedání Slovenského sněmu. Spolu s nimi se měla sněmu účastnit také Slovácká hudba z Hluku. Zároveň měli výše zmínění za úkol oslovit ministerstvo vnitra v Praze, aby uvolnilo 10 000 dělníků na práci v Říši s dovětkem, že další informace budou zaslány dopisem. Tento dopis se policejní složky snažily marně zachytit.¹¹⁴ Místo něj však zachytily jiný dopis, který vyjadřoval nesouhlas s prezentací iredentistů 18. ledna v rámci *Kroužku*, který se účastnil průvodu na počest prvního zasedání Slovenského sněmu.¹¹⁵ Blahopřání k této události posílal Jozefu Tisovi také další iredentista Alois Zahradník z Kyjova.¹¹⁶

Dne 22. ledna podali raport opět četníci z Hluku, kteří sledovali veškeré kroky skupiny iredentistů. *„Hudebníci z Hluku v počtu 23 dojeli autobusem do Bratislavy dne 18.1.1939 o 13 hod. Bylo jim tam vyčteno, že dojeli pozdě, neboť je čekali a chtěli je zařaditi do průvodu, který šel Bratislavou k budově sídla sněmu. Od příjezdu až do 19 hod. byli volni... Od 19.45 do 20 hod. hráli do rozhlasu. Pak ihned jeli do hotelu ‚Tatra‘, kde již bylo shromážděno množství členů a příznivců ‚Kroužku mor. Slováků.‘“ Zde hráli pro tanec a zpívali hlucké písničky... Zábava byla velmi hlučná, ale k žádnému politickému projevu zde nedošlo. Skončili o 2 hod. dne 19.1.1939 a do Hluku přijeli o 6 hod. ráno, Každý*

---

¹¹³ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 1–4, Připojení mor. Slovácka ke Slovensku – průběh agitace.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 13.

¹¹⁵ Více viz kapitola 3.1. Odezva na moravské straně.

¹¹⁶ Zahradník byl činný ihned od začátku iredenty. O většině akcí byl velmi dobře informován. Dokonce znal i redaktora Roznera, který prý nebyl dobře informován o celé situaci. Podle policejní zprávy často zdravil své kolegy slovy „Na stráž“ a zdviženou pravíci. Hovořil dokonce s některými o převzetí Moravského Slovácka silou za účasti Hitlerovy armády.

MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 77, Zahradník Alois, Kyjov, Podezřelá činnost. Tamtéž, s. 17, Moravští Slováci – akce za připojení moravského Slovácka ke Slovensku.

*hudebník dostal 50 Kč, jídlo, pití a dopravu zdarma.*¹¹⁷ Četníci také zpravili presidium o faktu, že Jan Ryba nebyl přítomen, jelikož byl tou dobou v Praze vyjednávat dělníky pro Říši. Četníci díky výsledku autodopravce Cyrila Vaňka zjistili také podrobnosti o *Kružku* (předseda – Jan Uprka, jednatel – Jan Novák, pokladník – Cyril Vaněk, volby proběhly v prosinci ve Skalici). Jak se záhy ukázalo, tento zahraniční výlet hudebníků nebyl poslední.¹¹⁸

Krátce po této události se podařil četníkům další úspěšný zásah. Dne 22. ledna se dozvěděli, že se má konat v hostinci v Nové Vsi veřejná schůze za účasti Jana Uprky, Františka Bačíka, Tomáše Hudečka a Františka Hornáčka, kterou se rozhodli četníci prověřit. Uprka měl zasahujícímu četníkovi sdělit, že se jedná o soukromou poradu, nikoliv veřejnou schůzi, a poté hostinec urychleně opustit.¹¹⁹

Během února zaznamenala četnická stanice také pohyb Jana Ryby v Horním Němčí. Ryba, přestože dlouhodobě tvrdil, že bydlí v Bratislavě, se pohyboval na české straně ve stejnokroji Hlinkových gard a hojně navštěvoval veškeré své důvěrníky (zmíněni pouze Václav Rybka a Cyril Borýsek). Při konfrontaci přiznal, že odeslal novoroční telegram Hitlerovi, ale po měsíci mu pošta odpověděla, že jej zdržela: „*citovala jakýsi § z roku 1882.*“¹²⁰ Telegram podle zápisu posílal „*z vlastního popudu a proto, že chtěl, aby Hitler z toho seznal, že zde na mor. Slovácku nejsou samí bolševici, nýbrž lidé k Německu loyální.*“¹²¹ Potvrdil také setkání s Ing. Karmazínem, u kterého lobboval za přijetí dělníků na práce do Říše. Karmazín mu sdělil následující: „*dělníci z mor. Slovácka nebudou přijati proto, že loni nadávali v Rakousích na Hitlera – říkali sedlákům: At' Vám řepu vykope Hitler – my se Vám na ni vys...*“¹²² Během tohoto krátkého pobytu na Moravě Ryba zřejmě domluvil i další akci, a sice vystoupení hudebníků z Hluku ve Vídni na slavnosti založení Hlinkova spolku, která se měla konat 19. února 1939, a mělo jít o další prezentaci, že moravští Slováci se cítili být součástí Slovenska. Je zajímavostí, že pro sbormistra hlucké kapely Františka

---

¹¹⁷ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, Moravské Slovácko – akce pro připojení ke Slovensku – průběh. Tato zpráva je dodatkem zprávy, která právě na tento výjezd upozorňuje.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 20, Připojení Mor. Slovácka ke Slovensku – šetření.

¹²⁰ Tamtéž, s. 21, Moravské Slovácko – akce pro připojení ke Slovensku – průběh.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

Bachana se jednalo ještě 11. února o překvapení. Jediná mu dostupná informace byla, že akce padla skrze minimální finance. To se však změnilo, jelikož den nato se objevil Ryba s Mitáčkem, kteří začali zjišťovat finanční podmínky za 24 hudebníků a dopravce. Dále bylo třeba sehnat 8 párů v krojích. Tito lidé měli ve Vídni předvádět hluckou svatbu. Je pozoruhodné, jakou rychlostí iredentisté pracovali, jelikož již 13. února byl vyzvednut cestovní pas pro všechny účastníky zájezdu, kterých však bylo více, než byla kapacita autobusu. Za vším stála agitace Vavřince Mitáčka. Nadbyteční účastníci měli v Uherském Ostrohu přesednout do autobusu vyslaného ze Zlína.¹²³ Vše nakonec dopadlo zcela jinak, než bylo naplánováno. Jeden den po plánované akci 19. února informovala četnická stanice Hluk, že se manifestace nekonala, a to z neznámých důvodů. Den před akcí přišel do Hluku telegram z Hroznové Lhoty: „*Manifestace odložena, zájezd se nekoná.*“¹²⁴ Autorem tohoto telegramu byl dle úředníků Jan Uprka, přestože jej dotyčný podepsal jménem Jaroš. Četníci vzali v úvahu také předpoklad, že by se mohlo jednat o vedoucího podniku Baťa. Zlínský autobus se tedy do Vídně nevydal, zato v Hluku rozhodli, že pojedou i přesto, a to na vídeňský ples konaný 20. února, ani tento ples se však neobešel bez „řádné“ výzdoby ve formě hákových křížů a bez agitací. „*Do Vídně přijeli o 14 hod. Každý navštívil své příbuzné a pak o 20. hod. šli tančit do hotelu Vimberger... přítomno bylo mnoho gardistů... O 22. hod. promluvil poslanec Sidor uvítací řeč... v jádře řekl, že takový ples pořádali každoročně, letošní však je významnější proto, že jsou svobodni, za což děkují vůdci Hitlerovi, do jehož rukou skládají veškeré své touhy... ples skončil o 2 hod, načež Hlučané ihned odjeli domů... Při odchodu z plesu podával jim vůdce gardistů Dafčík ruku a řekl, že toto podání ruky je symbolem připojení mor. Slovácka ke Slovensku, což se stane v brzkou dobu.*“¹²⁵ O účastnících tohoto zájezdu vznikla celá zpráva, která detailně popisuje všechny zúčastněné, jichž bylo podle spisu 41. Je zajímavé, že mezi zúčastněnými nepanovala názorová blízkost. Zájezd byl

---

¹²³ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 25, Moravské Slovácko, akce pro připojení ke Slovensku.

¹²⁴ Tamtéž, s. 30, Mor. Slovácko, akce pro připojení ke Slovensku.

¹²⁵ Tamtéž, s. 30–31, Mor. Slovácko, akce pro připojení ke Slovensku.

rozdělen na dvě skupiny. První skupina zúčastněných spolupracovala nebo byla v přímém styku s Rybou, Národním výborem Moravského Slovácka, Vlajkou či NOF. Našli se mezi nimi i tací, kteří přímo schvalovali Hitlerovu politiku. Druhá skupina byli lidé, kteří jednoduše jeli na ples a byli chováním účastníků plesu pobouřeni. Jednalo se například o zastupitele obce Hluk, Mladé národní jednoty, členy Orla, Sokola apod. Bohužel druhá početnější skupina lidí z řad milovníků tanců, byť lhostejná nebo odmítavá k návrhu spojení Moravy a Slovenska, nechtěně posloužila k propagaci této myšlenky. Byl to tak obrovský trest za to, že „jeli na ples jen proto, že je to nic nestálo a chtěli něco užít.“¹²⁶

Manifestace, která se měla konat, byla však přesunuta o týden na 26. února, což si Mitáček přál vybuchovat na návsi. Proti tomuto kroku se chystala Národní jednota v Hluku postavit a měla jednat se zastupitelstvem o zákazu podobných akcí a zájezdů politického významu (více kapitola 3.1. Odezva na moravské straně). Manifestace se nekonala, jelikož se československým policejním složkám podařilo zasáhnout. Prvně se uvažovalo, že všem potencionálním účastníkům budou zabaveny cestovní doklady. Nakonec úřady zvolily poněkud jednodušší, avšak kreativní řešení. Pohrozily soukromému autodopravci odebráním licence, pokud iredentisty odveze. Načež 8. března mělo dojít k zatčení téměř čtyř desítek iredentistů, cca 30 zatčených mělo být z moravské strany a údajně mezi nimi byl i Jan Uprka. Zbylé osoby měly být ze Slovenska. Zemský prezident se sídlem v Brně však s touto akcí nesouhlasil a přerušil ji s tím, že nechal všechny jmenované sledovat. Stejně tak byla sledována i činnost na moravskoslovenském pomezí. Od této chvíle se iredentisté dostali do ústraní a vyčkávali na další příležitost.

Během prvních březnových dní se také stala v regionu drobná kuriozita. Místní úřady začal obcházet jakýsi redaktor Rozner, který měl pro *Polední list* shromažďovat o problematice informace, dle jeho slov měl být pověřen přímo předsedou vlády Rudolfem Beranem. Všechny okresní úřady vč. Zemského úřadu v Brně byly k redaktorovi velice obezřetné a nedávaly mu žádné bližší

---

¹²⁶ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 79–98, Seznam osob z mor. Slovácka, pracujících v podvratné akci.

informace. Presidium ministerstva vnitra nepotvrdilo žádné vyslání zástupce tisku do oblasti Moravy. Kdo dotyčný Rozner byl, se úřadům nepodařilo zjistit.

Nakonec se iredentisté dočkali další vhodné příležitosti pro své plány. Ta nastala mezi 14. a 16. březnem 1939, kdy se během těchto dní odehrálo několik přelomových událostí – vznikla samostatná Slovenská republika a do zbytku Česko-Slovenska vtrhli nacisté a zřídili zde Protektorát Čechy a Morava. Právě k tomuto dni bylo v Hroznové Lhotě vyhlášeno *Národnou radou moravských Slovákov* prohlášení všech Slováků z kraje hodonínského, strážnického, uherskohradišťského, uherskobrodského a kyjovského k příslušnosti ke slovenskému národu, které burcovalo spoluobčany do místních národních výborů utvořených k neprodlenému převzetí výkonné moci. Vše mělo být vedeno pod předsednictvem akademického malíře „*J. Uprky*“.¹²⁷ Toto prohlášení Josefa Vávry a Jana Uprky převzal nejprve bratislavský rozhlas, a nakonec i ľudácké noviny, přesněji *Slovák*. Zajímavostí je, že se v tomto prohlášení ohánějí Moravsko-slovenskou společností, což dokazuje její ovládnutí Josefem Vávrou a změnu v kurzu národopisu (více o této problematice viz kapitola 4. Národopisná Morava). Národní výbory však vůbec nevznikly a slovenská strana na výzvu nijak nereagovala. Nebylo možné s jakoukoli iredentou pokračovat, a to i vzhledem k tomu, že část nacistických vojsk napochodovala až na slovenskou stranu k Váhu, kde také vylepovala vyhlášky o zřízení protektorátu, což vyvolalo značné zmatky i na slovenské straně.¹²⁸

V den oficiálního vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se iredentisté pokusili zvrátit osud ve svůj prospěch a napsali dopis přímo Adolfu Hitlerovi, ve kterém mu děkovali za zřízení Slovenského štátu a žádali jej o pomoc a podporu při připojování Slovácka ke Slovensku. „*My moravský Slováci pokrvní bratia slovenského národa, ktorému ste práve v ostatných dňoch svojou veľkodušnou a spravедlivou voľou umožnil vytvorenie samobytného národného života*

---

¹²⁷ Spojení „*J. Uprka*“ není náhodné. Jedním z iredentistů byl syn slavného slováckého malíře Joži Uprky Jan Uprka. Celé iredentistické společenství zneužívalo jména Joži Uprky, jehož kvalit malířských i lidských jeho syn Jan nikdy nedosáhl. Ostatně sám Joža Uprka, který byl tou dobou v brněnské nemocnici, se od tohoto veřejně distancoval. Více o problematice rodu Uprků v souvislosti s iredentou (viz kapitola 4. Národopisná Morava). *Slovák*, č. 63, 16. března 1939; ANDRYS, Jan, *Soumrak Jóži Uprky*, In: Malovaný kraj XXIII, 1987, č. 1, s. 8.

¹²⁸ MEZIHORÁK, Hry, 72 a 73.

v suverénnom štáte pod Vašou ochranou,... a cítime sa zaviazaní Vám nesmiernými vd'akmi, preto vzdáváme hold Vašej vznešenej veľkočusnosti a spravodlivosti a prosíme Vás preto vodca a ríšský kancelár, aby tento náš hromadný vd'ak z moravského Slovenska bol tiež východiskom k Vašmu spravедlivému rozhodnutiu, aby aj tento náš slovensky kmeň na Morave,... mohlo uznávať suverenitu samostatného slovenského štátu nad územím moravských Slovákov. Na stráž!¹²⁹ Pod tímto prohlášením byli podepsáni Ján Uprka, Ján Ryba a Jozef Vávra, kteří všichni zvolili slovenské varianty svých křestních jmen, jež za normálních okolností nepoužívali. V archivních materiálech se dosud nenašlo, zda byl dopis Hitlerovi doručen, ba ani to, zda o této prosbě Hitler věděl. Nicméně lze dle některých pozdějších záznamů předpokládat, že vůdce třetí říše chtěl Protektorát Čechy a Morava zachovat sjednocený, neboť z hospodářského hlediska představoval důležité teritorium pro válečné úsilí.¹³⁰ Poslední zaznamenaná debata vážnějšího rázu na moravské straně se datuje k 2. říjnu 1939. Zaznamenalo ji presidium ministerstva vnitra. „Na Moravském Slovácku obnovují se separatistické akce. U příležitosti lanžhotských hodů byla nějaká jednání... Jsou již nakresleny nějaké mapy, na nichž je zakreslena nová slovenská hranice.¹³¹ Do Berlína je prý připravována nějaká deputace...“¹³² Tato deputace měla být údajně vedena Vávrou a Uprkou, ti však podle všeho nakonec odmítli, neboť se jejich role významně proměnily s příchodem Národopisné Moravy. Navíc postupem času oba dostali v protektorátu značné funkce, pravděpodobně za loajalitu. Jan Uprka byl jmenován *státním instruktorem lidové kultury pro moravské Slovácko* a Josef Vávra byl *krajinský referent veřejné osvětové služby v Uherském Hradišti*.¹³³

Z této odvolané akce je zcela zřejmé, že sami slováctí iredentisté se pomalu, ale jistě vzdali myšlenky na spojení se Slovenskou republikou a zaměřili svoje

---

¹²⁹ SNA v Bratislave, Ministerstvo zahraničných vecí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Dopis Adolfu Hitlerovi.

¹³⁰ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 73.

¹³¹ Takováto mapa přitom nebyla novinkou. Poprvé se měla mapa, která přiřkla část Moravy Slovensku, objevit již při mnichovských jednání. Byla prý ukázána delegátům. MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 47, Snahy o připojení Moravského Slovácka ke Slovensku.

¹³² Tamtéž, s. 99, Separatistické akce na Moravském Slovácku.

¹³³ RYCHLÍK, *Hnutí*, s. 89.

úsilí na jinou činnost. Jedním z důvodů bylo, že protektorát nebyl právním státem a platily zde říšské zákony, podle nichž bylo jakékoliv dělení klasifikováno jako velezrada, za kterou hrozily tresty nejvyšší. Druhým důvodem bylo, že hranice mezi Slovenskou republikou a Protektorátem Čechy a Morava byla uzavřená, a překročit ji bylo tak mnohem obtížnější. Místo toho se iredentisté seskupili do hnutí Národopisná Morava (viz kapitola 4. Národopisná Morava), v jehož rámci se stali přísluhovači nacistického režimu. Jako důkazy jejich činů v rámci kolaborace mohou posloužit například četné návštěvy nacistických elit na akcích pořádaných Národopisnou Moravou či další dopis zaslaný Adolfu Hitlerovi v roce 1941, ve kterém prosily vůdce o přijetí moravských Slováků do boje proti „židovsko-bolševickému Rusku.“¹³⁴ Poslední zmínka o iredentě proběhla ve stejném roce, kdy byl Adolfu Hitlerovi odeslán další dopis, v němž iredentisté opět žádali o spojení se Slovenskem. S největší pravděpodobností měl tento nedoručený dopis podpořit nároky Slováků.

Naproti tomu na slovenské straně žil takřka fantaskní sen o Velkém Slovensku o něco déle, i přes jasně daný fakt, že by Říše nic takového nepřipustila, jelikož protektorát se měl stát její nedílnou součástí v nezměněném měřítku a s moravskými Slováky bylo počítáno jako pomocníky při asimilaci. Samotné vedení HSĽS bylo ohledně tohoto tématu rozpolceno. Jak již bylo výše zmíněno, někteří činovníci strany pravidelně vystupovali na různých setkáních, kde byla myšlenka iredenty propagována, také pořádali schůze se svými moravskými ideovými protějšky (Alexander Mach, Konstantin Čulen, Ján Dafčík). Mezi odpůrce těchto myšlenek patřili dle Mezihoráka sám prezident Jozef Tiso a Karol Murgaš, náčelník štábu Hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy. Největším zastáncem myšlenky byl ministr národní obrany Ferdinand Čatloš. Tento bývalý legionář razil myšlenku spojení Moravy se Slovenskem a s největší pravděpodobností stál za tím, že tato myšlenka vydržela na slovenské straně až do roku 1941. Oficiální jednání mezi špičkami HSĽS však nebylo uskutečněno.¹³⁵

---

¹³⁴ MZA v Brně, C 143, k. 464, inv. č. 619 Jan Ryba, s. 192, Výpověď Václava Rybky 1945.

¹³⁵ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 105–115.

Prvním z pokusů o obnovení iredentistické činnosti ve spolupráci s Berlínem uskutečnil 5. září 1940 Heinrich Bartek,¹³⁶ který vypracoval jako správce *Spoločnosti pre zahraničných Slovákov* memorandum pro Adolfa Hitlera. Tento dokument žádal stanovení nové hranice Slovenska a protektorátu na základech jazykových, kulturních a etnografických. Zmíněná hranice měla dvě varianty, které jsou dosud k vidění v Slovenském národním archivu. Pro popis si autor dovoluje citovat Jana Rychlíka, který uvádí, že hranici dělila čára „*Šakvice – Klobouky – Nemočice – Kroměříž – Hulín – Drahotuše nad Bečvou – Hodoslavice – slovensko-slezská hranice, čímž by Slovensku připadla města Hodonín, Kyjov, Strážnice, Veselí n. Mor., Uherský Brod, Uherské Hradiště, Otrokovice, Zlín, Hranice na Moravě, Valašské Meziříčí, Vsetín a Bylnice... druhá, alternativní mapa... vedla po čáře Valtice – Poštorná – Charvátská Nová Ves – Podivín – Šakvice, dále pak zhruba shodně s čarou na mapě 1. až ke Kroměříži a odtud přes Holešov – Bystřici pod Hostýnem – Teplice n. Bečvou – Spálov – Odry – Veřovice – Rožnov p. Radhoštěm – Horní Bečva – slovensko-moravská hranice v prostoru silnice Makov – Velké Karlovice.*“¹³⁷ Tato druhá mapa, pokud se dostala na nejvyšší místa Říše, musela dosti pobouřit, jelikož zahrnovala několik míst, která byla v Sudetech, tudíž spadala přímo do Říše. S tím zřejmě počítal i Bartek, který sám v tento dokument zřejmě nevěřil, jelikož memorandum uzavřel slovy: „*Slovenská vláda však respektujúc predovšetkým životné priestory a záujmy Veľkého Nemecka je usrozumená s tým, aby tie kraje, ktoré siahajú rušive do týchto záujmov ostaly v rámci Nemeckej Ríše, a to najmä priestor Sliezska a Haná. Žiada však naproti tomu, aby Nemecký národ a jeho Vodca po prezkúmaní týchto spravodlivých požiadavkov prinavrátil Slovenskému štátu územie Valašska a najmä Moravského Slovenska.*“¹³⁸ Memorandum nadnesl při jednání s Joachimem von Ribbentropem také Vojtech Tuka 24. listopadu 1940 s informací, že na Moravě trpí 400 až 500 tisíc Slováků a bylo by

---

¹³⁶ Heinrich Bartek (1907–1986) byl slovenský jazykovědec a vysokoškolský pedagog. Studoval na univerzitách v Praze, Paříži a Štrasburku. V roce 1945 se stal univerzitním profesorem a ve stejném roce emigroval ze Slovenska.

¹³⁷ RYCHLÍK, *Hnutí*, s. 90.

¹³⁸ SNA v Bratislave, Ministerstvo zahraničných vecí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum.

dobré pro ně ustavit alespoň menšinová práva. Nicméně odezva na memorandum nedorazila.¹³⁹

Proto se slovenská strana pokusila udělat ještě poslední pokus. Dne 14. dubna 1941 navštívil Matuš Černák státního tajemníka říšského ministerstva zahraničních věcí a předal mu patrně další verzi výše zmíněného memoranda. Nicméně tentokráte ze strany nacistů proběhla odezva. Podle Jana Rychlíka na memorandum reagoval Karl Herman Frank coby největší znalec českých poměrů. Frank označil v červnu 1941 veškeré protektorátní záležitosti za záležitosti Říše a jakékoliv stížnosti či narážky ze strany Slováků či jiných národů nepřipadaly v úvahu.¹⁴⁰ Naopak chtěl moravské Slováky využít ve prospěch tzv. ementálové taktiky germanizace českého prostoru.¹⁴¹ Nejprve využít jejich regionalismu k úplnému odcizení od Čech, posléze pak jejich ochotu stát se říšskými Němci a pojmout je do svých řad. Tento plán se docela dařil, neboť se asi tři desítky moravských Slováků opravdu přihlásily k německé národnosti. Jejich žádosti však ztroskotaly na neznalosti jazyka. Uvedený případ připomínkovala *Sicherheitsdienst* s tím, že by jim mělo být umožněno identifikovat se jako Němci, aby se uspíšila výše zmíněná germanizace.¹⁴²

V létě 1941 tedy definitivně skončila myšlenka odpojování Moravy a jejího následného připojení ke Slovensku. Nebezpečná idea skončila totálním neúspěchem způsobeným několika faktory – neorganizovaností, nedostatkem podpory u veřejnosti, špatným načasováním a častokrát také včasným zásahem československých bezpečnostních složek.

---

¹³⁹ Více o memorandu viz kapitola 3.2 Zahraniční odezva.

¹⁴⁰ RYCHLÍK, *Hnutí*, s. 90.

¹⁴¹ Ementálová taktika byla oficiální taktikou germanizace Karla Hermanna Franka. Protektorát měl být osidlován Němci tak, aby vznikaly německé ostrůvky, které by narušovaly a oddělovaly české osídlení.

¹⁴² BRANDES, s. 186–189.

3. Odezva veřejnosti na iredentu moravských Slováků

3.1 Odezva na moravské straně

3.1.1 Města a obce

První odezvy na jednání ohledně připojení Moravy ke Slovensku začaly přicházet takřka okamžitě potom, co se začaly šířit zvěsti o této akci, a to již od října 1938. Jako první se o iredentu začaly šířeji zajímat nejvyšší státní složky. Presidium ministerstva vnitra se dovědělo, že varšavský rozhlas vysílal o iredentě, nechalo se 25. října 1938 informovat a zadalo vypracování povinné zprávy okresním úřadům (Hodonín, Kyjov a Uherské Hradiště). V ní měly úřady informovat ve 4 bodech – jak smýšlí lid, zda se agituje, kdo jsou agitátoři a zda jsou připravovány manifestace. Odpovědi přišly ještě ten den a měly stejný charakter – obyvatelstvo je proti, neagituje se v místě okresů (pouze v Holíci a prostřednictvím vídeňského rádia – informace nebyly brány obyvatelstvem vážně) a nejsou známy informace o manifestacích.¹⁴³

V této době zpráva o připojení kolovala v novinách a proběhla i na obecních zastupitelstvech, která se k situaci vyjadřovala dokonce i hlasováním o této alternativě samosprávného přiřčení Slovácka ke Slovensku. Drtivá většina zastupitelstev podávala presidiu Zemského úřadu v Brně protesty proti šíření těchto zpráv a byla výsadně proti jakémukoliv odtrhování či dělení Slovácka a Moravy. Zastupitelstvo Valašské Senice: *„Vždyť i při svém svérázu lneme obětavou láskou ke své rodné zemi Moravskoslezské, cítíme se v ní doma, jsme spokojeni... Myslíme si, že by už jednou měl být konec s tím trháním naší země! Ještě jednou opakujeme: Jsme v zemi Moravskoslezské spokojeni a ostře protestujeme proti našemu připojení ke Slovensku!!“*¹⁴⁴ Takovéto dopisy a ustanovení posílala mnohá zastupitelstva měst a obcí.

---

¹⁴³ Je zajímavé, že obecní zastupitelstva 25. října nebyla informována o manifestacích, a to i přestože vídeňský rozhlas o manifestaci v Uherském Hradišti a Uherské Skalici informoval den předtím. MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 101–104, Varšavský rozhlas, snahy o připojení Moravského Slovácka ke Slovensku.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 225, Výpis z protokolu o schůzi obecní rady ve Valašské Senici.

Tyto nejistoty však vyvolaly diskusi o postavení Moravy vůči Čechům, což byla reflexe nepodložených zpráv o spojení Moravskoslezské země s Českou v jednotný správní celek, zemi Českomoravskou. Toto by *de facto* znamenalo zánik brněnského presidia a přesunutí většiny větších úřadů do Čech. Například obecní rada Bojkovic připojila k protestu i požadavek. „*Takto má zaniknouti země Moravskoslezská... Morava má se státi pouhou součástí země České. Tím ztratí i své jméno, se kterým je spojena nejdávnější a nejslavnější historie našeho národa. Poněvadž naše vláda vytýčila si jako hlavní program decentralisaci státu a provedla ji také pro Slovensko a Podkarpatskou Rus, nelze připustiti, aby v zemích historických byla centralisace ještě stupňována. Chceme proto, aby zemi Moravskoslezské dostalo se týchž práv jako Slovensku a Podkarpatské Rusi a aby ve změnéné ústavě byla plněprávnou federativní jednotkou republiky Československé se samostatným sněmem a vládou.*“¹⁴⁵ Požadavky byly ve zprávě podloženy různými důvody. Obdobně reagovaly i Valašské Klobouky. Obec Polichno reagovala vlastenecky: „*My, moravští Slováci, uhájíme si svou rodnou Slovač: Proti každému vetřelci a nám, potomkům Komenského a Masaryka, důvěřujte!*“¹⁴⁶ Obecní rada ve Střelné také striktně odmítala připojení s jistou omluvou vůči Slovákům. „*Nejsme nikterak zaujati proti Slovensku a jeho lidu, se kterým, jako neblížší sousedé velmi dobře vycházíme, ale přesto žádáme ještě jednou, aby zamýšlenému připojení bylo zabráněno.*“¹⁴⁷ Jedinou obcí, kde nebyla myšlenka připojení jednoznačně odmítnuta, byl Hluk, v němž se našlo pro autonomii Moravy 6 hlasů a 4 hlasy pro stávající poměr, 8 lístků bylo bez jakýchkoliv návrhů a 12 zástupců nehlasovalo.¹⁴⁸

3.1.2 Moravská veřejnost a spolky

Podobným způsobem jako obce vnímaly choutky iredentistů také tisk a spolky na moravském pomezí. Již při prvních pokusech na sklonku roku 1938 si na moravskoslovenském pomezí mohli lidé přečíst v novinách články s titulky

---

¹⁴⁵ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 167, Obecní rada v Bojkovicích Zemskému úřadu v Brně.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 189, Od obecní rady v Polichně, Prezidiu: Zemského úřadu.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 193, Obecní rada ve Střelné. Tit. Presidiu Zemského úřadu.

¹⁴⁸ Obec Hluk byla, jak již lze vidět výše v textu, tradiční bašta iredentistů i moravských fašistů, byť z ní pocházelo mnoho aktivních znalců slovácké kultury.

typu „*Celistvost Moravy musí být zachována*,“¹⁴⁹ „*Moravské Slovácko protestuje*,“¹⁵⁰ „*Moravští Slováci odmítají*,“¹⁵¹ „*Správní a hospodářská jednota země Moravskoslezské zůstane nedotčena. Poselstvo z Moravy u vlády*.“¹⁵² Zejména poslední z článků poměrně jasně prokazuje, že politické elity z Moravy neměly nejmenší zájem o iredentu. Ona mise moravských poslanců a senátorů měla za úkol ujistit předsedu vlády Syrového a ministra Černého o nepravosti veškerých zpráv týkajících se dělení Moravy a o tom, že „*úřední místa nemají s nimi nic společného a budou rozšiřování těchto zpráv stíhat*.“¹⁵³ Jeden z článků v časopisu *Den* přímo citoval vyjádření starostenského sboru okresu uherskohradištského s jasným odkazem prostřednictvím titulku: „*Moravské Slovácko bylo vždy součástí Moravy a zůstane!*“¹⁵⁴ Články s velmi podobným obsahem vycházely i v dalším tisku jako například *Národní politika*, *Expres* a dalších. Veškeré tyto články byly reakcí na vysílání varšavského rozhlasu, který odvysílal zprávu o iredentě jako jeden z prvních.

Moravská veřejnost a veškeré spolky a společnosti zatažené do problematiky iredenty se vyjadřovaly vesměs v souladu s průzkumem okresních úřadů, který byl popsán výše. Dokonce i kolegové Jana Ryby, který byl největším buřičem, z hnutí Nové Československo v Praze se stavěli proti. „*Dozvěděli jsme se, že pracuje pro připojení Mor. Slovácka ke Slovensku. Tato akce jest našemu hnutí nepřátelská a proto Tě prosím, abys v ní nepokračoval a nepodnikal ničeho bez našeho vědomí*.“¹⁵⁵ Nutno dodat, že se tyto apely nesetkaly u Jana Ryby s úspěchem.

Další skupinou, která v roce 1938 poměrně ostře vystoupila proti iredentistům, byla skupina moravských Slováků usazených v Brně. Ti vydali v říjnu 1938 prohlášení „*Nesahejte na Moravské Slovácko*.“¹⁵⁶ V tomto dokumentu vyjadřovali své obavy o situaci, zároveň přáli Slovensku k jeho

---

¹⁴⁹ Moravské noviny, č. 253, 28. října 1938.

¹⁵⁰ Svoboda, č. 255, 27. října 1938.

¹⁵¹ Moravské slovo, č. 252, 26. října 1938.

¹⁵² Svoboda, č. 255, 27. října 1938.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Den, č. 253, 26. října. 1938.

¹⁵⁵ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 151, Censura dopisů Jan Ryba.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 57, Nesahejte na Moravské Slovácko.

autonomii, ale zároveň žádali vládu: „*Přejeme Slovensku nabyté samostatnosti. Vždyť je to náš splněný sen, k němuž pracovaly celé generace..., Vládu naší republiky žádáme, aby chránila Moravu před jakýmkoliv pokusem o roztržení..., aby ochranou Moravského Slovácka chránili jednotu země.*“¹⁵⁷

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, leták *Slováci!* vyvolal velkou nevoli také u jedné z nejdůležitějších skupin, která byla spojována se vznikem první republiky, a sice legionáři, konkrétně těmi z Uherského Hradiště. Ti zareagovali prostřednictvím svého letáku *Čtěte a dejte čísti druhým!*. Tento leták obsahoval úvahu o tom, proč někteří lidé „ve službách vídeňské propagandy“ žádali připojování Moravy ke Slovensku. Odpověď byla dle legionářů jasná – tito Moravané byli ovlivněni slovenskými politiky, kteří chtěli (i podle vlastních slov) mít ze Slovácka především hospodářský užitek. „*Proč? Protože po odkrojení maďarských krajů zbudou Slovensku kraje většinou hornaté, poměrně chudé, bez bohatého průmyslu a bez úrodných polí. Slovácko samozřejmě zůstane tam, kam dějinami, hospodářstvím, rozumem a srdcem patří: na Moravě. A bude pracovat pro sbližování Čechů a Slováků v zájmu obou těchto národů a ku prospěchu svému a celého státu. To je historické poslání Moravy a moravských Slováků.*“¹⁵⁸

Iredenta měla ohlas i v rámci *Kružku*, který byl podle některých členů využíván pro politické projevy, místo aby dál prosazoval národopis se ctí.¹⁵⁹ O tomto svědčí korespondence mezi členy *Kružku*: „*Kružek se hned v říjnu (1938, pozn. autora) radil anebo byl při poradách o odtržení. Při dni slovenského sbratření 20. listopadu uspořádal v domě Hlinkových gard... večírek, na který přišli ministr K. Sidor, šéf propagandy Šaňo Mach a velitel gard Dafčík. ... Chci projevit svůj nesouhlas s politickými provokacemi Kružku veřejně a doufám, že se ke mně připojí velká většina zdejších moravských Slováků. Zde to není možné a konečně na tom zde ani nezáleží, ale snad na Moravě se najdou noviny, které projev uveřejní.*“¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 57, Nesahejte na Moravské Slovácko.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 133, *Čtěte a dejte čísti druhým!*

¹⁵⁹ Více o zneužívání národopisu pro politické účely bude popsáno v kapitole 4. Národopisná Morava.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 16, *Dopis Jan Ůlehla.*

Jak již bylo referováno výše, jeden ze spolků, který ostře vystoupil proti iredentistickým choutkám moravských Slováků, byla Národní jednota. Ta však reagovala na iredentisty až při jejich druhé aktivizaci v roce 1939. Podle informací z 10. března toho roku bylo Zemským úřadem v Brně zjištěno, že manifestace Národní jednoty, která měla být „*hromadný protest obyvatelstva zdejšího kraje proti doměným požadavkům Slováků o připojení přilehlých krajů Moravy, zvláště Moravského Slovácka a Valašska k autonomnímu Slovensku*“,¹⁶¹ se měla konat hned v několika městech (Brumov, Bylnice, Valašské Klobouky, Bojkovice, Uherský Brod, Nivnice a další). Žádná z těchto manifestací se nekonala, jelikož datum bylo stanoveno ve druhé polovině března, tou dobou však již žádný český stát neexistoval, jelikož byl zřízen protektorát. Presidium uvádí: „*Smyšlení obyvatelstva zdejšího kraje, ..., je naprosto odmítavé a nebylo vůbec zjištěno, že by někdo se za tento požadavek Slováků stavěl příznivě...*“¹⁶²

Tento citát naprosto shrnuje situaci během všech pokusů o iredentu ze strany moravských Slováků. Iredenta jako taková byla nežádoucí ve všech pokusech 1938–1941 a byla vnímána negativně samosprávnými celky, médii i obyčejnými lidmi. Jediný, kdo byl této ideji nakloněn, byli sami iredentisté, kterých na moravské straně bylo jen pár desítek.

3.2 Zahraňní odezva

3.2.1 Odezva na Slovensku

3.2.1.1 Státní média a společnosti

Nejhlasiťejším podporovatelem na slovenské straně byly zejména noviny, které spadaly pod HSĽS. Tudíž veškeré jejich články byly jasně pro iredentu. Většinou se články objevovaly ve *Slovenské Pravde*, která vycházela pro východní Slovensko, či v časopisech *Gardista* a *Slovák*.

Slovenská pravda informovala ihned v říjnu o tom, že moravští Slováci vyslali deputaci do Bratislavy, kde vyjednávali s Alexandrem Machem o připojení. Noviny také informovaly o tom, že slovenská strana nepodnikne žádné

---

¹⁶¹ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 73, Manifestace strany Národní jednoty v Brumově.

¹⁶² Tamtéž.

kroky s tím, že připojení musí být živelnou věcí, která vyplyne především z Moravy.¹⁶³ Dne 28. října informoval *Slovák* o manifestaci ve Skalici i Uherském Hradišti, jež se nakonec nekonala. A o tři dny později informoval o nebývalém úspěchu skalické akce v článku *Moravští Slováci chtějí zpět k Slovensku. Márne zatvárajú ich vodcov*. Je zajímavé, že článek neříká nic o komické situaci se spadlou tribunou.¹⁶⁴ Zajímavostí je, že ve vánočním čísle *Slováka* 1938 vyšel článek *Moravská Slovenčina*, který byl jakousi přípravou pro výše zmíněné memorandum z roku 1940. Stejně jako memorandum i tento článek doprovázela mapka, kde byla jazyková hranice slovenštiny až do poloviny země Moravskoslezské.¹⁶⁵

Za jistou odezvu se dá také vnímat již několikrát zmiňované memorandum, které bylo sice vytvořeno *Vedeckou spoločnosťou pre zahraničných Slovákov*, což by bylo možné považovat za více či méně zdroj placený vládou. I tak jsou některé poznámky v tomto dokumentu pozoruhodné.¹⁶⁶ Za zmínku stojí, že správce společnosti Heinrich Bartek informoval, že tři čtvrtiny obyvatel Moravy jsou pro připojení, což mělo od reality daleko. On osobně celou problematiku shrnul ve zprávě pro své nadřízené z roku 1940 v několika bodech, z nichž nejdůležitější byly následující:

- Obyvatelstvo Moravského Slovenska (takto uváděno přímo v dokumentu, pozn. autora) a Valašska obývají lidé stejného původu jako Slováci,
- tito lidé byli násilně počestěni na začátku 19. století,
- před vznikem samostatného Slovenského štátu vznikaly masové projevy náklonnosti k ideji spojení,
- po vzniku Slovenska se moravští Slováci okamžitě hlásili u vlády v Bratislavě a žádali spravedlnost a touhu po spojení,
- touha po spojení pokračuje i nadále a stále roste.¹⁶⁷

---

¹⁶³ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 106, Moravský Slováci v Bratislavě.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 127 a 117.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 159, Moravská Slovenčina.

¹⁶⁶ SNA v Bratislavě, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum.

¹⁶⁷ SNA v Bratislavě, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Dopis ministromi.

Samotné memorandum se dochovalo ve dvou vyhotoveních (*Memorandum a Memorandum o moravských Slovácích*), je tedy dosti pravděpodobné, že se jedná o dvě verze, které byly do Berlína doručeny v rozmezí let 1940–1941. Druhý jmenovaný dokument je o něco delší, jelikož obsahuje přílohy: *O řeči moravských Slováků, Slovenskosť moravských Slováků v svetle etnografickom, Moravskí Slováci a ich sídla*. Podle *Memoranda* jsou hlavní důvody pro připojení historické,¹⁶⁸ „volkisch“,¹⁶⁹ politické,¹⁷⁰ kulturní.¹⁷¹ Dokument rozdělil obyvatele Moravy do čtyřech základních kmenů, které se do určité míry hodily k připojení ke Slovensku.¹⁷² Druhý dokument již působí mnohem více seriózně. Je rozdělen na dvě části a nacházejí se v něm i odkazy na odbornou dobovou literaturu jazykovědců a sociologů. Také lingvisticky i stylisticky je text na lepší úrovni a místo mýtů se opírá alespoň zčásti o fakta, která však prezentuje velice subjektivně. Text rozděluje hlavní tři důvody, podle nichž by mělo dojít k připojení – etnické, politické a historické/geopolitické.¹⁷³

3.2.1.2 Odezva veřejnosti

Jako přímý protipól ľudáckým médiím, gardistům a příznivcům HSLŠ, kteří měli k iredentě velmi blízko, sloužili obyčejní lidé. První reakce na iredentu přišla již v říjnu 1938 až z Košic jako odezva na znepokojivý článek ze *Slovenské pravdy*. Dopis psaný do redakce brněnského *Radiojournalu* anonymní

---

¹⁶⁸ Zde se autor historicky odkazuje na Velkomoravskou říši, která byla dle jeho názoru slovenská. Název velkomoravská je pouze podle povodí Moravy. Autor nezapomněl zmínit i svázání s Německou říší prostřednictvím Ludvíka Pobožného. SNA v Bratislave, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum.

¹⁶⁹ Autor *Memoranda* zde odkazuje na historický vývoj slovenských kmenů na Moravě, kde slovenské zůstaly pouze na Slovácku a Valašsku. Tyto dva kmeny se podle autora nenechaly počestit a zůstaly nadále slovenské, a proto mezi Slovenskem, Slováckem a Valašskem není etnografická hranice. SNA, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum.

¹⁷⁰ Dokument hovoří o tom, že politická potřeba stmelení výše zmíněných regionů vznikla až po březnu 1939, kdy se téměř 600 000 Slováků na Moravě ocitlo mimo svoji krajinu a stali se násilně počestřovanými a jejich menšinová práva přestala být uznávána. SNA, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum.

¹⁷¹ V této části textu jsou připomínány kulturní podobnosti a družba, mimo jiné také osvobození Slovenska v roce 1918 moravskými jednotkami, tzv. Slovenskou brigádou. SNA, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum.

¹⁷² Mezi tyto kmeny měli patřit moravští Slováci, Valaši, Slezané a Hanáci. SNA, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum.

¹⁷³ Nejzajímavější jsou geopolitické důvody – Morava patří do *Donauraum*, kam spadá i Slovensko a morfologický ráz krajiny – Morava je přístupnější ze Slovenska než z Čech. SNA, Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945, k. 79, s. 14044–25124, Memorandum o moravských Slovácích.

posluchačkou, která se patrně ze strachu podepsala pouze jako „moravská Slovačka.“ Dotyčná osoba zaslala celý opis článku s názvem *Moravský Slováci v Bratislave* (viz výše) spolu s naléhavou prosbou: „...*prosím Vás snažně, podnikněte všechny kroky, aby nedošlo k trhání naší drahé Moravy. Což už toho všeho není konečně dost? Máme být přivtěleni ke krajině, kde náš národ je tak tupen a urážen? Co jsme tu prožili 14 dní od příchodu nové vlády, se nedá popsat.*“¹⁷⁴

Druhý dochovaný dopis, který byl odeslán z Nového Mesta nad Váhom starostovi Uherského Hradiště 4. března 1939, hovořil za vše. Vzhledem k jeho originalitě, obsahové i jazykové, si jej zde dovolíme ocitovat celý:

„Cteni pán rychtár.

Počuli zme vo videnskom rozhlasí že sa chcete pripojit ke Slovensku. Ktorý somár to u vás robí tomu dajte pár po papule nebo ho pošlite sem mi ho tu tak pripojíme, že na to do svojej smrti nezabudne.

Povieme vam pravdu. Celý okres Novomestský a Myjavský sa chcjú pripojit k Morave nebo je nám Morava a Čechy srazi milše jako celé Slovensko. Čo ti naši somari čierni v tej Bratislave robá s čechmi za to nam nedavajte vinu mi za to nemožem.

Mi poznáme Čechy a Moravu nebo tam chodíme za obchodom a vieme že sú tam dobrí a statoční ludia.

Preto vás pan richtár prosime nerobte to nebo byste sa dostali do takového otroctva ani za maďarské vlády ste také nemali nebo sa na vás tu vela chistajú že nič robit nebudú len porúčať tým sprostým moravcom.

To vám chcem povedat a ked tomu nechcete verit tak sa prindite sem pozret jako zmýšľajú z moravcama a s čechmi

V úcte sa Vám porúčajú

Slováci z Moravského pohraničia“¹⁷⁵

Dle archivních materiálů je tedy zřejmé, že vnímání iredenty na Slovensku bylo odlišné než na Moravě v případě oficiálních elit a novin, které však byly

¹⁷⁴ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 106, Dopis Radiojournal

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 72, Dopis starostovi města Uher. Hradiště – příloha.

s elitami úzce spjaty. Veřejnost se pro věc téměř neangažovala, spíše naopak. Slováci z pohraničí psali dopisy odsuzující iredentu a dopisy varovné. Je pravdou, že na skalické akci byla účast ze slovenské strany větší, než se čekalo, nicméně tito lidé nepřišli za účelem podpory připojení, což dokázal i fakt, že moravští iredentisté po skončení akce zůstali takřka sami, jak bylo zmíněno výše.

3.2.2 Odezva v ostatních zemích

Jak již bylo několikrát řečeno, Varšava i Vídeň se v rozhlase o iredentě zmiňovaly velmi často. Z Varšavy se jednalo o šíření regulérních zpráv, avšak Vídeň ve svých rozhlasových českých či slovenských relacích hovořila o iredentě mnohem častěji a častokrát pod vlivem propagandy. Přeci jen tou dobou již nacistická Vídeň šla oficiální agitaci Ľudáků více na ruku. Důkazem bylo vysílání české relace z 18. února 1939, které zaznamenal okresní hejtman v Uherském Hradišti: „(rozhlas, pozn. autora) *mluvil o zřízení Velkého Slovenska /tj. připojení Mor. Slovácka/ takovým způsobem, že posluchači musel vzbuditi dojem, že zřízení velkého Slovenska jest již hotovou věcí, resp. že k němu dojde v dohledné době.*“¹⁷⁶ V dalších rádcích vyjadřoval okresní hejtman obavy z toho, že většina společnosti je pro připojení, což byly s největší pravděpodobností obavy liché vzhledem k výše zmíněným odezvám.

Ze slovenské relace šla již 26. ledna 1939 informace o obrovské touze moravských Slováků k připojení (Brno, Vyškov, Olomouc, Mor. Ostrava).¹⁷⁷ Bohužel se kvůli negativní rešerši v berlínském archivu nepodařilo zjistit, zda se tisk vyjadřoval k této problematice i přímo v Říši.

---

¹⁷⁶ MZA v Brně, B 40, k. 315, inv. č. 42938/39, s. 64, Mor. Slovácko, akce pro připojení ke Slovensku – telefonát.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 68, Vídeňský rozhlas dne 26. února 1939 ve 13 hod – slovenská relace.

4. Národopisná Morava

Přesné členské složení etnografické skupiny Národopisná Morava, která vznikla v roce 1939 z původní MSS, nelze přesně určit, jelikož organizovanost této skupiny byla podobná jako výše zmíněné iredentistické pokusy. Samotná skupina se odkazovala svým vznikem na původní ryze etnografickou MSS.¹⁷⁸ Je sice pravdou, že velká část členů Národopisné Moravy byla členy MSS, ale ideově se obě hnutí jevila jako naprosto odlišná, o čemž svědčí i původně zamýšlený název Moravská rodobrana, který byl zamítnut a nahrazen. Národopisná Morava vznikla 29. června v uherskohradištském hotelu Grand, kde se konala její první ustavující schůze, jež však byla i poslední.¹⁷⁹

Na této schůzi byly podepsány stanovy spolku. Podle stanov byla organizační struktura následující. Nejvyšší pravomoci měla jako hlavní orgán valná hromada. Ta obdobně jako dnešní valné hromady měla volit předsedu a jeho dva místopředsedy, pokladníka a jednatele. Samozřejmostí v kompetencích valné hromady byla kontrola závěrečných účtů, změny stanov a schvalování výše členských příspěvků. Valná hromada také volila výbor, který sestával z předsednictva (výše zmínění funkcionáři) a dalších deseti členů, z nichž někteří byli kooptováni. Výbor disponoval většími finančními obnosy, určoval pracovní program a rozhodoval o odvolání členů. Předsednictvo řídilo běžnou agendu a přijímalo také nové členy. Bylo také doporučováno zřizovat oblastní výbory, jejichž hlas a působnost byly pouze poradní. Členy těchto výborů jmenovalo předsednictvo. Dále mohly vznikat sekce podle zájmu bádání či práce. Sporné záležitosti se dle stanov řešily u smírčího soudu, který měl pět členů.

Praxe však byla mírně odlišná od stanov, jelikož po celou dobu působení Národopisné Moravy nemáme mnoho zmínek o valných hromadách nebo výborech. Jediný orgán, který fungoval, bylo předsednictvo. To se téměř neměnilo. Prvním předsedou byl učitel z Buchlovic Dominik Černý, toho

---

¹⁷⁸ Moravsko-slovenská společnost byla jednou z nejvýznamnějších národopisných organizací 30. let. První ustanovující schůze MSS se uskutečnila 16. února 1936 v Dubňanech a o 7 měsíců později proběhla ve Skalici první ustanovující řádná valná hromada. Zde bylo stanoveno, že společnost bude spolkem apolitickým, jenž bude zachovávat lidovou kulturu na pomezí obou částí Československa a pěstovat spolupráci Čechů, Moravanů a Slováků. Více o MSS viz níže.

¹⁷⁹ MZA v Brně, B 252, k. 4, Stanovy spolku Národopisná Morava.

vystřídal Jan Uprka. Dalšími členy byli Václav Rohan, Vladimír Sova, Josef Vávra, Vavřinec Mitáček či Josef Boček.¹⁸⁰

Hnutí to ve svých začátcích rozhodně nemělo jednoduché. Jelikož většina jeho členů, alespoň těch nejvíce viditelných na očích veřejnosti, patřila k iredentě, museli proto dokázat, že již od snah připojit se ke Slovensku odstoupili. Zároveň s tím musela skupina soupeřit na domácí půdě s Národním souručenstvím.¹⁸¹ Toto jediné oficiálně povolené hnutí v protektorátě obviňovalo členy Národopisné Moravy z přílišné inklinace k fašismu a zbytečné angažovanosti. Naproti tomu Národopisná Morava často vytýkala druhé straně právě malou ochotu spolupracovat s Říší. Celý problém byl vnímán z německé strany pozitivně a měl být využit k rychlejší germanizaci prostoru, jak již bylo popsáno. Důkazem této německé náklonnosti k členům Národopisné Moravy budiž rozdělování veřejných funkcí jejím členům.¹⁸²

Skupina, přestože její organizovanost a schopnost akce byla diskutabilní, měla obrovské plány nejen na úrovni etnografie, ale i podnikání, cestovního ruchu a vzdělávání. Největší reálný dosah však mělo periodikum *Uprkův kraj*. Národopisnou Moravu poměrně dobře vystihla Soňa Kocábová ve své práci pro sborník *Slovácko*, uvedla: „*V čele Národopisné Moravy však stáli lidé, jejichž znalosti v tomto oboru nebyly na příliš vysoké úrovni. Naopak erudovaní odborníci i laičtí znalci etnografie slováckého regionu postupně řady Národopisné Moravy opouštěli...*“¹⁸³

4.1 Aktivity Národopisné Moravy

Hlavní činností Národopisné Moravy (dále jen NM) mělo být a taky do jisté míry bylo pěstování a uchovávání národopisu. Pořádaly se výstavy a přehlídky, které byly většinou zaštitěny Janem Uprkou. Samozřejmě se NM zapojovala do

---

¹⁸⁰ MZA v Brně, B 252, k. 4, Stanovy spolku Národopisná Morava.

¹⁸¹ Národní souručenství bylo politické hnutí založené v roce 1939, které působilo na území Protektorátu Čechy a Morava až do června 1945. V čele tohoto krajně pravicového uskupení stál protektorátní prezident dr. Emil Hácha. Snahou bylo vytvořit platformu pro sjednocení českého národa. Hnutí bylo omezeno po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora v roce 1941. Emanuel Moravec dokonce navrhol Národní souručenství rozpustit, což se nakonec nestalo.

¹⁸² KOCÁBOVÁ, s. 213–215.

¹⁸³ Tamtéž, s. 216.

života zejména prostřednictvím obvyklých událostí typických pro region – jízdy králů, hody, vinobraní a tradiční poutě ke svatému Antoníčkovu v Blatnici (více informací níže).

Činitelé NM chtěli prorazit i v oblasti cestovního ruchu, a to právě s etnografií. Byli přesvědčeni, že prostřednictvím vytvoření památkových rezervací udrží lidovou kulturu a tyto rezervace budou hojně navštěvovány turisty. Podle výzkumu archivářky Soni Kocábové měly vznikat postupně tři druhy vesnic (1 – tradiční kroje a tradiční zvyky se udržují denně, 2 – tradiční kroje pouze o víkendech a během svátků, 3 – tradiční kroje pouze o hodech, svátcích a velkých slavnostech).¹⁸⁴ Zároveň mělo podle návrhů Vavřince Mitáčka do padesátých let dojít k založení vzorové obce Slovač. Tato vesnice měla být živým skanzenem Slovácka minulých století. Nacházet se v ní měly typické stavby, ale i škola, divadlo, kde měly být hrány pouze hry z regionu, a muzeum věnované výhradně regionu Slovácka. Vše mělo být umístěno co nejbližší k lázním Luhačovice, aby se dosáhlo maximálního propojení s cestovním ruchem. Dokonce měly být pořádány zájezdy do obce z Luhačovic pro lázeňské hosty.¹⁸⁵

Mezi nejzajímavější činnosti, které nespadaly do tradiční aktivity národopisných spolků, byla snaha o vstoupení NM do ekonomické sféry. Prostředníkem mělo být družstvo Slovácké lidové umění,¹⁸⁶ jež se členové NM snažili obsadit. Jednou z věcí, které se NM podařilo skrze SLUM uskutečnit, bylo přemístění odborné školy pro lidové umění, již družstvo plánovalo otevřít v Uherském Hradišti v září 1940. Po intervencích NM byly škola a její sídlo přeneseny do Hroznové Lhoty a správcem školy se stal nikdo jiný než Jan Uprka. Rok poté v říjnu 1941 dokonce představitelé NM žádali sloučení s družstvem.¹⁸⁷ Obrovský úspěch zaznamenala NM v roce 1942, kdy se jí podařilo založit

---

¹⁸⁴ KOCÁBOVÁ, s. 217.

¹⁸⁵ MZA v Brně, C 143, inv. č. 610, k. 63, Vavřinec Mitáček, s. 72 a 77, Návrh na zřízení, postavení a osídlení vzorné obce Slovač.

¹⁸⁶ Družstvo SLUM sdružovalo místní výrobce, kteří takto mohli dosáhnout na bodové účty, díky nimž jim bylo umožněno získávat textilní a jiný materiál a po zpracování jej prodávat. Vytváření těchto družstev bylo typické pro válečné období. SLUM vznikl na sklonku 1939. Nakonec byl transformován na výrobního a obchodního partnera bývalého družstva Slovač. JANČÁŘ, Josef, *Lidová rukodělná výroba na Moravě*, Strážnice 1988, s. 46–48.

¹⁸⁷ Tamtéž.

Ochranné sdružení lidových umělců, skrze které dostala možnost silně ovlivňovat celý trh s lidovým uměním. Dalo by se říci, že získala monopol, jelikož prostřednictvím sdružení a s dopomocí kontaktů na německé straně mohla likvidovat konkurenci.¹⁸⁸

Založení školy nebylo však jedinou činností v oblasti vzdělávání, ve které se NM realizovala. Pokoušela se také ovlivnit státní školství a školní mládež tím, že pořádala národopisné kurzy pro pedagogy a do škol darovala národopisné knihy zdarma. NM chtěla také zavést na školách slovácký dialekt místo spisovné češtiny, stejně tak vznikaly skupiny zaměřené na mládež. Tyto skupiny poté učily a nacvičovaly tradiční kulturu (tance, zvyky, písně apod.)¹⁸⁹ Dalším velkolepým plánem NM byla ústřední národopisná knihovna, jejíž plán byl vypracován v roce 1941 a cena byla stanovena na 400 tisíc korun. V této knihovně se měly nacházet veškeré informace a články o slovácké kultuře a etnografii. Měla být zřízena pod vedením úřadu Janka Uprky, knihovna měla také pořádat edukační zájezdy do nejbližších etnograficky spojených území. Ke knihovně měl být vybudován studijní ústav a také muzeum Joži Uprky, obé se sídlem v Hroznové Lhotě. Plán knihovny nebyl nikdy realizován.¹⁹⁰

Politická činnost národopisného spolku započala již na konci července 1940, kdy se na jedné ze slavností situace změnila a stala se z ní spíše manifestační akce. NM zorganizovala „*vzorný, mocně působivý nástup celého kraje*.“¹⁹¹ Tomuto nástupu přihlíželi někteří představitelé okupační moci, kterým Uprka ve svém proslovu vřele děkoval.

Jeden z vrcholů politického zneužití národopisu nastal v roce 1941, kdy se deset představitelů včetně Jana Uprky, Jana Ryby a Josefa Taťáka obrátilo na Adolfa Hitlera. Tomu byl napsán dopis, ve kterém výše zmínění žádali o zařazení k ostatním národům, které bojovaly bok po boku Říše pro lepší budoucnost.

---

¹⁸⁸ Ochranné sdružení lidových umělců bylo dle článku založeno a „*Důvodem byl desolátní stav v lidové výrobě slovácké, do které se pouštěli lidé, aniž by k ní měli bližší vnitřní vztah. V důsledku toho úroveň výrobků po stránce umělecké hodnoty poklesla na takový stupeň, že o umění nebylo lze už vůbec mluvit.*“ Uprkův kraj, č. 1, 1942, s. 12.

¹⁸⁹ Uprkův kraj, č. 3, 1944, s. 20.

¹⁹⁰ MZA v Brně, B 252, PA 3060, k. 4. s. 3–5, Vysvětlivky k sestavení nejmenšího nákladu pro splnění první etapy v kulturním plánování NM.

¹⁹¹ Lidová tvorba, č. 8, 1940, s. 6–7.

Adresát však dopis neobdržel, jelikož byla strojově psaná kopie bez podpisů zachycena členy Národního souručenství, kteří vše ututlali. Po válce pak u soudu pak většina podepsaných popřela, že o existenci dopisu věděla.¹⁹² Jedním z domácích politiků, kteří se na Moravě často prezentovali, byl ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec. Tento nejznámější český kolaborant se minimálně dvakrát dostavil do Blatnice pod Sv. Antonínkem, kde se konaly a dodnes konají pravidelné roční poutě, z nichž nejvýznamnější probíhá v červnu. Právě na tuto akci se dostavil Moravec 28. června 1942, za přihlížení téměř čtyřiceti tisíc lidí se zde setkal s uherskohradištským hejtmanem, zemským viceprezidentem na Moravě doktorem Karlem Schwabem, dr. Wilhelmem Bayerlem ze zlínského *Oberlandratu* a dalšími vysoce postavenými představiteli Říše, kteří sídlili na Moravě. Nechyběli ani představitelé NM, na fotografiích uložených ve Slovákém muzeu je zdokumentováno, že s Moravcem hovořili Jan Uprka, Josef Vávra-Stařík, Jan Ryba. Vzhledem k návštěvnosti události se nabízí myšlenka, že tito tři nebyli jediní. V reportáži uložené v NFA je zaznamenáno, že na akci měl proslov nejen Moravec, ale i Uprka. Český zvukový týdeník informoval: „*Lid moravského Slovácka manifestoval se slavnostně pro Říši a pro politiku svého státního prezidenta dr. Háchy a své zákonité vlády. Zvláštního významu dodala srazu lidu přítomnost ministra lidové osvěty Moravce, který hned v úvodu své řeči prohlásil, že moravské Slovácko dovedlo lépe než mnohé české kraje najít správný postoj k Velkoněmecké říši. Ministr Moravec dále konstatoval, že se stále ukazuje, jak velký je rozdíl mezi celkem českého národa a odrodilci, kteří jsou v Londýně a Moskvě a jejich přísluhovači u nás. Nakonec zdůraznil ministr, že celý národ musí vynaložit všechno úsilí, aby pomohl Říši v jejím boji za budoucnost Evropy, má-li v novém světě něco znamenat.*“¹⁹³ O této Moravcově návštěvě napsaly 1. července i *Lidové noviny*: „(lid Moravského Slovácka, pozn. autora), *který přišel ve svých barvitých krojích v neděli*

---

¹⁹² MZA v Brně, C 143, k. 88, inv. č. 902, Josef Taťák, s. 36 a 37, Výpověď Alfréda Hájka.

¹⁹³ NĚMEČKOVÁ, Jana, *Zvraty v historii poutního místa svatý Antonínek u Blatnice v letech 1938–1955*, Ostrava 2017, s. 36–37.; NFA, Manifestace za Reinharda Heydricha na Moravském Slovácku. Český zvukový týdeník Aktualita 1942, č. 27. [online], [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=ceTsUsnkUHY&ab_channel=N%C3%A1rodn%C3%A1Dfilmov%C3%BDarchiv.

*v imposantním počtu ke svému tradičnímu poutnímu kostelíku u sv. Antonína v Blatnici, aby zde, na posvátné půdě svých otců manifestoval pro Velkoněmeckou říši, státního presidenta dr. Háchu a zákonitou protektorátní vládu.*¹⁹⁴

Emanuel Moravec se dostavil na poutní místo i následující rok. Tato akce však byla organizována Kuratoriem pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, které zastupoval jeden z neaktivnějších iredentistů Jan Ryba. Tomu odpovídal i charakter akce. Dostavilo se téměř deset tisíc mladých lidí ze všech okresů Slovácka, ale politická reprezentace se takřka nezměnila. Vše probíhalo za doprovodu říšských a protektorátních symbolů.¹⁹⁵

Další významnou návštěvou v Uherském Hradišti, s níž přišli členové NM do přímého styku, byl sám SS-Obergruppenführer Karl Hermann Frank, který v roce 1943 navštívil Slovácko a je zachycen na skupinové fotografii s Josefem Bočkem, dr. Vladimírem Sovou, Vítězslavem Bočkem a Vavřincem Mitáčkem (všichni členové NM).

4.1.1 Kult jménem Joža Uprka

Podobně jako iredentistická skupina i NM se snažila obrátit na svou stranu známé osobnosti a získat tím záštitu a lepší mínění široké veřejnosti. Jelikož obě skupiny byly personálně velice podobně obsazené a k oběma patřil mladý Jan Uprka, nebylo velké překvapení, že došlo opět ke zneužití jména slavného akademického malíře a otce Jana Uprky Joži. Rodina Uprků byla ve slovácké kultuře velmi významnou. Bratr Joži Uprky, Franta Uprka, působil jako významný lidový sochař. Bratři Uprkové, Joža i Franta, byli velkými milovníky kraje. Joža Uprka inklinoval až k národopisnému extremismu ve stylu „Slovácko nade vše.“ Pravicový politický extremismus však nepěstoval. Pro svou lásku k regionu se nakonec stal pro NM takřka kultovní osobností, a to i přesto, že se od aktivit svého syna distancoval. Na sklonku života byl již nemocen, a tak docházelo ke zneužívání jeho jména při různých podpisových akcích, kdy bylo

---

¹⁹⁴ Lidové noviny, č. 329, 1. července 1942.

¹⁹⁵ NĚMEČKOVÁ, s. 36–37.

například napsáno, že akci zaštiťuje „J. Uprka.“ Nebylo tedy zřejmé, zda se jedná o Jožu, či Jana.

Kult osobnosti dokazují i veškerá prohlášení vydaná po smrti nejslavnějšího z Uprků 12. ledna 1940. Ihned bylo vydáno prohlášení, ve kterém stálo, že Joža Uprka byl tvůrcem programu NM. Stejná informace se objevovala v letáčích NM. Nepřímo bylo toto sdělení publikováno i v úvodním čísle *Uprkova kraje: „Slovácko, kraj proslavený nejzachovalejší a nejbohatší lidovou kulturou, překypující tvůrčím nadáním a estetickým citem svého lidu, musí být ve své jedinečné svéráznosti zachován. Tuto zásadu srdce a lásky ke kraji, přijala do vínku Národopisná Morava od nikoho menšího než mistra Joži Uprky. Přijala ji a zpečetila posledním stiskem pravice ve vážné chvíli, kdy mistr umíral... V tomto znamení zdraví Uprkův kraj všechny Moravské Slováky, kteří pod korouhví Národopisné Moravy vytvoří z kraje pro sebe samé, pro své děti, ten příkladný Uprkův ostrov, který na mapě Nové Evropy bude zahradou květů a lidí živé a věčné práce.“*¹⁹⁶

Pohřeb významného umělce se konal 14. ledna 1940 a „*stal se politickou manifestací kolaborantů a nacistů. Za jeho rakví kráčeli i zástupci říšského protektora a představitel protektorátní vlády (ministr Dominik Čipera).*“¹⁹⁷ To, že byl Joža Uprka vlivným umělcem i pro nacisty, bylo dokázáno v roce 1945, kdy i přes absolutní nedostatek všeho o Uprkovi vyšla publikace. K této publikaci napsal úvodní slovo sám Anton Zankl, kulturní referent Úřadu říšského protektora.¹⁹⁸

4.2 Změny v prosazování národopisu prostřednictvím tiskovin

Jedním z prostředků, jak se autor rozhodl ověřit tezi „ztráty cti“ národopisu pod taktovkou NM, je zmapování národopisu prostřednictvím vydávaného

---

¹⁹⁶ Uprkův kraj, č. 1, 1942, s. 1–2.

¹⁹⁷ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 22–23.

Dominik Čipera (1893–1963) byl jedním z nejbližších spolupracovníků Tomáše Bati, starosta Zlína a ministr veřejných prací. Po válce byl souzen Mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti a v roce 1948 byl souzen znovu, naštěstí pro něj byl již v té době v exilu v Kanadě, kde také zemřel. V roce 1993 byl rehabilitován a v roce 1998 dostal in memoriam osvědčení o účasti v národním boji za osvobození od Ministerstva obrany ČR.

¹⁹⁸ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 22–23.

etnografického periodika. Jak již bylo napsáno výše, tato etnografická skupina deklarovala svůj původ z Moravsko-slovenské společnosti. Ta vytvářela svůj vlastní měsíčník *Moravkoslovenské pomezí*, prostřednictvím kterého šířila osvětu o výjimečnosti slovácké a záhorácké kultury. Výše uvedené periodikum rokem 1939 zaniklo a bylo nahrazeno jinými. Mezi tato periodika v období války patřily *Lidová tvorba* a *Uprkův kraj*, po válce pak na původní měsíčník navázal *Malovaný kraj*.

4.2.1.1 Moravkoslovenské pomezí – revue pro lidovou kulturu, hospodářství a cizinecký ruch

Měsíčník *Moravkoslovenské pomezí*, jenž vycházel v letech 1936–1939, byl výsledkem jedné z činností MSS, která působila od roku 1936 především na Slovácku a ve slovenském regionu Záhorie. Redakce *Moravkoslovenského pomezí* měla své zastoupení hned v několika městech na česko-slovenském pomezí (Trnava, Skalica, Bratislava, Zlín, Břeclav, Hodonín).¹⁹⁹ V čele MSS, a tudíž i v čele časopisu stály jedny z nejvýznamnějších osobností regionu, mezi jinými například arm. gen. Josef Šnejdárk,²⁰⁰ dr. Josef Millo, dr. Tomáš Cabán, Jan Uprka²⁰¹ či Josef Vávra.²⁰² Cílem tohoto časopisu bylo podle redakce: „zachovat památku na slavnou minulost našich měst, na krásné prostonárodní zvyky a kroje otců.“²⁰³ Heslem MSS se poté stal výrok: „Slováci do guče! Rovný s rovným, každý s každým, spravedlnost všem, radost i žalost společná.

---

¹⁹⁹ *Moravkoslovenské pomezí*, č. 11–12, 1937, s. 1.

²⁰⁰ Josef Šnejdárk (1875–1945) byl český armádní důstojník, který se účastnil bojů v první světové válce, v sedmidenní válce o Těšínsko, i bojů na Slovensku proti Maďarské republice rad.

²⁰¹ Jan Uprka (1900–1975) byl členem slavné kněždubské rodiny Uprků, mezi které patřili významný slovácký malíř a grafik Joža Uprka (otec Jana) a František (strýc Jana), vynikající sochař. Samotný Jan pak nejvíce vynikl ve spolku Národopisná Morava, ve kterém se stal jednou z hlavních tváří. Za činy v rámci Národopisné Moravy byl pak postaven před mimořádný lidový soud, kde byl seznán nesvéprávným.

²⁰² Josef Vávra-Stařík (1902–1953) byl z počátku neznámý učitel pocházející ze Zlínska. Postupem času se však propracoval v jednu z nejnámějších a nejkontroverznějších osobností z celé skupiny národopisců, jelikož na počátku svého působení zastával významné funkce v několika prvorepublikových časopisech. V posledních dnech Československa byl jedním z těch, kteří chtěli připojit Moravu ke Slovenskému štátu. Za protektorátu plně propadl myšlence nacismu a byl zvolen osvětovým referentem. Ke sklonku války ilegálně utekl na Slovensko, jelikož byl údajně pronásledován gestapem. Zde se přidal k partyzánům, což mu nakonec přineslo ovoce v podobě krátké funkce prvního poválečného starosty Zlína. Po tomto období emigroval do zahraničí. V nepřítomnosti byl odsouzen k hrdelnímu trestu. Nakonec byl ze zahraničí unesen zpět do vlasti a vězněn na Ruzyni, jeho život byl ukončen ve věznici na Pankráci.

²⁰³ *Moravkoslovenské pomezí*, č. 2, 1938, s. 1.

*Neslibovat, ale dělat... Slováci, chlapci, i děvčata, staří i mladí, děti . . . do guče!*²⁰⁴ Periodikum mělo spolu s MSS společné i symboly, kterými se staly Velehrad jakožto jedno z nejvýznamnějších poutních míst v republice a Bradlo jakožto nejvyšší bod Myjavské pahorkatiny, na kterém se tyčí mohyla jednoho ze zakladatelů československého státu – Milana Rastislava Štefánika.²⁰⁵

Během svého působení se periodikum snažilo dostat svého cíle v maximální možné míře. Mezi jednotlivými čísly najdeme čísla věnovaná osobnostem působícím v regionu, mezi které patřili lékař, politik a novinář dr. Pavol Blaho, malíř Antoš Frolka či britský publicista a historik Scotus Viator.²⁰⁶ Celá čísla byla věnována také důležitým obcím regionů, jejich historii, kultuře a krojům, např. Staré Město, Senica, Blatnice, Hluk, Břeclav, Bzenec, Uherské Hradiště, Strážnice či Skalica. Častým jevem jsou pak články o tradičních poutích u sv. Antoníčka v Blatnici, jež se konají dodnes, či články o aktivitách MSS, jakými byly například Národopisné slavnosti v Břeclavi konané ve dnech 13. a 14. srpna 1938.²⁰⁷ Důležitým jevem, který se v periodiku objevuje několikrát, eskaluje zejména v roce osmatřicátém a je přímým důkazem demokratického smýšlení MSS a její podpory uchování územní celistvosti československého státu, je ohrazování se a kritika činností dr. Františka Jehličky,²⁰⁸ zejména slovenskou částí společnosti a přispěvatelů. Tomuto tématu

---

²⁰⁴ Moravskoslovenské pomezí, č. 1, 1936, s. 3.

²⁰⁵ Tamtéž, č. 3, 1938, titulní strana.

²⁰⁶ Dr. Pavol Blaho (1867–1927) byl skalický rodák, lékař, politik a publicista, který se významně podílel na rozvoji skalického regionu, kde nechal zřídit mnoho institucí (muzeum, Obchodní banku, Rolnickou a průmyslovou banku, potravinářská družstva, různé spolky a lidové knihovny, ochotnické a umělecké kroužky a podobně). Byl také signatářem Martinské deklarace.

Antoš Frolka (1877–1935) byl moravský malíř a žák Joži Uprky. Většina jeho děl jsou realistické obrazy, jejichž předlohou je život na Slovácku. Uznání získal již za svého života, kdy byl vystavován nejen v Československu, ale i v zahraničí.

Robert William Seton-Watson, známý též jako Scotus Viator (1879–1951), britský publicista a historik, jenž se zabýval dějinami slovanských národů a postupně se vypracoval na jednoho z nejuznávanějších anglofonních odborníků na národnostní poměry v Uhersku a Rakousku. Při této práci se seznámil s Tomášem Garriguem Masarykem, kterému pomohl při vyjednáváních o vzniku samostatného československého státu.

²⁰⁷ Moravskoslovenské pomezí, č. 8, 1938, s. 3.

²⁰⁸ František Jehlička (psáno i Jehlicska) (1879–1939) byl slovenský politik, římskokatolický kněz, publicista a odpůrce myšlenky Československa. Pocházel z regionu *Záhorie*, přesněji z obce Kúty, jenž se nachází v bezprostřední blízkosti dnešní hranice Česka a Slovenska. Jakožto odpůrce Československa a zástupce kléru byl zpočátku příznivcem Andreje Hlinky, posléze však byl odsouzen samotným Hlinkou jako štváč, jelikož vystupoval proti autonomii Slovenska a byl stoupencem maďarské cesty. Zemřel ve Vídni v roce 1939.

je dokonce věnováno celé 3. číslo roku 1939, které však vyšlo krátce po jeho smrti. Ve zmíněném čísle se nacházely nejen aktuální články k osobě Františka Jehličky, ale i dřívější projevy Andreje Hlinky či dr. Ludovíta Okánika.²⁰⁹ Zajímavostí také je, že k Jehličkovi se zde velmi negativně vyjádřilo i zastupitelstvo jeho rodné obce Kúty. „*Osvedčujeme sa, že Dr. Fr. Jehlicska nemá práva hovoriť v méně slovenského ľudu, pretože ho jako jeho krajanía – za Slovákia nepovažujeme, ním opovrhujeme a jeho práci zlořečíme.*“²¹⁰

Pomyslný zlom nastal v posledním nejkratším čísle, které bylo mimořádné, jelikož vyšlo až 25. června 1939, tedy několik měsíců po posledním čísle roku 1938. V tomto vydání odpovědný redaktor Josef Vávra v úvodníku zval veškeré Moravany do nového hnutí Národopisná Morava, které mělo vzniknout přetvořením z MSS 29. června 1939 v Uherském Hradišti v hotelu Grand. Nové hnutí mělo za účel zušlechtovat a zachovávat lidové tradice, písně a kroje a zároveň „*bojovat proti nešvarům zneužívání naší kultury.*“²¹¹ Celá výzva k připojení končila slovy: „*Prosíme Vás, zapojte se do tohoto našeho snažení, odhodte od sebe symboly politické nevraživosti, Velehrad bud' naším heslem!*“²¹² Zbylé příspěvky tohoto čísla měly společnou jednu věc – silný moravský patriotismus. Ve zcela posledním článku, jenž byl v *Moravskoslovenském pomezí* publikován, již mohl čtenář najít lehké náznaky toho, kam se bude ubírat národopis v příštích letech. Autor si v něm povzdechl, že česká mládež tou dobou již nezpívala české národní písně, ale dala přednost „*anglo-negerským*“ melodiím a tancům, které podle něj měly být jasným důkazem úpadku kultury. Jediným národem, jenž si všímá, vyzdvihuje a ctí krásné moravské umění, měl pak podle Boháče být národ německý.²¹³

Tímto způsobem tedy skončilo téměř čtyřleté snažení Moravanů a Slováků pod předsednictvím arm. gen. Josefa Šnejdárka o zachování a znovuoobnovení

---

²⁰⁹ Ludovít Leopold Okánik (1869–1944) byl skalický rodák, církevní hodnostář a politik, který se aktivně podílel na sebeurčení slovenského národa. Byl aktivním politikem již za Uherska, nicméně do vrcholové politiky pronikl až po roce 1918, kdy se stal nejprve nitranským županem a posléze i senátorem. Po rozpadu ČSR se stáhl z veřejného života. Mimo psaní do novin a časopisů byl také autorem několika divadelních her. *Moravskoslovenské pomezí*, č. 3, 1938, s. 1–11.

²¹⁰ *Moravskoslovenské pomezí*, č. 3, 1938, s. 12.

²¹¹ Tamtéž, č. 1, 1939, s. 1.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž, s. 3.

moravsko–slovenských vztahů, zvyků, písní, tanců a kultury na moravsko–slovenském pomezí. Toto počínání celku MSS do roku 1939 pojmenoval ve své knize *Hry o Moravu* František Mezihorák jako *národopis se ctí*.²¹⁴ Posledním číslem časopisu z června 1939 však měla pro národopis slováckého regionu začít nová, daleko temnější éra.

4.2.1.2 Lidová tvorba – Revue pro propagaci lidového umění (1940–1942)

Po ukončení činnosti *Moravskoslovenského pomezí* pod taktovkou MSS bylo třeba nahradit prázdné místo, jež vzniklo v národopisu tohoto kraje. S rozpadem Československa však přišlo logicky i zúžení okruhu témat, která se již měla věnovat pouze slováckému regionu. Toto vzniklé vakuum zaplnilo po sedmi měsících uherskobrodské družstvo Lidová tvorba²¹⁵ se svým stejnojmenným měsíčníkem, který vycházel od února 1940 do srpna 1942 a který již ve svém prvním čísle sliboval, že bude „*dobrym a neúnavným propagátorem hodnotné a ušlechtilé tvorby našeho lidu venkovského*“²¹⁶. V prvním čísle si také čtenář mohl přečíst článek jednoho ze členů nově vzniklé NM, Domina Černého, který byl však vzhledem k pozdějšímu pochybnému charakteru celého tohoto spolku překvapivě nezávadný a drží se striktně v mezích *národopisu se ctí*. V následujících necelých třech letech se periodikum věnovalo různým tématům Slovácka, jakými byly například vzhled slováckých světnic, popis běžného života, historie jednotlivých částí regionu či významné osobnosti regionu.²¹⁷ Nejvíce propagovaným místem bylo sídlo Lidové tvorby, město Uherský Brod.

---

²¹⁴ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 44–49.

²¹⁵ Družstvo Lidová tvorba bylo založeno v Uherském Brodě 30. listopadu 1936, zakladatelem družstva byl Vladimír Šiška, předsedou družstva v době počátků časopisu byl Jan Koller. Cílem družstva bylo vyrábět a prodávat lidové výrobky, ale také pro ně hledat nové odbytiště v zahraničí. Již v roce 1937 získaly výrobky družstva na výstavě v Paříži ocenění stříbrné medaile fr. ministerstva obchodu. Úspěchů dosáhlo družstvo také v zámoří na výstavě v New Yorku. Existence a činnost Lidové tvorby pokračuje až do dnešních dnů, kdy se věnuje například výrobě panenek oděných do tradičních krojů českých, moravských i slovenských (viz webové stránky ww.lidovatorba.cz). Od č. 8 zněl název tohoto periodika *Lidová tvorba: Revue pro lidovou kulturu a hospodářství na moravském Slovácku*. Lidová tvorba, č. 1, 1940, s. 2.

²¹⁶ Tamtéž, s. 1.

²¹⁷ V roce 1942 bylo celé jedno číslo časopisu věnováno moravskému rodákovi Janu Amosi Komenskému jako připomenutí uplynulých 350 let od jeho narození.

Mezi nejčastější přispěvatele patřili mimo členy redakční rady významní znalci slováckého regionu dr. Kynčl a dr. Rutte.²¹⁸

Po důkladném prostudování všech tří ročníků je možno s naprostou určitostí říci, že by se působení periodika dalo rozdělit do čtyř období. První období od počátku působení do listopadového čísla roku 1940 bylo charakterizováno snahou redakční rady *Lidové tvorby*, aby národopis pod její taktovkou cti netratil. Ke sklonku tohoto období se sice v některých číslech objevují informace o NM, nicméně tyto zkazky byly vždy v rámci národopisných činností obou společností. Druhé období začalo posledním prosincovým číslem roku 1940 a končilo červencovým číslem vydaným následujícího roku. Pro toto období byl charakteristický úvodní článek, jenž byl věnován světové politice z německé perspektivy či německému tisku. „*Světové politické události v březnu – Měsíc březen uplynul ve znamení cílého diplomatického ruchu, jež úspěšně vyvíjely mocnosti Osy na všech stranách. Vídeňská návštěva vedoucích bulharských státníků, při níž podepsáno bylo slavnostní prohlášení o přistoupení Bulharska k paktu Tří, velká řeč říšského ministra Dr. Goebbelse u příležitosti zahájení světového lipského veletrhu, Vůdcovo poselství tureckému presidentu, vídeňská schůzka říšského maršála Göringa s šéfem rumunského státu generálem Antonescu, návštěva královského maďarského zahraničního ministra Ladislava z Bardossy u Vůdce...*“²¹⁹ Obdobný charakter jako citace měly všechny tyto statě, jednalo se vždy jen o informativní charakter, jenž byl povětšinou zcela neutrální, na rozdíl od pozdějších úvodních článků *Uprkova kraje*. Tyto statě byly zároveň graficky upozaděny ve prospěch národopisných článků a nezabíraly více než jednu třetinu jedné strany. Během tohoto období se také v časopise objevuje první čistě německy psaný text. Jednalo se o poděkování členům německého *Wehrmachtu* z Uherského Brodu, kteří se podíleli na hašení ohně, jenž vypukl v noci 30. května 1941 ve skladišti *Lidové tvorby*.²²⁰

---

²¹⁸ Rudolf Kynčl (1895–1958), učitel, sběratel folklóru, autor básní a rozhlasových pořadů. Ladislav Rutte (1893–1967), etnograf, který se i přes své pražské kořeny dokázal vcítit do slovácké kultury a stal se jejím propagátorem. Zastával funkci pomyslného manažera hluckých folkloristů.

²¹⁹ *Lidová tvorba*, č. 4, 1941, s. 2.

²²⁰ Tamtéž, č. 6–7, 1941, s. 10.

Třetí období je spojeno s akcí *Victoria*,²²¹ jelikož v období od srpna 1941 až do konce tohoto roku byla jednotlivá čísla protkána hesly a znaky této akce. V tomto období však zcela mizí rubrika novinek ze světa. Koncem „akce V“ a výměnou osoby odpovědné za redigování a redakci na počátku roku 1942 začalo poslední období *Lidové tvorby*,²²² které je definováno návratem k čistému národopisu, jenž byl charakteristický pro první léta. V tomto období stejně jako v období prvním nebyla ani v jednom výtisku nalezena jakákoliv odchylka od národopisu či přitakávání okupačnímu režimu ani jakýmkoliv jeho orgánům, jakož i nadřazování německví. Důkazem jest rubrika *Zpráv z kraje*, která se nevěnovala politice jako v obdobné rubrice v roce 1941. Pouze v posledním výtisku byl otištěn výrok státního prezidenta dr. Háchy, v němž apeluje na české lidi, aby v poklidu spolupracovali s Němci.²²³ V září 1942 byl měsíčník *Lidová tvorba* přetvořen a začal vycházet pod novým vydavatelem, kterým se stala NM, a s novým názvem – *Uprkův kraj*.²²⁴ K velkému překvapení o tomto přerodu neinformoval, byť jen krátce, ani jeden z listů.

4.2.1.3 Uprkův kraj – List pro lidovou kulturu a hospodářství moravských Slováků

Bibliografie okresu Uherské Hradiště Jaroslava Vlacha z roku 1982 uvádí, že *Uprkův kraj*, který vycházel od září 1942 do února 1945, je přímým pokračovatelem *Lidové tvorby*.²²⁵ Nicméně skupina, jež stála za vydáváním *Uprkova kraje*, NM,²²⁶ je mnohými považována do určité míry spíše za nástupce

---

²²¹ Akce *Victoria* měla za úkol zahltit protektorátní život a přesvědčit o velkém vítězství Říše. Akce byla přes přísné tresty sabotována a získala různé posměšné náhradní významy. Trvala od června 1941 do listopadu téhož roku, oficiálně byla zrušena v lednu, kdy došlo k oficiálnímu úřednímu příkazu k odstraňování symbolu V.

²²² Od vzniku časopisu až do konce roku 1941 byl zodpovědnou osobou František Přestupný, kterého nahradil Jaroslav Hruban.

²²³ *Lidová tvorba*, č. 7–8, 1942, s. 7.

²²⁴ VLACH, Jaroslav, *Bibliografie okresu Uherské Hradiště*, Uherské Hradiště 1982, s. 262.

²²⁵ Toto tvrzení potvrzuje i fakt, že samotný *Uprkův kraj* vycházel se dvojím číslováním. První číslo bylo uvedeno jako Ročník I (III) a číslo 1 (9), což odpovídá přímému pokračování *Lidové tvorby*. Takovýto způsob označování ročníku a jednotlivých čísel zůstal až do ukončení tohoto listu. VLACH, s. 262.

²²⁶ Jak již bylo zmíněno v textu, NM se považovala za nástupce MSS, nicméně realitě bylo toto tvrzení poněkud vzdáleno. Ve spolku se vedle fašizujících extrémistů nacházelo i několik uznávaných národopisců, které ovšem ambiciózní příznivci Říše brzy upozadili. Přestože většina lidí, kteří byli ve vedení spolku, byla odsouzena mimořádnými lidovými soudy za různé druhy kolaborace, byla NM vyhodnocena jako apolitický spolek, což měly dokazovat její stanovy.

MSS – toto tvrzení je však přinejmenším sporné.²²⁷ Avšak je zde návaznost, zejména personální, s *Moravskoslovenským pomezím*. Jedním z argumentů, proč bývá NM považována za nástupce MSS, je výše zmíněné pozvání uveřejněné v posledním čísle *Moravskoslovenského pomezí*.²²⁸ Do tohoto periodika svými články přispívali nejen jeho členové (například Josef Boček, Ing. Vladimír Sova, Josef Taťák), ale i osobnosti, které již byly zmíněny: prof. dr. Jan Húsek, Rudolf Kynčl či dr. Leopold Bena, jehož příspěvky měly formu folkloristických fejetonů.²²⁹

Již v prvním příspěvku *Pozdravení Slovácku „...zdraví Uprkův kraj všechny Moravské Slováky, kteří pod korouhví Národopisné Moravy vytvoří z kraje pro sebe samé, pro své děti, příkladný Uprkův ostrov, který na mapě Nové Evropy bude zahradou květů a lidí živé a věčné práce.“*²³⁰ Tento krátký výňatek krásně ilustruje, jakým směrem se periodikum bude ubírat, směrem k Nové Evropě, kdo bude jeho symbolem, odkaz jména Uprka, a kdo jeho vzorem, tvůrce Nové Evropy – Říše. Obecně by se dalo konstatovat, že úvodní příspěvky většiny čísel *Uprkova kraje* obsahují pronacisticky orientované či antisemitské výroky.²³¹

Všechny příspěvky, vyjma úvodních, jsou obsahem podobné příspěvkům výše zmíněných periodik. Čtenář mohl nalézt opět témata slováckých krojů, zvyků, písní. Byly zde také publikovány lidové povídky a básně. Podobně jako v *Moravskoslovenském pomezí* mohl čtenář číst o slavných osobnostech Slovácka, zejména o rodině Uprků. Dvojčíslo z ledna a února 1943 bylo

---

²²⁷ Viz také MEZIHORÁK, *Hry*, s. 48.

²²⁸ *Moravskoslovenské pomezí*, č. 1, 1939. s. 1.

²²⁹ Leopold Bena (1904–1978) byl pedagog a spisovatel z Těšínska, který před válkou působil jako učitel na Moravě i na Slovensku. Za okupace pracoval jako dělník a přivydělával si psaním do různých periodik mimo jiné i do *Moravských novin* a *Uprkova kraje*.

Jan Húsek (1884–1973), pedagog, etnograf, sociolog a dialektolog, který získal titul PhDr. na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Patřil spolu s Františkem Uprkou k organizátorům krojovaných studentských slavností. V roce 1943 byl zatčen a vězněn v Buchenwaldu.

²³⁰ Důležitým bodem v citaci je pojem „Nová Evropa,“ psáno s velkým N, které se objevuje i u kolaborantských organizací a evokuje tak prorežimní smýšlení autorů. Toto slovní spojení je užito i v *Lidové tvorbě*, avšak s malým n, které takto působí neutrálním informativním dojmem. Lidová tvorba, č. 1–2, 1941, s. 1.; *Uprkův kraj*, č. 1, 1942, s. 2.

²³¹ Za zmínku stojí zejména úvodní slovo z 6. č. 1943 *Vždy věrni odkazu předků* a 9. č. 1943 *Poučení pro náš národ* (týkalo se „zrady“ Itálie), ve kterých se nacházela již klasická rétorika nacistů a jejich kolaborantů, jež obsahovala typické pojmy, jakými byly mezinárodní Žid, zrádný Albion, bolševicko-plutokratičtí pochopové světového Žida apod. *Uprkův kraj*, č. 6, 1943, s. 1–2; Tamtéž, č. 9, 1943. s. 1–2.

věnováno mistru Jožu Uprkovi, jehož jméno a sláva byly do jisté míry zneužity.²³² Bohužel pod taktovkou NM se některé příspěvky, zejména ty psané jejími členy, neobešly bez podlézání německému národu, hanění Židů a burcování k větší pracovitosti, jež měla vést k vítězství pánů „*Nové Evropy*“. Příkladem budiž článek *Slovácký lidový průmysl* již zmíněného Františka Přestupného, jenž v něm popisuje, kterak byl lidový průmysl na Slovácku vykořisťován Židy, kteří se stávali překupníky, co těžili z nadání slováckého lidu zachráněného až árijským vlivem. Podobně je vyzdvihován vliv německý či árijský v textech, jež se zabývaly historií, či v historických pasážích statí s jiným tématem. Na rozdíl od předchozího časopisu působí styl a úpravy *Uprkova kraje* na čtenáře celistvě. Jediný rozdíl oproti ostatním periodikům představují reklamy, které v tomto případě zcela chybí.²³³

I přesto, že lednové číslo roku 1945 obsahuje jednoznačně pozitivní smýšlení o vývoji politické situace: „...*války jednou skončí a přijde mír, mír pro Říši vítězný, spravedlivý ke všem a trvalý. K tomu nám Pán Bůh pomáhej!*“,²³⁴ v posledním únorovém čísle roku 1945, kdy bylo již nad slunce jasné, že se karta obrátila a Říše spěla ke své porážce a čekala na poslední údery spojeneckých vojsk, vedení *Uprkova kraje* mírně obrátilo a vyslovilo obavu, že „...*do tónů naší lidové písně se vkrádají – přiznejme si to – tóny strachu a obav o budoucnost.*“²³⁵ Dále si v tomto textu nazvaném *Víra je naší nadějí* čtenář mohl přecíst, že největším problémem národa a lidí obecně je malověrnost, která je příčinou veškerých neúspěchů. Prežití těžkých let záviselo dle autora, kterým je v tomto případě redakce NM, na víře v Prozřetelnost Boží.²³⁶ Na rozdíl od jiných bezectných podporovatelů okupačního nacistického režimu se tak představitelé NM a *Uprkova kraje* nesnažili přeběhnout ve snaze zachránit si kůži na stranu

---

²³² Více MEZIHORÁK, *Hry*, s. 20–25.

²³³ Největší reklamní prostor byl poskytován *Moravskoslovenským pomezím*, ve kterém se nacházelo až ke dvaceti reklamám, např. vinařství, drogerie, oděvy, automobilový průmysl, Jarošovský či Uherskobrodský pivovar a mnoho dalších firem. Po vypuknutí války zájem o reklamu logicky opadl, i přesto *Lidová tvorba* občas reklamu zveřejnila. Především šlo o propagaci svého vydavatele a výrobce s ním spolupracující, ale objevily se i reklamy na záložny.

²³⁴ *Uprkův kraj*, č. 1, 1945, s. 2.

²³⁵ Tamtéž, č. 2, 1945, s. 1.

²³⁶ Na Boží Prozřetelnost ve svých projevech a svém manifestu *Mein Kampf* odkazoval i vůdce NSDAP Adolf Hitler.

odboje či partyzánů.²³⁷ Většina představitelů tohoto periodika skončila po válce u mimořádných lidových soudů a periodikum tak skončilo navždy.

4.2.1.4 Malovaný kraj, měsíčník pro národopis, vlastivědu a lidovychovu Slovácka

Po bezpodmínečné kapitulaci nacistického Německa 8. května 1945, skončení všech bojů a svržení starého perzekučního režimu se otevřela pro národopisce možnost opět publikovat své práce v politicky nezatíženém periodiku. Tuto šanci slováckým etnografům poskytl měsíčník *Malovaný kraj* založený družstvem Slovácká edice, vedené Fanošem Hřebačkou-Mikuleckým. První číslo bylo vydáno v Břeclavi v srpnu 1946. Vedení *Malovaného kraje* se však nemohlo rozhodnout, jakým směrem se vydá. Volba mezi vědou, zábavou a popularizací byla provedena až příliš pozdě, jelikož bylo vydávání zastaveno v roce 1950.²³⁸ Cíl skupiny byl dle očekávání obdobný jako u předešlých „...zachraňovat mizející hodnoty vzácné lidové kultury slovácké. Chce slovem i obrázkem zachycovat všechny rázovité projevy života kraje malovaného, hýřícího ohnivými a něžnými barvami krajů, malůvek a výšivek a zvučícího žárnými melodiemi lidových písní.“²³⁹ Dále chtěla tato skupina lidí vzdělávat budoucí generace a vychovávat lid podle tradice předků.

Příspěvky v tomto periodiku byly opět stejného rázu jako v předešlých případech – se „ctí“. Opět se objevují stejná témata a zcela dle očekávání je zde návrat k osobnostem a rodákům Slovácka, jakými byli Tomáš Garrigue Masaryk, sochař František Uprka, či významným osobnostem jako Petr Bezruč nebo dr. Dušan Jurkovič. Tedy k osobnostem, které nebyly pro režim z období 1939–1945 žádoucí. Samotná redakce *Malovaného kraje* pak rozdělila publikované články do několika skupin: Národopis, Přírodověda a vlastivěda, Poučné články, Básně, Feuilletony, Časové poznámky, Historie, Lidové písně, Básně apod.

---

²³⁷ Fenomén kolaborantů, již zběhli na poslední chvíli k partyzánům či odboji, aby si zachránili život, je poměrně běžným. Jediným takovým člověkem z *Uprkova kraje*, potažmo NM byl již zmíněný Josef Vávra-Stařík (viz výše).

²³⁸ *Malovaný kraj*, č. 6, 2006, s. 8.

²³⁹ Tamtéž, č. 1, 1946, s. 2.

Malovaný kraj, obdobně jako jiná národopisná periodika zmíněná v tomto článku, vybočil ze své osy až posledním číslem před vynucenou pauzou. V tomto čísle z ledna a února roku 1950 se v periodiku objevil článek *Vladimír Iljič Lenin*,²⁴⁰ který byl ve své podstatě ódou na dnes již zlidovělé tvrzení „*Lenin je věčný*.“ Ve stejném čísle byl publikován i přeložený text *Práce*,²⁴¹ jehož autorem je italský revolucionář Cesare Correnti. Text je stylizován téměř do formy budovatelské písně. „*Pracovati – to znamená účastniti se na harmonickém přetváření vesmíru. Člověk, který nepracuje, ochuzuje svého bližního i vlastního ducha.*“²⁴² Posledním článkem posledního čísla byly *Pohledy do SSSR*,²⁴³ které, jak název napovídá, nejsou ničím jiným než pohledem na ekonomickou situaci Sovětského svazu a plnění ročního plánu na rok 1949. Ze všech zmíněných statí se čtenář o regionu Slovácka nedověděl zhora nic, ba dokonce by marně hledal jakoukoliv, byť sebemenší spojitost článků s jakýmkoliv tématem časopisu.

Účelem činění redakční rady zveřejňovat takovéto články mělo být pravděpodobně zapůsobení na cenzory a zmírnění dopadů perzekucí, jež na národopisce vsí a krajů dopadaly po „Vítězném únoru“ roku 1948. Tehdy na pomyslný trůn v Československu usedla na další desítky let opět totalita, která posuzovala vesnický folklór jako věc úzce spojenou s náboženským životem a začala obdobné národopisné spolky rušit. Snahy redakce však vyšly naprázdno a časopis byl v roce 1950 zastaven, což bylo přikládáno na vrub údajnému nedostatku tiskařského papíru.²⁴⁴

Na rozdíl od ostatních periodik zmiňovaných v této práci se *Malovanému kraji* podařilo „povstat z popela,“ a to ještě za vlády komunistického režimu. Stalo se tak v březnu 1969 opět v Břeclavi a opět pod vedením Fanoša Hřebačky-Mikuleckého. Došlo ke změně vydavatele, družstvo Slovácká edice nahradil Okresní poradní sbor pro lidovou píseň a tanec při okresním Domě osvěty v Břeclavi, taktéž se drobně změnil i název periodika, ve kterém bylo blíže specifikováno působení pouze na Moravské Slovácko. Pokračování *Malovaného*

---

²⁴⁰ *Malovaný kraj*, č. 1–2, 1950, s. 8.

²⁴¹ Tamtéž, s. 21.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž, s. 22.

²⁴⁴ Tamtéž, č. 6, 2006, s. 8.; Tamtéž, č. 6, 2011, s. 6.

kraje se také identifikovalo jako lidový časopis, jenž vydal i poučení, jakým způsobem do něj psát, vypůjčené od ruského spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého, který prohlásil: „Kdybych byl vydavatelem lidového deníku, řekl bych svým dopisovatelům: pište, co chcete. Hlásejte komunismus, chiliasmus, protestantismus – cokoliv chcete, ale pište tak, aby každé slovo bylo pochopitelné i onomu vozkovi, který bude odvázet exempláře z tiskárny... prostým jazykem nebude možno napsati nic špatného. Všechno nemravné bude sejeviti tak nepěkným, že bude ihned odstraněno.“²⁴⁵

Již v prvním čísle prvního ročníku redakce vzpomenu prvního prezidenta ČSR, Tomáše Garrigua Masaryka, a dokonce i jeho prodemokratické smýšlení, což bylo vzhledem k probíhajícímu začátku normalizace podivuhodné.²⁴⁶ Jistou odvalu redakce projevila i zveřejněním drobné kritiky blíže nespecifikovaného MNV a jeho předsedy, jenž předvolával autora článku k uhrazení pokuty za pár jablek, která otrhali z místního sadu autorovi vnuci.²⁴⁷ V témže ročníku byla také zveřejněna kritika na důsledky kolektivizace, byť z jiného úhlu pohledu. „Po Únoru 1948 se stal rolník zaměstnancem. Jeho dobytek byl ustájen ve společných chlévech a stájích, chov drůbeže byl soustředěn do společných podniků. Jeho stodoly a kůlny tak ztratily své poslání... Každý jistě přivítá rostoucí úroveň bytové kultury venkova, přesto je nutno sledovat tento vývoj se znepokojením a určitými výhradami. Přibývá typizovaných obytných domků, vesnice ztrácí svůj osobitý krojový ráz, vesnice se začínají podobat jedna druhé, venkov ztrácí svou pestrost lidové kultury.“²⁴⁸ Tyto drobné kritiky však nepřinesly seshora žádnou odezvu, a tak časopis přežil bez úhony dobu normalizace a přes změny personální, vizuální i obsahové toto periodikum jako jediné dále pokračuje do dnešních dnů.

---

²⁴⁵ Malovaný kraj č. 1, 1969, s. 2.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 3.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 10.

²⁴⁸ Tamtéž, č. 8–9, 1969, s. 4.

5. Poválečné zúčtování

Po druhé světové válce bylo třeba potrestat lidi, kteří konali zločiny proti řádům bývalých demokratických republik ovládaných nacistickým Německem. Nejinak tomu bylo i v případě moravských iredentistů snažících se na přelomu let 1938 a 1939 odtrhnout část území Moravy od zbytku českých zemí a připojit jej k autonomnímu Slovensku a později ke Slovenskému štátu. Většina těchto slováckých iredentistů byla roztroušena v různých národopisných (Moravsko – slovenská společnost, Štefánikova společnost apod.) či politických formacích (Vlajka, NOF apod.), posléze se však všichni sešli v etnografickém spolku NM, který působil na území Moravy, a především Slovácka až do konce války. Právě těmto lidem, kteří po válce skončili před Mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti, se bude věnovat následující kapitola, jejímž cílem je analyzovat soudní procesy, zejména však tresty, které při nich padly, a ty následně komparovat s jejich vykonanou částí.

5.1 Retribuční soudnictví

České země strávily pod okupačními úřady celkem šest let, jelikož padly do nacistických spárů mezi prvními, a naopak byly mezi posledními při osvobození. Je tedy třeba vzít v úvahu, že těchto šest let nacistických perzekucí a ponižování českého národa muselo mít vliv na poválečné události. Již v květnu 1939 vyslovil George Frost Kennan památná slova: „*Pokud se někdy situace obrátí, těžko si představit, jak strašlivá bude pomsta Čechů.*“²⁴⁹ Nutno říci, že jeho obavy byly do jisté míry naplněny. Postoj Čechoslováků k vypořádání se s válečnými zločinci a kolaboranty silně ovlivnily události, které následovaly po úspěšném atentátu na zastupujícího protektora Reinharda Heydricha. Vyhlazení Lidic a následující popravy motivovaly exilové vedení Československa k tomu, aby hnalo veškeré nacisty k zodpovědnosti. Jak ostatně prohlásil v roce 1942 prezident Beneš: „...*slavnostně jménem státu, národa a vlády československé, že za všechno to, co se v těchto dnech u nás stalo, považujeme osobně odpovědného Adolfa Hitlera a všechny členy jeho vlády bez*

---

²⁴⁹ KENNAN, s. 178.

*výjimky... činíme osobně odpovědnými všechny exponenty nacistické strany a říšské vlády na našem území, činíme osobně odpovědného každého, kdo jim v tom pomáhá, ať je kdekoliv... uplatňujeme osobně na všechny tyto lidi náš vojenský zákon, jenž za podobné činy předepisuje trest smrti.*²⁵⁰

5.1.1 Benešovy dekrety

Od tohoto okamžiku začala exilová vláda okamžitě pracovat na právní normě, podle které by mohli být retrospektivně trestáni lidé, kteří se provinili válečnými zločiny. Tato právní norma přišla ve formě retribučních dekretů prezidenta republiky.²⁵¹ Je nutno dodat, že tvoření dekretů provázely spory o jejich podobu. Exilové ministerstvo spravedlnosti se sídlem v Londýně se nakonec řídilo pěti zásadami: viníci budou souzeni podle mimořádného práva; retribuce bude mít zpětnou působnost; válečný viník je osoba, která se provinila proti republice v době jejího zvýšeného ohrožení; v čele mimořádných lidových soudů budou zasedat soudci z povolání, ale budou v nich i soudci z lidu; zákonem nebudou postíženi ti, kteří byli pouze oběťmi.²⁵²

Již v srpnu 1944 informoval prezident Beneš o dokončení retribučního dekretu, který exilová vláda schválila na začátku října 1944, k jeho podepsání došlo v únoru 1945. Tento dekret č. 6/1945 byl vyhlášen exilovou londýnskou vládou na konci února. Slovenská národní rada vyhlásila v polovině května 1945 nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR. V červnu 1945 podepsal prezident Edvard Beneš tzv. „*Velký retribuční dekret*“, přesněji dekret č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.²⁵³

---

²⁵⁰ BENEŠ, s. 167–168.

²⁵¹ „*Latinské slovo retributio znamená vrácení, odplatu a odměnu. Jeho český potomek retribuce zahrnuje nápravu a odčinění, případně též odměnu a náhradu; novější slovníky cizích slov již uvádějí, že retribuce jako právní termín znamená 'stíhání zločinců, kterých se dopustili nacisté a jejich pomahači na československém lidu.' Všechny uvedené významy se v retribučním soudnictví více či méně prolínají, od snahy o nápravu a odčinění utrpěných křivd až po navrácení spravedlnosti a 'odměnu' nacistickým zločincům a kolaborantům, jakou si svými činy vysloužili. Ani prvek odplaty v celkovém výčtu nechybí.*“ BORÁK, s. 11.

²⁵² DRTINA, s. 10.

²⁵³ FROMMER, s. 108–109; 114–116.

Samotná preambule Velkého retribučního dekretu volala po potrestání neslýchaných zločinů, „*kterých se dopustili nacisté a jejich zrádní spoluviníci na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali anebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojíti zaslouženého trestu bez průtahů, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene.*“²⁵⁴

Tento právní dokument určoval přísnější trestní sazby pro přestupky proti právu uvedené v dekretu po dobu zvýšeného ohrožení republiky.²⁵⁵ Dokument se skládal ze 34 paragrafů rozdělených do dvou hlav. Zločiny proti státu, osobám a majetku byly specifikovány v hlavě první, hlava druhá se pak věnovala zvláštní soustavě mimořádných lidových soudů, která byla vytvořena speciálně pro účely retribučního soudnictví. Poslední tři paragrafy dekretu se pak zabíraly přechodnými a závěrečnými ustanoveními.²⁵⁶

Pokud se podrobněji podíváme na první hlavu, můžeme zjistit, že první čtyři paragrafy se zabývaly protistátními zločiny, přičemž první z paragrafů navazoval na prvorepublikový zákon o ochraně republiky,²⁵⁷ další dva paragrafy postihovaly členství ve fašistických a nacistických organizacích, případně podporu okupačního režimu. Následující paragrafy 5 až 7 se vztahovaly na zločiny proti osobám. Paragrafy 8 až 10 upravovaly zločiny proti majetku, ať se již jednalo o poškození, zhárství či loupež. Paragraf 11, který jako jediný zcela chyběl v původním „londýnském“ dekretu, postihoval zejména udavače.²⁵⁸

Druhá hlava dekretu se věnovala mimořádným lidovým soudům (dále jen MLS), které měly být zřízeny v sídlech všech krajských soudů.²⁵⁹ Měly se

---

²⁵⁴ Preambule dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

²⁵⁵ Dobou zvýšeného ohrožení republiky je myšleno období od 21. května 1938 do 31. prosince 1946.

²⁵⁶ Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

²⁵⁷ Přesněji se jednalo o zákon č. 50/1923 Sb.

²⁵⁸ Trest smrti umožňovaly § 1, 2, 3, 5, 7, 8 a 11 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

²⁵⁹ Celkem vzniklo 24 mimořádných lidových soudů, které sídlily v Brně, České Lípě, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Chrudimi, Chebu, Jičíně, Jihlavě, Klatovech, Kutné Hoře, Liberci, Litoměřicích, Mladé Boleslavi, Moravské Ostravě, Mostě, Novém Jičíně, Olomouci, Opavě, Uherském Hradišti, Písku, Znojmě, Plzni, Praze a Táboře.

skládat z pětičlenných senátů, ty sestávaly z jednoho profesionálního soudce, předsedy a čtyř soudců z lidu. Všechny členy soudu vyjma soudců z lidu, kteří byli vybíráni z řad Národní fronty, vězňených a perzekuovaných, jmenoval na základě seznamů připravených okresními národními výbory prezident republiky.²⁶⁰ Soudní proces neměl trvat déle než tři dny a měl být nepřerušovaný. Pakliže došlo k prodloužení soudního řízení, měl být případ postoupen normálním soudům. U MLS měly být souzeny pouze prohřešky penalizované v rámci retribučního dekretu, bylo tedy možné osvobození u MLS a následné stíhání u řádných soudů za činy, které nespádaly do výše zmíněných dekretů. Rozsudky byly vyhlašovány ihned při veřejném zasedání soudu a nebylo proti nim žádné odvolání. Kromě obvyklých trestů odnětí svobody mohl soud vynést také trest smrti, jenž se vykonával zpravidla do dvou až tří hodin po vynesení rozsudku a mohl být veřejný, či trest pozbytí občanské cti na dobu určitou nebo navždy.²⁶¹ Odsouzení mohli být rovněž posláni do pracovního oddílu, aby zde formou nucených prací odčinili škody, které způsobili. Retribuční dekret porušoval princip *nulla poena sine lege* (žádný trest bez zákona) i princip *nullum crimen sine lege* (není zločinu bez zákona).²⁶²

5.1.2 Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti

Tento soud zahájil svou činnost jako druhý v republice, prvním byl Mimořádný lidový soud v Brně.²⁶³ Profesor Mečislav Borák ve své publikaci *Spravedlnost podle dekretu* poukazuje na skutečnost, že právě na MLS v Uherském Hradišti lze pozorovat problematiku a složitost administrativních procesů, které předcházely vzniku všech MLS. Poukázal přitom také na problematiku vnímání data, které lze považovat za začátek činnosti soudu, jež se u různých autorů liší podle úkonů, které považují za důležité (např. ustavení soudu, první proces apod.).²⁶⁴

---

²⁶⁰ Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

²⁶¹ Zbavení občanské cti znamenalo ztrátu volebního práva, nemožnost vykonávat volený úřad a zákaz práce v řídicích funkcích. Odsouzení tak povětšinou mohli pracovat pouze jako manuální pracovníci.

²⁶² FROMMER, s. 125–127.

²⁶³ Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti měl působnost v okresech Zlín, Holešov, Hodonín, Kyjov, Uherské Hradiště a Uherský Brod.

²⁶⁴ BORÁK, s. 49.

Tvorba tohoto soudu nebyla vůbec jednoduchá. Nejprve Okresní národní výbor Uherské Hradiště musel doručit seznamy složení soudu k ministerstvu spravedlnosti, což se také stalo 30. května 1945. Ministerstvo seznamy dále upravilo a během června je schválila vláda. Následně v první polovině července připojil svůj podpis prezident. Jmenovací dekrety pro přednostu a veřejného žalobce byly doručeny až 31. července 1945.²⁶⁵ Přednostou MLS v Uherském Hradišti byl jmenován Karel Mahovský a jeho náměstký se stali Jaroslav Ocelík, Ladislav Lindner a Josef Hanák. O tom, kolik lidí stanulo před tímto soudem, panují dodnes dohady. Většina autorů dochází ke shodě, že zde bylo souzeno více než 1 200 lidí. Kupříkladu Lucie Verbíková hovoří o 1 216 osobách,²⁶⁶ Jan Müller uvádí ve své práci 1 298 osob. Müller dále analyzuje, že z 1 298 osob bylo 1 037 mužů a 261 žen, celkově bylo odsouzeno 793 osob. Přičemž 70 % obžalovaných tvořili lidé české národnosti. Počet popravených se dle Müllera pohyboval okolo 46 osob, z čehož bylo pouze 5 žen. První proces proběhl již 14. srpna 1945. Obžalovaným byl úředník zlínského gestapa, který byl odsouzen k trestu smrti. První žena byla popravena o týden později, tedy 21. srpna 1945.²⁶⁷

Zajímavostí je, že před MLS stanuli i nevinní lidé, nejinak tomu bylo v Uherském Hradišti. Občas se stalo, že vyšetřovací komise nařídila zatčení nevinného člověka, kterého osvobodil až MLS. Na druhou stranu nelze říci, že instituce MLS byla neomylná. Objevovaly se i případy, které se po nespravedlivém rozsudku MLS dovolaly spravedlnosti u soudů řádných.

---

²⁶⁵ BORÁK, s. 50.

²⁶⁶ VERBÍKOVÁ, s. 268.

²⁶⁷ BORÁK, s. 50.

5.1.3 Charakteristika procesu s moravskými iredentisty sdružujícími se ve spolku Národopisná Morava

Případů, které se týkají tématu moravské iredenty, a jsou tedy spjaté s Národopisnou Moravou, je celkem osm, z nichž sedm bylo řešeno přímo v Uherském Hradišti a jeden případ byl postoupen řádným soudům, jelikož bylo potřeba více času k posouzení dané osoby. Zajímavostí je, že spolek NM byl i přes veškeré jeho zapojování a kontakty s představiteli protektorátní vlády a nacistické správy soudem v Uherském Hradišti shledán jako apolitický.²⁶⁸

Všechny osoby vyjma jediné byly odsouzeny na základě § 3 Velkého retribučního dekretu,²⁶⁹ který zněl: „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) propagoval nebo podporoval fašistické nebo nacistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí.*

Kdo v téže době byl činovníkem nebo velitelem v organizacích Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) nebo Sudetendeutsche Partei (SdP) nebo Vlajka, Hlinkova nebo Svatoplukova Garda, nebo v jiných fašistických organizacích podobné povahy, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let.“²⁷⁰

Je třeba také připomenout, že většina rozhodnutí soudu byla zmírněna na základě druhého odstavce § 16 Velkého retribučního dekretu: „*Soud může snížit trest i pod dolní hranici sazby a zaměnit jeho způsob za mírnější, v případech*

²⁶⁸ MZA v Brně, C 143, inv. č. 119, k. 21, Josef Kupec, s. 87, Rozhodnutí soudu.

²⁶⁹ Jedinou výjimkou je Jan Ryba, viz níže.

²⁷⁰ Viz § 3 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

*pak zvláštního zřetele hodných v odsuzujícím výroku upustiti od potrestání, je-li obecně známo, nebo lze-li bez průtahů prokázati, že obžalovaný jednal s úmyslem prospěti českému nebo slovenskému národu nebo Československé republice či jejím spojencům nebo jinému obecnému zájmu, nebo že se pozdější svou činností zasloužil o osvobození republiky z nepřátelské moci, nebo o nápravu, nebo o zmenšení zla nepřitelem způsobeného a že po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval...*²⁷¹

Pokud se podíváme na spisy jednotlivých činitelů NM, kteří stanuli před MLS v Uherském Hradišti, můžeme zjistit, že soudní procesy měly velmi podobný průběh. Drtivá většina iredentistů byla vzata do vazby ještě před oficiálním koncem války, přesněji 1. května 1945. Většinou se v rozmezí několika měsíců u soudu objevila petice podepsaná občany obce, kde daný iredentista bydlel, kteří lobbovali za ryzí charakter uvězněné osoby, která za doby zvýšeného ohrožení republiky dle nich neinklinovala v žádném případě k nově vzniklému režimu, ale naopak pomáhala všem Čechům, respektive Moravanům.²⁷²

Stejně jako ve všech soudních případech začalo vyslýchání svědků. Zde došlo k tomu, že představitelé moravské iredenty nebyli vyslýcháni jen v souvislosti se svým případem, ale také měli roli svědků v případech svých kolegů, v rámci nichž se vůči sobě dopouštěli různých křivd, přičemž svalování viny na druhé nebylo výjimkou. Příkladem mohou být výpovědi v případě Janka Uprky, kdy např. dr. Vladimír Sova zpochybňoval Uprkův intelekt.²⁷³ Dalším společným rysem u soudních přelíčení jsou rozporuplné výpovědi, při kterých jedna část svědků označovala obžalované za čestné Čechy, kteří vždy pomáhali občanům, a druhá část svědků chtěla dostat obžalované co nejrychleji za mříže, jelikož dle nich měli být kolaboranty nejhrubšího zrna.²⁷⁴

---

²⁷¹ 2. odstavec § 16 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

²⁷² MZA v Brně, C 143, inv. č. 610, k. 63, Vavřinec Mitáček, s. 75, Rozhodnutí soudu; MZA v Brně, C 143, inv. č. 902, k. 88, Josef Tařák, s. 52, Několik poznámek k situaci na Slovácku.

²⁷³ SOKA Hodonín, Fond Okresní soud Hodonín, p.p. 1292, bal. č. 2, Jan Uprka, s. 20, Výpověď Vladimíra Sovy.

²⁷⁴ MZA v Brně, C 143, inv. č. 610, k. 63, Vavřinec Mitáček, s. 67, Hlavní přelíčení.

Pokud se podíváme na charakteristiku rozsudků, které byly vyneseny v období od 6. října 1945 do 2. ledna 1947, můžeme objevit mnoho podobností, což je důsledek úzké spolupráce mezi obžalovanými. Jak již předesílal § 3 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., všichni byli odsouzeni na základě podporování a propagace nacismu, nicméně způsob, jakým byly tyto přečiny páčány, se u jednotlivých odsouzených více či méně lišil. Mezi nejčastější prohřešky patřilo pořádání slavností, hostin a veselek za hojné účasti protektorátních i nacistických elit,²⁷⁵ dále pak účast na pohřbu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, přičemž byli někteří členové dokonce oblečeni do slováckých krojů, ve kterých se také většina odsouzených fotografovala s představiteli nedemokratického režimu.²⁷⁶

Nejlepší shrnutí většiny soudních procesů s představiteli NM výstižně popisuje člen národního výboru v Hluku František Šťastný, jenž byl vyslýchán v souvislosti s Vavřincem Mitáčkem. „*Případ... jse velmi složitý. Jistá věc jest, že týž byl dobře zapsán u Němců, byl členem delegace, která pozdravovala Heydricha, byl členem Národopisné Moravy, která vyvíjela činnost českému národu škodlivou. Obviněný byl dokonce jedním z vedoucích funkcionářů této společnosti. Na druhé straně však pomáhal obviněný Čechům, kde se jednalo o lidi zavřené Gestapem, zasazoval se o ně, takže v tomto směru požívá v obci pověst jako dobrý Čech.*“²⁷⁷ Tento proslov by se dal pouze s malými obměnami či dovětky aplikovat na všechny výše zmíněné případy.

5.2 Výsledky a zajímavosti jednotlivých procesů

5.2.1 Jan Uprka

Nejzajímavějším je jistě příběh prvorozeného syna malíře Josefa Uprky,²⁷⁸ Jana, který měl k otci až zbožný obdiv, ten ovšem nebyl opětován. Joža Uprka

---

²⁷⁵ Mezi tyto elity patřili kupříkladu Emanuel Moravec, Karl Hermann Frank nebo zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich.

²⁷⁶ MZA v Brně, C 143, inv. č. 119, k. 21, Josef Kupec, s. 12, Výslech obviněného.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 3.

²⁷⁸ Josef Uprka byl mistrem malířem, který byl velmi uznávaný po celé Evropě, o čemž svědčí ocenění ze Salonu v Paříži a známosti s dalšími významnými umělci, mimo jiné jej navštívil v rodném kraji i mistr Auguste Rodin. Se stářím se jeho názory radikalizovaly, čehož pochopitelně využily pravicově zaměřené strany a s nimi i jeho syn, který mu byl takřka opakem. Zneužívání jeho slavného jména slováckými

svého syna tituloval jako *hlupého Jana*. Pravdou je, že Jan Uprka prošel kvůli špatnému prospěchu několika školami. Dokonce ani Uprkovi spolupracovníci z NM neměli o synovi slavného malíře valného mínění. Ve svých výpovědích se o jeho intelektu vyslovovali spíše negativně. Důkazem budiž slova dr. Vladimíra Sovy: „*Celkově když jsem poznal Jana Uprky mohu říci, že jsem byl zklamán (sic!) a to jak po stránce inteligence, tak po stránce umělecké. Do té doby než jsem ho poznal, jsem si ho představoval docela jinak... Když jsem ho však poznal, zjistil jsem, bystrý nějak není a že něco uměleckého nového netvoří.*“²⁷⁹ Po svém otci podědil cit pro výtvarné umění, takže se stal akademickým malířem, ale kvalit tohoto titulu nedosahoval. Spíše byl řemeslníkem, který se dobře vyznal v lidových ornamentech. Nikdy se mu nepodařilo vystoupit ze stínu svého otce, proto mu velice lichotilo, když se kolem něj pohybovali různí pochlebovači ze stran nacistů, kteří tak činili, aby dosáhli svých různých cílů. Uprkova vila tedy hostila mnoho nacistických pohlavárů a představitelů protektorátu, kteří mu dopomohli k různým funkcím. U soudu byl Jankovi prokázán špatný psychický zdravotní stav,²⁸⁰ takže místo trestu odnětí svobody se Jan ocitl v psychiatrické léčebně ve Šternberku, ze které byl nakonec v roce 1949 propuštěn do domácího opatrovnictví, a současně byl zbaven svéprávnosti. Panují dohady, že tento postup Janovi údajně doporučil jeho švagr, jenž byl prezidentem Zemského soudu v Brně.²⁸¹

Lze jen těžko posoudit, který z Uprků byl pro fašisty a iredentisty důležitější. Joža Uprka byl sice zneužit, nicméně osobně se nemohl účastnit manifestací a delších návštěv. Navíc zemřel ani ne do roka od ustanovení Protektorátu Čechy a Morava. Naproti tomu Jan Uprka aktivně hostil nacistické

---

iredentisty a lůdaky se přičítá jeho stáří a špatnému zdravotnímu stavu, kvůli kterému se nemohl proti tomuto chování ohradit. Protektorátní vláda se sice snažila mistra Uprku získat na svoji stranu darem k narozeninám, který činil 5 000 korun, mistr však považoval tuto částku za nehoráznou urážku, což mělo za následek její odmítnutí. Josef Uprka se konce války nedožil a skonal v lednu 1940. Pohřeb slavného malíře byl zneužit k masovému vystoupení nacistů a kolaborantů.

²⁷⁹ SOKA Hodonín, Fond OS–H, p.p. 1292, bal. č. 2, Jan Uprka, s. 20, Výpověď Vladimíra Sovy (stylisticky upraveno).

²⁸⁰ Špatný psychický zdravotní stav byl dokládán vyšetřením z roku 1933, kde mu byla zjištěna neurastenie a duševní neklid. V tomto roce také prodělal nemoc, po které mu zůstaly návaly úzkosti. Je rovněž velice zajímavé, že Jankovy výpovědi v ostatních soudních případech se nijak nelišily od výpovědí ostatních duševně zdravých členů.

²⁸¹ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 23–25.

pohlaváry, ale bez slavného jména, ze kterého si vybudoval takřka kult, by pravděpodobně nebyl důležitým ani pro NM, ani pro nacistický režim.

5.2.2 Jan Ryba

Druhou osobou, která se zcela vymyká ostatním soudním procesům, je právě Jan Ryba jako jediný z členů odsouzený i na základě dalších paragrafů Velkého retribučního dekretu. Tento rodák z Horních Němcic byl uznán vinným z přečinů proti § 1, 3, 11 a 7 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. Ryba byl spolu s dr. Sovou jedním z velkých kritiků Masaryka a Beneše, které „...hrubým způsobem kritisoval... a sprostým způsobem napadal.“²⁸²

Jan Ryba udával české spoluobčany, čímž se provinil proti § 11 výše zmíněného zákona. Jednalo se o Rudolfa Chybíka, Adolfa Kypěnu, Františka Vaška, Jaroslava Zapletala a Josefa Boudu.²⁸³ Udával u gestapa, na ústředí Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, ale i u četnictva. Ryba také v zájmu nacistického Německa zavinil ztrátu svobody Jaroslava Nezbedy a Karla Kovaříka,²⁸⁴ čímž se provinil proti § 7.²⁸⁵

Prohřešky proti třetímu paragrafu byly téměř totožné s prohřešky ostatních obžalovaných v rámci spolku. Kromě podpory byl také členem Vlajky a poručíkem Hlinkových gard. Ryba se ovšem jako jediný provinil proti § 1, Ryba sepsal totiž a odeslal žádost státnímu ministerstvu v Praze, ve které žádal o povolení dobrovolnického sboru Čechů, kteří měli být nasazeni proti svým spoluobčanům na území protektorátu.²⁸⁶

Jan Ryba si dne 25. října 1946 vyslechl doživotní trest v žaláři (z toho 12 let v pracovních táborech), doživotní ztrátu cti a propadnutí jedné desetiny majetku ve prospěch státu, což byl nejvyšší trest v rámci skupiny spojené s iredentismem.

---

²⁸² MZA v Brně, C 143, inv. č. 619, k. 464, Jan Ryba, s. 193, Rozhodnutí soudu.

²⁸³ Rudolf Chybík, který byl tou dobou starosta Jalubí, byl udán za výrok, že vedoucí kuratoria bude jednou viset. Chybík se prý pohádal s místním pověřencem kuratoria na zábavě a měl v roce 1943 prohlásit: „Ty budeš viset a Ryba s kuratoriem půjde do p....e.“ MZA v Brně, C 143, inv. č. 619, k. 464, Jan Ryba, s. 194, Rozhodnutí soudu.

Adolf Kypěna, František Vašek a Jaroslav Zapletal byli udáni za sběr potravin pro vdovy a siroty po popravených. Josef Bouda byl Rybou udán za ukrývání sokolského psacího stroje.

²⁸⁴ Oba tito pánové tiskli a rozdávali veřejnosti fotografie, na kterých byly zachyceny popravy civilních obyvatel německými vojáky.

²⁸⁵ MZA v Brně, C 143, inv. č. 619, k. 464, Jan Ryba, s. 194, Rozhodnutí soudu.

²⁸⁶ Tamtéž.

Nicméně Rybovi byl trest nejprve snížen na 20 let a později, v roce 1960, byl na základě amnestie podmínečně propuštěn.²⁸⁷

5.2.3 Vavřinec Mitáček

Tento člověk zastával funkci pokladníka spolku NM, a to prakticky od jeho vzniku až po jeho zánik. Rovněž figuroval v předsednictvu zmíněné organizace. Ještě před vznikem tohoto spolku byl Mitáček členem NOF a v roce 1938 se účastnil výjezdu moravských fašistů do Bratislavy, kde měl s ostatními iredentisty kontaktovat přední členy HSLŠ. Nicméně v rozsudku o této Mitáčkově akci není psáno ani slovo. František Mezihorák o něm a o Josefu Taťákovovi hovoří jako o „*protekčních německých dětech*.“²⁸⁸ Mitáček byl jedním z lidí, kteří přímo pořádali a jezdili na akce, na kterých se objevovali různí představitelé nacistického a protektorátního režimu. Na dobových fotografiích se vyskytuje vždy v jejich těsné blízkosti. Zúčastnil se také pohřbu Reinharda Heydricha v Praze.²⁸⁹ I přes tyto Mitáčkovy aktivity se ještě dnes můžeme dočíst na stránkách hlucké kroniky, že těmito aktivitami nesledoval politické cíle.²⁹⁰ K jednomu z nejzajímavějších Mitáčkových projektů patřil plán na výstavbu vzorové obce s názvem Slovač. Ta měla být „...*postavena a osídlena všemi typickými znaky Slovácka*.“²⁹¹ Obec měla stát u lázeňského městečka Luhačovice, aby byla nablízku turistům.²⁹²

Zhruba tři měsíce po Mitáčkově vzetí do vazby přišla na MLS v Uherském Hradišti petice podepsaná téměř 150 lidmi, kteří orodovali za jeho brzké propuštění.²⁹³ Vavřinec Mitáček si u soudu vyslechl dne 25. září 1946 rozsudek udělení trestu ve výši 18 měsíců vězení, ztráty cti na tři roky a propadnutí jedné čtvrtiny majetku ve prospěch státu. Vavřinec Mitáček si odseděl celý trest.

---

²⁸⁷ MZA v Brně, C 143, inv. č. 619, k. 464, Jan Ryba, s. 293, Amnestie.

²⁸⁸ MEZIHORÁK, *Hry*, s. 80.

²⁸⁹ Všechny výše zmíněné akce se vyskytují v soudních spisech ostatních členů NM ve větší či menší míře.

²⁹⁰ PLAČKOVÁ, Marie, *Osobnosti Hlucké historie*, In: Hluk dějiny města, Hluk 2011, s. 462.

²⁹¹ MZA v Brně, C 143, inv. č. 610, k. 63, Vavřinec Mitáček, s. 76 a 77, Návrh na zřízení, postavení a osídlení vzorné obce Slovač.

²⁹² Tamtéž, s. 72–75.

²⁹³ Při sčítání lidu v roce 1930 měla populace v Hluku čítat 3 306 obyvatel. Za Mitáčka tedy orodovalo zhruba 5 % všech obyvatel Hluku.

Jelikož se mu do něj započítala i doba strávená ve vazební věznici, dostal se na svobodu 6. listopadu 1946 ve 12 hodin.²⁹⁴

5.2.4 Vítězslav Rohan

Ředitel živnostenské školy v Uherském Hradišti zastával v NM funkci místopředsedy presidia. Podobně jako u Mitáčka byl ve výpovědích vidět kontrast. Pro jedny byl Rohan „...člověkem, na kterého se nezapomíná...“ Lidé jej popisovali „jako hodného, pracovitého a velmi sociálně citícího člověka... školy v něm ztratily nenahraditelného učitele a pracovníka.“²⁹⁵ Pro druhé byl Rohan člověkem, který se stal důvěrníkem *Sicherheitsdienst* a stýkal se s nacistickými představiteli. Člověkem, který měl jasné germanofilské cítění, vybíral peníze na Německý červený kříž a vedl hojnou korespondenci s německými úřady v německém jazyce. Takového jej shledal i soud.²⁹⁶

Rohan byl dne 19. listopadu 1946 odsouzen na 4 roky v pracovních oddílech, byla mu odebrána čest na 10 let a jedna čtvrtina majetku propadla ve prospěch státu. Podobně jako v Mitáčkově případě se i za Rohana lidé u soudu přimlouvali. Rohanovi byla nakonec část trestu odpuštěna, zejména kvůli nešťastné události v jeho rodině. Manželka Vítězslava Rohana, která tou dobou musela finančně podporovat jejich devatenáctiletého syna studujícího s výborným prospěchem v Brně, měla autonehodu, když jela na pracovní brigádu do Bzence, a utrpěla vážná zranění. Jejich syn tak zůstal odkázán na vzdálenější příslušníky rodiny. Kvůli tomuto byl Rohan 1. ledna 1948 podmíněčně propuštěn na dvouletou podmínku.²⁹⁷

5.2.5 Josef Tat'ák

Před rokem 1939 zastával funkci řídicího učitele v obci Súchov, byl obdobně jako další z obžalovaných členem MSS. Teprve v roce 1940 se poprvé setkal s představiteli spolku NM, do kterého vstoupil až o rok později s úmyslem napojit tento spolek na Národní souručenství. Nakonec byl jmenován do funkce

---

²⁹⁴ MZA v Brně, C 143, inv. č. 610, k. 63, Vavřinec Mitáček, s. 75, Rozhodnutí soudu.

²⁹⁵ Tamtéž, inv. č. 714, k. 72, Vítězslav Rohan, s. 193, Usnesení – žádost o milost.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 168–173, Rozhodnutí soudu.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 191–195, Různé dokumenty týkající se propuštění z vězení.

okresního vedoucího pro okres Uherské Hradiště, ale v presidiu společnosti nefiguroval. Ve stejném roce byl také přeložen do Starého Města u Uherského Hradiště, kde rovněž působil ve funkci řídicího učitele.²⁹⁸

Po válce byl Taťák jako poslední z činitelů NM dne 2. ledna 1947 odsouzen k 18 měsícům těžkého žaláře, ztrátě občanské cti na 5 let a k propadnutí jedné pětiny veškerého majetku ve prospěch státu. Bylo mu prokázáno, že propagoval a podporoval nacistický režim, že udržoval styky s německými představiteli a dožadoval se nahrazení některých obecních a okresních zastupitelů, kteří byli dle jeho názoru stále spjati s demokratickým režimem, lidmi loajálními a schopnějšími. Trest sice mohl být daleko vyšší, ale na základě výpovědí několika svědků mu byly přiznány polehčující okolnosti, jelikož Taťák varoval lidi před gestapem, podporoval manželky vězněných lidí,²⁹⁹ dokonce se i přimlouval za spoluobčany, kteří měli být posláni na práce do Říše. Dále Taťákovi pomohl fakt, že se u soudu nepodařilo prokázat jeho spojitost s ministrem Moravcem, časopisem *Böhmen und Mähren*. Trest mu také mohla zvýšit jeho žádost o německé stipendium na cestu do Německa, nicméně ji zapomněl odeslat, takže se nenaplnila skutková podstata, jelikož šlo pouze o přípravné jednání.³⁰⁰

5.2.6 Josef Boček

Tento kroměřížský rodák se jakožto přispěvatel některých plátků³⁰¹ provinil zejména šířením nacistických myšlenek v explicitní i implicitní formě ve svých člancích. Zastával funkci okresního vedoucího osvětové služby pro Uherské Hradiště, v rámci které se účastnil různých celoprotektorátních akcí. Obdobně jako Mitáček byl viděn na fotografiích s protektorátními a nacistickými elitami.

---

²⁹⁸ MZA v Brně, C 143, inv. č. 902, k. 88, Josef Taťák, s. 51, Dopis Vítězslavu Rohanovi ze dne 16. ledna 1941.

²⁹⁹ Na druhou stranu Taťák doporučil, aby manželky lidí držených ve vazbě nepobíraly další nezbytně nutné finance: „...běře polovinu platu svého muže, celý plat svůj a ještě příslevek od národní pomoci. Kdyby muž věděl, že jeho rodina nedostane dále tolik peněz, jistě by si dal pozor na své jednání. Stačilo by úplně, aby rodiny zavřených dostávali pouze polovinu služebních příjmů, anebo pouze příspěvek od Národní pomoci. Tyto ženy totiž velmi často jsou šířitelkami šeptané propagandy (proti nacistickému režimu, pozn. autora).“ Z tohoto lze tedy předpokládat, že Taťák pomáhal pouze lidem, které nějakým způsobem znal, ale u cizích lidí doporučoval naopak odnětí finanční pomoci. Srov.

MZA v Brně, C 143, inv. č. 902, k. 88, Josef Taťák, s. 52, Několik poznámek ke Slovácku.

³⁰⁰ MZA v Brně, C 143, inv. č. 902, k. 88, Josef Taťák, s. 56, Rozhodnutí soudu.

³⁰¹ Boček zastával funkci redaktora časopisu *Uprkáv kraj* a dopisovatele *Moravské Orlice* a *Moravských novin*.

Podle výpovědí i fotodokumentace se Boček nezdráhal používat nacistický pozdrav. Při oslavách narozenin Adolfa Hitlera byl hlavním řečníkem celé akce.

Sám Boček u soudu odmítal, že by někdy propagoval nacistické hnutí, jelikož se dle svých slov snažil konat činnosti čistě kulturní, a pokud přeci jen z jeho strany došlo k propagaci, bylo to z donucení. Dále se obžalovaný po právu hájil tím, že se do svého oddělení snažil vždy dostat osvědčené sokolské pracovníky.³⁰² Nepřímo se také účastnil Taťákova pokusu o výměnu zastupitelů, když tuto funkci nabízel lidem, kteří chtěli vystoupit ze spolku. „*Red. Boček nám začal dokazovat, že budeme-li v Národopis. Moravě, že nám to nebude na škodu, poukazoval na to, že nyní se rozpouštějí obecní rady, představenstva, že se tam dosazují jejich lidé.*“³⁰³ Za své činy během okupace si u MLS v Uherském Hradišti 10. prosince 1946 vyslechl trest odnětí svobody na 18 měsíců žaláře, ztrátu cti na pět let a propadnutí jedné čtvrtiny majetku. Celý trest si odpykával v táborech nucených prací.³⁰⁴

5.2.7 Dr. Ing. Vladimír Sova

Tomuto řediteli hospodářské školy v Uherském Hradišti, který jako jeden z mála nebyl rodilým Moravanem, nýbrž Pražanem, bylo jako jednomu ze dvou lidí z celé NM dokázáno, že veřejně hanil demokracii a zejména prezidenty Masaryka a Beneše. Také odebíral a rozšiřoval časopis *Árijský boj*. „*Pro své otevřené germanofilské smýšlení byl pojat vedoucím Gestapa v Uh. Hradišti do seznamu jeho informátorů.*“³⁰⁵ Tyto a další obvyklé přestupky, které páchali funkcionáři NM (srov. Vavřinec Mitáček), dopomohly doktoru Sovovi k jednomu z nejvyšších trestů z celého spolku a u soudu si tak dne 18. září 1946 vyslechl trest tři a půl roku za mřížemi, občanskou čest ztratil na 8 let a čtvrtina jeho majetku propadla státu. Přitěžující okolností se mu stalo členství ve Vlajce, která byla na rozdíl od NM fašistickou organizací. Sova byl nakonec podmíněčně propuštěn 1. září 1947 za dobré chování v pracovních oddílech. Několikrát žádal

---

³⁰² MZA v Brně, C 143, inv. č. 695, k. 70, Josef Boček, s. 5 a 6, Rozhodnutí soudu.

³⁰³ Tamtéž, s. 40, Výpověď svědka Anonína Slanika.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 5 a 6, Rozhodnutí soudu.

³⁰⁵ MZA v Brně, C 143, inv. č. 577, k. 60, dr. Ing. Vladimír Sova, s. 8, Rozhodnutí soudu.

o prominutí zbytku trestu (ztráta cti a vrácení majetku), nicméně nikdy neuspěl.³⁰⁶

5.2.8 Josef Kupec

Je zajímavé, že justice ve spojení se spolkem NM hnala k soudnímu řízení i vesměs zcela nevinné lidi. Nejlepším příkladem byl autodopравce z Hluku pan Josef Kupec, který se jakožto jeden z předních znalců slováckých zvyků, krojů a tanců stal členem NM a v roce 1944 dokonce jejím vedoucím ve svém rodném Hluku.³⁰⁷ Nicméně je nutné podotknout, že již za první republiky byl členem různých spolků, které pěstovaly slovácký folklór. Jeho provinění mělo spočívat mimo jiné v účasti na pohřbu Reinharda Heydricha v Praze, ve zdobení autobusu obrazy Hitlera a Háchy a jiných činech podporujících fašistické a nacistické hnutí (pořádání plesu za hojně účasti nacistů, agitování ve věci odtržení Slovácka).³⁰⁸

Josef Kupec byl vězněn od 14. června 1945. Osobně přiznal, že jízdenku do Prahy, kterou měl využít, aby se mohl zúčastnit pohřbu zastupujícího říšského protektora Heydricha jako reprezentant obce, využil pro své soukromé účely, přesněji na pomoc jednomu svému kamarádovi s vyzvednutím blíže nespecifikovaného zboží. Podle svědka Antonína Vaškovice prý Kupec prohlásil „...že o tu parádu nestojí, že toho Heydricha dobře čert sebral a že když to musí být, že do Prahy pojede, ale do průvodu nepůjde.“³⁰⁹ Z dalšího svědectví se dozvídáme, že Kupec opravdu vozil fotografie Hitlera a Háchy, jelikož se bál nadřízeného olomouckého autodopравce, který mu toto přikázal. Dle jeho manželky byly snímky použity jako trychtýř na benzín, čímž byly zničeny. Ve prospěch Josefa Kupce také mluvil fakt, že spolu s bratrem Matějem zachránili před zničením několik pamětních desek, mezi nimiž byla i deska Milana

---

³⁰⁶ MZA v Brně, C 143, inv. č. 577, k. 60, dr. Ing. Vladimír Sova, s. 9–20, Soubor souvisejících dokumentů.

³⁰⁷ Desítka občanů Hluku se snažila dosvědčit, že Kupec nikdy nebyl funkcionářem NM, nicméně sám Kupec se k tomuto doznal ve své výpovědi. Zůstává tedy otázkou, zda občané chtěli pomoci Kupcovi křivým svědectvím, nebo zda o jeho funkcionářství nevěděli. Soudu se však i přes Kupcovu výpověď nepodařilo dosvědčit, že by zastával v NM takto vysokou pozici. MZA v Brně, C 143, inv. č. 119, k. 21, Josef Kupec, s. 4, Osvědčení.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 44, Závěrečná zpráva soudu.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 3, Prohlášení.

Rastislava Štefánika.³¹⁰ Jedním ze svědků, kteří soustavně vystupovali proti Kupcově osobě, byl jistý Jan Bartoň. Podle Marie Kupcové (manželky obžalovaného) bylo toto Bartoňovo chování zapříčiněno dlouholetou záští vůči Kupcovi, jelikož oba měli stejný způsob obživy, a sice autodopravu. Je pravdou, že to byl právě Bartoň, kdo udal, že Kupec vozil v autě portréty nacistických a protektorátních státníků a že tyto portréty měl i doma vyvěšeny nad postelí. Nicméně ve své výpovědi situoval místo zavěšení do jiné místnosti, než ve které měla postel být. Z tohoto soud vyvodil, že se nejedná o pravdu. Kupec byl také obviněn z udávání spoluobčanů na gestapu, i toto obvinění bylo vyvráceno. Za Kupcovo propuštění samozřejmě orodovala jeho manželka, která psala na soud několik dopisů. V jednom z nich žádala, podobně jako manželka Vítězslava Rohana, o propuštění z rodinných důvodů. Zůstala totiž sama s devatenáctiměsíčním dítětem a na autodopravu byla uvalena národní správa, která výtěžek dávala na opravy autobusu pořízeného na splátky, tudíž Kupcové nezůstával dostatečný finanční obnos na domácnost a dítě. „*Prohlašuji na svoji čest a svědomí, že můj manžel se bude zdržovati doma... a že se na každé předvolání k soudu dostaví... jediný může přispět ke zmírnění naší bídy a nedostatku...*“³¹¹

Díky všem výpovědím ve prospěch obžalovaného, rodinné situaci manželky a záchraně pamětních desek byl autodopravce Josef Kupec dne 6. prosince 1945 zproštěn veškerých obvinění pro nedostatek důkazů, což svědčí o skutečnosti, že členství, ba i vysoká funkce v NM nebyly dostatečným důvodem k odsouzení.³¹²

5.2.9 Josef Vávra-Stařík

Jednou z pozoruhodných postav, která se účastnila iredenty a působila i v NM, byl Josef Vávra. Život tohoto bývalého učitele je dosud zahalen mnohými otazníky a dodnes je vnímán jako jedna z nejkontroverznějších postav českých moderních dějin. Jeho život podrobně zkoumá Ústav pro studium totalitních

---

³¹⁰ MZA v Brně, C 143, inv. č. 610, k. 63, Vavřinec Mitáček, s. 14, Výpověď svědka Františka Šťastného.

³¹¹ Tamtéž, inv. č. 119, k. 21, Josef Kupec, s. 70, Dopis Marie Kupcové, adresováno prokurátorovi mimořádného lidového soudu v Uh. Hradišti.

³¹² Tamtéž, s. 87, Rozhodnutí soudu.

režimů, který jeho životní příběh bude vydávat v knižní verzi. Autor tedy shrnuje v krátkém textu život Vávry-Staříka.

Vávrova životní cesta začala v říjnu 1902 ve Lhotě u Malenovic. Rodiče byli drobní zemědělci a měl 3 sourozence. Po smrti otce převzal rodinné hospodářství. Po vystudování škol v Napajedlech, Hranicích na Moravě a učitelského ústavu v Košicích vykonával povolání učitele na Slovensku, kde našel také manželku. Po jejich návratu na Moravu v roce 1936 se začal angažovat v rámci MSS a odtud v roce 1939 přestoupil do NM. Měl být také členem Vlajky. V rámci NM byl jednou z vedoucích osobností a měl se účastnit i arizace některých židovských podniků. Veškerá tato činnost měla být na základě instrukcí generála Šnejdárka, který byl tou dobou v emigraci.³¹³ V roce 1940 byl po rozporech zbaven funkce v NM, o rok později zbaven veškerých ostatních funkcí (krajský osvětový referent) a přišel i o místo učitele. Z těchto důvodů odešel v roce 1943 na Slovensko do ilegality a připojil se k partyzánům. Po válce byl krátkodobě předsedou Revolučního národního výboru ve Zlíně. Médii před lety běžela spekulace, že by mohl Vávra být i členem údajného komanda, které mělo podle některých tezí odstranit Jana Masaryka.³¹⁴ Již v roce 1948 prchl do Německa údajně ze strachu o vlastní život. Podle některých výkladů měl podíl také na vraždě majora Augustina Schramma.³¹⁵ V roce 1949 byl unesen zpátky do Prahy a během krátkého času využit jako univerzální svědek při monstrprocesech s Miladou Horákovou a dalšími. Životní cesta Josefa Vávry-Staříka skončila v pankrácké věznici v Praze 26. srpna 1953, kdy byl popraven.³¹⁶

---

³¹³ Je nutno podotknout, že toto vysvětlení bývá často zpochybňováno.

³¹⁴ Jan Garrigue Masaryk (1886–1948) byl synem prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Před první válkou byl velvyslancem ve Spojeném království či chargé d'affaires v USA a Británii. Během války ministr zahraničí či ministr národní obrany. V únoru 1948 odmítl odstoupit s ostatními demokratickými ministry a několik dní potom zemřel za podivných okolností.

HOMOLA, Zdeněk, KOKEŠ, Luboš, MOURALOVÁ, Blanka, PINKAS, Jaroslav, SVOBODA Libor, *Případ Světлана: proměny obrazu třetího odboje*, Praha 2017, s. 16–18.

³¹⁵ Augustin Schramm (1907–1948), tento sudetský Němec a agent NKVD bývá podezříván ze smrti Jana Masaryka. On sám zemřel o několik měsíců poté také za nevyjasněných okolností. Z jeho vraždy byli obviněni dva mladí lidé. Komunisty byl oslavován jako mučedník a oběť reakčníků.

³¹⁶ HOMOLA, s. 16–18.

5.3 Analýza výše trestů určených soudem a reálně odpykaného trestu

Nyní se podívejme, do jaké míry se shodovala výše trestu určeného soudem s výší skutečných let ve vězení či pracovních táborech. Nejprve je třeba rozdělit odsouzené na tři části. První část jsou osoby odsouzené pouze na základě § 3 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. Mezi tyto osoby patří Vavřinec, Mitáček, Vítězslav. Rohan, Vladimír Sova, Josef Taťák, Josef Boček. Následující část, kterou reprezentuje pouze Jan Ryba, odsouzený na základě víceroch § dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. Poslední skupinu představují osoby, které unikly trestnímu stíhání a byly osvobozeny, ať už se jedná o Jana Uprku (osvobozen na základě špatného psychického stavu), nebo Josefa Kupce (osvobozen pro nedostatek důkazů).

Na základě výše zmíněného můžeme konstatovat, že z šesti členů NM odsouzených k trestu odnětí svobody si odpykala trest v plné míře pouhá polovina. Tito lidé navíc dostali stejný trest, a sice 18 měsíců odnětí svobody. Další trojice byla v určité části trestu omilostněna. Vítězslav Rohan, odsouzený ke 4 letům odnětí svobody, odešel volný z káznice po 19 měsících. Vladimír Sova, odsouzen na 3,5 roku odnětí svobody, si odseděl necelých 28 měsíců. Jan Ryba, odsouzený na doživotí, měl v době rozsudku 35 let, tudíž lze s nadsázkou říci, že pokud by se dožil průměrného věku,³¹⁷ byl odsouzen na 32,5 let. Trest mu byl nejdříve snížen na dvacet let, později byl po 15 letech ve výkonu trestu amnestován.³¹⁸

Můžeme tedy konstatovat, že čím vyšší trest byl udělen soudem, tím vyšší byla šance, že doba pobytu v káznici či pracovním táboře bude zkrácena, a to i více než o polovinu. Samozřejmě je třeba vzít v potaz polehčující okolnosti, jakými byla nešťastná událost v rodině Vítězslava Rohana, vzorné chování Vladimíra Sovy v káznici a neustálé pokusy Jana Ryby o předčasné propuštění, o které se mimochodem pokoušeli všichni odsouzenec.

---

³¹⁷ Pokud vezmeme v úvahu střední délku života období 1950–1960, dožil by se 67,5 roku.

³¹⁸ Procentuálně si tedy trestanci odpykali různé části trestu (Sova 67 %, Ryba 46 %, Rohan 37 %).

Závěr

Mezi lety 1938–1941 se od Československa postupně odtrhlo několik území většinově obývaných příslušníky národnostních menšin, resp. druhé větve československého národa (Němci, Maďaři, Poláci, Slováci), které se postavily proti ústavněprávnímu ustanovení první republiky a proti ideji československého státu, kde byl státotvorným národem pouze národ československý. Poslední z „menšin“, přející si změnit svou územní příslušnost, měli být moravští Slováci, kteří se zaktivizovali zejména díky úspěchům ostatních národnostních minorit.

Na rozdíl od ostatních však měli více společného (národnostně, jazykově, kulturně, historicky) se svým kmenovým státem než se státem, ke kterému se chtěli připojit. To byl jeden z důvodů, proč se ireidenta moravských Slováků nezdařila. Nebyl to však hlavní důvod. Drtivá porážka moravských iredentistů byla způsobena zejména jejich neorganizovaností a neschopností prosadit myšlenku mezi obyčejnými lidmi, čímž by došlo k jejich aktivizaci, neschopností přesvědčit veškeré elity Hlinkovy slovenské ľudové strany k větší akceschopnosti, což by mělo za následek větší tlak na držitele politické moci, na pražskou vládu a další nositele moci v Československu. Místo toho byly pořádány akce neorganizovaným a nahodilým, byť pravidelným způsobem, a držitelé moci na Slovensku pouze pasivně přihlíželi veškerým pokusům a snahám strany moravské. Velkou zásluhu na neúspěchu měly rovněž policejní složky, které v nejkritičtějších chvílích zafungovaly na výbornou. Prováděly důkladné pozorování nejen iredentistů, ale všech, kteří s nimi měli cokoli do činění. Díky tomu se podařilo zabránit velkým manifestačním akcím a zájezdům na Slovensko či do Vídně, kde by řečníci z řad moravských Slováků mohli agitovat ve prospěch ireidenty. Tyto faktory způsobily totální neúspěch, který měl za následek, že se ireidenta dostala do propadliště dějin.

Většina aktivních iredentistů se v roce 1939 přidala do spolku Národopisná Morava a jejich činy v rámci tohoto spolku upozadily činy v rámci ireidenty, ať už se jednalo o propagaci národopisu a záchranu některých důležitých prvorepublikových artefaktů (Josef Kupec), nebo o spolupráci, či dokonce kolaboraci s nacistickými okupanty. Můžeme konstatovat, že ireidenta měla dvě

fáze. První probíhala od podzimu 1938 do jara 1939 a hnacím motorem byli moravští Slováci, kteří po neúspěchu založili Národopisnou Moravu. V této fázi probíhala značná medializace a iredenta byla vyvolávána ze zdola. Druhou můžeme datovat mezi roky 1940–1941. Hlavními aktéry této iredenty byli především Slováci, kteří orodovali osobně v Berlíně na nejvyšších místech, lze tedy říci, že se jednalo o iredentu podniknutou shora.

Důvodem neúspěchu iredenty byla taktéž skutečnost, že jí obyvatelstvo Slovácka nebylo nakloněno. Dalo by se říci, že kromě samotných iredentistů, kterých bylo jen několik desítek, spíše méně, iredentě nepodlehli téměř nikdo. Ihned po zveřejnění velkolepých plánů iredentistů se zvedla velká vlna odporu u vrcholných představitelů měst a obcí, jichž se měla iredenta týkat. Tyto obce začaly spontánně vyjadřovat Zemskému úřadu v Brně své nesouhlasné reakce prostřednictvím jednotlivých obecních rad a zastupitelstev. Pouze jedna z obcí hlasovala za připojení, a to pozdější tradiční bašta iredentistů Hluk. Většina obcí do svých prohlášení připojila výzvu k zachování autonomie Moravy jako samosprávného celku v rámci českých zemí. Autorův předpoklad byl tedy potvrzen. Stejně jako obce se poté projevil i média, spolky a veřejnost. Od listopadu 1938 evidujeme desítky článků, jež jednoznačně odmítaly iredentu, stejně tak dopisy, prohlášení a manifestace, které vyjadřovaly ostrý nesouhlas. Některé z těchto nesouhlasů od obyčejných lidí dokonce humornou formou vyzývaly k drobnému násilí vůči iredentistům. Zahraničí poté reagovalo rozdílně. Polský a vídeňský rozhlas pouze tlumočily informace iredentistů, kteří pravděpodobně ve spolupráci se Slováky ve Vídni prosadili své myšlenky do rozhlasového vysílání. Na Slovensku se poté reakce rozdělily dle skupin, která je prezentovala. Většina archiválií dokazuje, že obyčejní lidé zastávali neutrální názor nebo byli proti myšlence přijmout moravské Slováky do nově vznikajícího státu. Tisk se k problematice stavěl pozitivně, přeci jen byl ovládán HSLS a část představitelů pasivním způsobem stála o to, aby se Slovácko ke Slovenskému státu připojilo. Toto však nebylo jednoznačné. Zjištění udávají, že ministerstvo obrany, v jehož čele stál Ferdinand Čatloš, bylo aktivně pro, nicméně někteří

zástupci vyššího vedení Hlinkových gard stáli proti. Ohlasy na iredentu se tedy různily na všech stranách.

Po neúspěšné iredentě se její vrcholní představitelé prosadili v etnografickém spolku Národopisná Morava, který vznikl zcizením Moravsko-slovenské společnosti, jehož prostřednictvím se snažili ovládnout národopis na Slovákku. Během následujících let prošel tedy slovácký národopis těžkou zkouškou o svou čest. V těchto letech zažil celkem pět forem českého státu – první, druhou a třetí republiku, Protektorát Čechy a Morava i část komunistického období, ve kterých zažil demokracii, totalitu krajně pravicovou i krajně levicovou. Uvedené režimy samozřejmě vedly i k proměně pojetí národopisu. Je zajímavé, že i přes změny politické i změny vedení periodik majících dopad na pojetí národopisu, zůstávali někteří lidé, zejména uznávaní odborníci (Kynčl a dr. Húsek) a učitelé (Vávra a Taťák), přispěvateli ve většině periodik, ať již šlo o demokracii podporující *Moravskoslovenské pomezí*, či fašisticky smýšlející *Uprkáv kraj*.

Během těchto let se o národopis staralo několik periodik, ale čtyři z nich vytvořila přinejmenším myšlenkovou návaznost, která pokračuje až do dnešních dnů. Vše začalo v roce 1936, kdy vzniklo v rámci činnosti Moravskoslovenské společnosti *Moravskoslovenské pomezí*, které v demokratickém Československu pod vedením generála Šnejdárka a spisovatele Rudolfa Kynčla sdružilo národopisné kapacity z celého regionu a během svého působení založilo periodikum, jež by mělo být až do svého posledního čísla, které je samo o sobě dosti kontroverzní, považováno za vzor pro *národopis se ctí*. Poslední číslo tohoto periodika bylo prvním varováním, že slovácká periodika směřují k jisté formě *bezectného národopisu*.

V roce 1940 začala nová přechodná fáze mezi oběma druhy národopisu. Vše se dělo uvnitř *Lidové tvorby*, která vycházela pod taktovkou stejnojmenného družstva. V rámci tohoto periodika se již v národopisném časopise objevovaly různé informace o dění v nové Evropě, které neměly s národopisem nic společného, ale zároveň nebyly ani nijak závadné. Zřejmě se jednalo o snahu dokázat novému politickému vedení země jistou angažovanost, ale zároveň

s touto snahou zachovat národopis bez poskvrny. Výše zmíněná snaha definitivně skončila v roce 1942, kdy došlo k přetvoření *Lidové tvorby* na *Uprkův kraj* pod záštitou Národopisné Moravy, která měla být nástupkyní MSS, tudíž zde vznikla vazba mezi časopisy těchto společností. V rámci *Uprkova kraje* došlo ke ztrátě cti u národopisu. Důkazem byla ideová kolaborace, vyzdvihování árijských hodnot a hanění židovské komunity v některých článcích. Od roku 1942 do roku 1945 můžeme s jistotou hovořit v rámci *Uprkova kraje* o *národopisu bezectném*. Po skončení války, které ukončilo i vydávání *Uprkova kraje*, začal vycházet měsíčník *Malovaný kraj*, jenž pod vedením Slovácké edice do jisté míry navazoval na předválečný *národopis se ctí*. Dva roky po uchopení moci v zemi komunisty se i v tomto časopise začaly objevovat články, podobné těm z *Lidové tvorby* – chybějící návaznost na region i národopis. Články měly pravděpodobně i úkol ukonejšit totalitní vládu, které národopis na regionální úrovni nevyhovoval. Nicméně nepomohly a časopis byl zrušen. K jeho znovuoživení došlo až v roce 1969 a časopis je vydáván dodnes. Můžeme tedy říci, že národopis v letech 1936–1950 prošel čtyřmi fázemi podle periodika, ve kterém vycházel: 1936–1938 fáze *národopisu se ctí*, 1939 – první polovina 1942 období *přechodu*, druhá polovina 1942–1945 *bezectný národopis* a 1945–1950 a 1969 návrat k *národopisu se ctí s drobnými transformačními odchylkami*.

Zčásti se tedy potvrdila teze, že při převzetí národopisu bývalými iredentisty, kteří se po neúspěchu sdružili do uskupení Národopisná Morava, došlo ke ztrátě kvality národopisu na úkor spolupráce s režimem, příspěvky se staly více prorežimní a méně zaměřené na národopis. Je však pravdou, že k tomuto přerodu dle výše zmíněné analýzy periodik došlo postupně. Důkazem poklesu kvality národopisu se pak stalo zneužívání různých národopisných akcí, poutí a výstav k manifestačním proslovům protektorátních představitelů a nacistických úředníků.

Není se tedy čemu divit, že většina předních iredentistů nakonec stanula před Mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti. Pokud prozkoumáme tresty, které si vyslechli iredentisté a pozdější funkcionáři spolku Národopisná Morava u tohoto a jiných soudů, zjistíme, že oproti jiným moravským fašistům

byly tresty velice mírné, a to i přesto, že ani jeden z nich u soudu svých činů nelitoval. Nejvyšším trestem bylo sice doživotí, to se však reálně stalo trestem patnáctiletým. Další reálné tresty nepřesáhly 3 roky odnětí svobody. Sama tvář Národopisné Moravy, Jan Uprka, byla nakonec osvobozena. František Mezihorák, který tresty shledal jako velice mírné, konstatoval: „*Morální zákoník a historie jim všem však uděluje tresty nesrovnatelně těžší.*“³¹⁹

U mnoha soudních procesů nalezneme řadu výpovědí ve prospěch obžalovaného či petice za propuštění uvězněného, které byly podepsány značnou částí občanů jejich domovských vesnic, což není v případě lidí souzených za kolaboraci u Mimořádných lidových soudů až tak neobvyklé. Obdobný jev můžeme pozorovat nejen na Slovácku, ale i na Valašsku a jiných částech bývalého protektorátu, a dokonce i v jiných nacisty okupovaných zemích.³²⁰ Petice jsou důsledkem proslulosti osob v dané obci. Všichni ti, již obdrželi větší podporu svých spoluobčanů, zastávali v obecní hierarchii důležité postavení. Výpovědi svědků ve prospěch obžalovaných jsou pak zčásti dány samotným životem, ve kterém není nic černobílé, a zčásti také lidskou mentalitou, které může být lhostejné bezpráví, pokud se neděje přímo v bezprostřední blízkosti na nám známých lidech. Jestliže však stejnému bezpráví vystavíme lidi v přímé blízkosti dané osoby, je potřeba zasáhnout do dění daleko větší. Je však třeba zdůraznit, že pomoc spoluobčanům byla na rozdíl od jiných uskupení nezištná a konána jako projev humanity, nikoliv pro své pozdější obhájení.³²¹

Je nutné rovněž podotknout, že z iredenty z let 1938–1939 byly obviněny nakonec pouze tři osoby, a sice Sova, Ryba a Kupec, z nichž dva nakonec byli za tento čin i odsouzeni, nicméně v rámci § 3 Velkého retribučního dekretu. Odtržení území od druhé Československé republiky, potažmo protektorátu, tak, jak jej navrhovali iredentisté, dle autorova názoru odpovídá § 1 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., který odkazuje na zákon na ochranu

---

³¹⁹ MEZIHORÁK, Hry, s. 104.

³²⁰ KMENT, Zdeněk, *Valašsko v područí hákového kříže*, Valašské Meziříčí 2018, s. 336–340.

PEJČOCH, Ivo, *Ve znamení zeleného hákového kříže–Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana–historie české obdoby NSDAP*, Cheb 2016, s. 97–118.

³²¹ Velká část kolaborantů pomáhala protektorátnímu obyvatelstvu, odboji a dalším zejména na konci války zcela záměrně, jelikož doufala, že si tím zajistí svobodu či mírnější trest na konci války.

republiky ze dne 19. března 1923 č. 50 Sb., přesněji na paragraf 1, který trestá ty, kdo chtějí připojit republiku nebo její část k cizímu státu.³²² Z toho vyplývá, že moravská iredenta nebyla u Mimořádného lidového soudu vnímána jako přímá snaha o dělení státního území, ale celkově byla u většiny aktérů upozaděna činy jinými, které více méně odpovídaly tehdejšímu honu na nacisty a jejich spolupracovníky. Tento fakt je poměrně pochopitelný, jelikož v době, kdy se jedinci o odtržení pokoušeli, byla první republika již minulostí a druhá republika směřovala ke konci svého trvání. Tento čin se tak stal pro justiční systém téměř zanedbatelným na rozdíl od spolupráce s okupačními orgány. Výzkum tedy vyvrátil autorovu tezi o vysokých trestech.

Pokud tyto tresty porovnáme například s tresty pro pohlaváry Národní socialistické české dělnické a rolnické strany (dále jen NSČDRS), která sice na rozdíl od Národopisné Moravy byla politickou stranou s fašistickým programem, zdají se být tyto tresty poměrně nízké. Čelní funkcionáři NSČDRS dostali tresty v rozmezí 3–20 let, přičemž vůdce strany František Mikuláš Mlčoch a náčelník Pořádkové služby strany Hynek Olšák si vyslechli trest smrti. Je nutno podotknout, že v obou skupinách se nacházeli konfidenti gestapa a udavači. Jejich členové také shodně pořádali akce pro nacistické pohlaváry³²³ a nabízeli se Adolfu Hitlerovi do bojů proti společným nepřátelům.³²⁴ Nicméně nebezpečnost a typ kolaborace obou skupin byla, pokud vložíme obě skupiny do Tesařovy analýzy kolaborantů, zcela rozdílná. Tesař definuje 3 skupiny kolaborantů – *desperáty*, „*quinslingy*“ a *spolupracující*.³²⁵ NSČDRS je jasným příkladem skupiny „*quinslingů*“, jelikož popírala demokratické zřízení a souhlasila s ideologií NSDAP, kterou se snažila co nejvíce imitovat, a tím se stala velice nebezpečnou, což zmiňuje mimo jiné i soudní expert. Naproti tomu Národopisná Morava byla složena z různých osobností a jako celek se neprofilovala politicky,

---

³²² Zákon na ochranu republiky ze dne 19. března 1923 č. 50/1923 Sb.

³²³ Největším rozdílem je, že Mlčochova strana pořádala večírky pro oblastní členy gestapa a SD, kdežto členové Národopisné Moravy hostili vysoce postavené představitele Říše a protektorátu (Karl Schwabe, Emanuel Moravec, Karl Hermann Frank, Kurt von Burgsdorff).

³²⁴ JANÁK, Viktor, *František Mikuláš Mlčoch – politický chameleon*. In: Historický obzor 29, 2018, 1/2, s. 25–35.

PEJČOCH, *Ve znamení*, s. 97–110.

³²⁵ TESARĚ, Jan, „*Záchrana národa“ a kolaborace*. In: Dějiny a současnost 10, 1968, 5, s. 5–6.

takže by její zařazení odpovídalo spíše Tesařovým *desperátům*. Skupina *desperátů* stála mimo reálné politické síly, ale přitom by udržovala reálnou spolupráci s okupačním režimem. Nicméně členové Národopisné Moravy mohou být samostatně zařazeni jak mezi *desperáty*, tak mezi *spolupracující*, přičemž zařazení by záleželo na jejich politické angažovanosti. Skupina *spolupracujících* (např. Jan Ryba, Vladimír Sova) byla tvořena lidmi, již spolupracovali s okupanty, ale zároveň měli vlastní politické cíle, které se nemusely rovnat cílům oficiální politiky. V případě Národopisné Moravy spočívaly ve zvýhodnění nejen jejích členů, ale i občanů celého Slovácka, dílčím cílem pak bylo rozšiřování povědomí a národopisu této části protektorátu. Nižší tresty tak v porovnání se členy NSČDRS dávají v rámci působnosti obou skupin smysl.

Předložený text prezentuje čtenáři problém iredenty komplexním způsobem. Na rozdíl od jiných doposud publikovaných prací se věnuje celému běhu iredenty i po jejím skončení v roce 1939 na české a roku 1941 na slovenské straně. Propojuje také činnosti iredentistů se spolkem Národopisná Morava a zejména s jeho periodikem *Uprkáv kraj*, které mělo dále vliv na veřejnost. Mapuje též konec většiny iredentistů u lidových soudů. Vše dává do kontextu historických událostí.

Práce jistě nezodpověděla všechny otázky. Téma moravské iredenty je možné pochopitelně ještě více rozšířit. Jednou rovinou dalšího výzkumu by mohlo být zaměření se na německé a rakouské archivy, kde by se měly nacházet alespoň nějaké dílčí zprávy o iredentě. Stejně tak by bylo vhodné prozkoumat, zda neexistují další informace ze slovenské strany, zejména v tamním tisku.

Další rovinou by mohlo případně být ovlivnění národopisu iredentisty. Autor pracoval s periodiky, jež na sebe navazují, ale v regionu tou dobou vycházela i další periodika, která mohla být do jisté míry také ovlivněna. Jednou z nezodpovězených otázek je, co se stalo s iredentisty po uplynutí jejich trestů. V rámci dalšího výzkumu je tato kapitola patrně nejvíce problematická, jelikož autor předpokládá, že po propuštění z vězení ztratil o iredentisty stát zájem. Výjimkou byl Josef Vávra-Stařík. Stejně tak se otevírá možnost výzkumu těch osob, které nestanuly před Mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti.

Na závěr je třeba říci, že fenomén moravské iredenty byl zkoumán a vyličen prostřednictvím příběhu jednotlivých osob. Pravdou však je, že tyto osoby utvořily poměrně úzkou homogenní skupinu, která byla jistým obrazem své doby. Skupinu, jež se nacházela daleko od centra svého státu, Prahy, ale v těsné blízkosti od center dvou jiných států, Vídně a zejména Bratislavy. Ve svém „nově vzniklém“ státě, tzv. druhé republice, se ocitly najednou na periferii sociální i geografické. Jejich nároky odstartovaly i další národnostní menšiny, kterým se dařilo si alespoň v nějaké míře obhájit své nároky na připojení k vlastnímu státu (Němci, Maďaři, Poláci) či vytvoření svého státu (Slováci). Dalším faktorem, který nahnal iredentistům do náruče spousty lidí, byla dezinformace o zrušení samosprávy na Moravě, čímž by se republika stala ještě více centralizovaná a Slovácko ještě více na periferii. Je třeba také počítat s odlišnostmi regionu Slovácka: tradiční bašta katolictví, spíše agrární ráz krajiny, důraz na tradiční kulturu a do jisté míry i zpátečnictví. Vezmeme-li v potaz celkovou jazykovou i kulturní blízkost regionu Slovácka a Slovenska, zejména se sousedícím Záhorím, můžeme dojít k závěru, že lze fenomén iredenty moravských Slováků do jisté míry pochopit. Zlom nastává v situaci po roce 1939, kdy se z většiny iredentistů stávali kolaboranti.

Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané

Archiv bezpečnostních složek Praha

- fond Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy
- fond Zvláštní operativní svazky
- fond Ministerstvo národní bezpečnosti

Archiv obce Hluk

- kronika obce Hluk

Moravský zemský archiv Brno

- fond B 40, Zemský úřad Brno
- fond B 252, Zemský prezident Brno, správa z příkazu říše
- fond C 143 Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště

Národní archiv

- fond Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha

Slovenský národní archiv Bratislava

- fond Ministerstvo zahraničních věcí 1939–1945

Státní okresní archiv Hodonín

- fond Archiv města Hodonín
- fond Okresní úřad Hodonín
- fond Okresní úřad Kyjov

Státní okresní archiv Uherské Hradiště

- fond Okresní úřad v Uherském Hradišti

Štátný okresný archiv Trnava – pracovisko Skalica

- fond Obecný úrad Skalica, administratívne spisy
- fond Obecný úrad Skalica, prezidiálne spisy

- fond Dokumentácia Skalica, karton 6
- fond Dokumentácia mimo region do r. 1960
- Kronika města Skalica II.
- Kronika města Skalica III.

Prameny vydané

Časopisy a noviny

Gardista

Lidová tvorba

Moravské noviny

Moravská orlice

Moravskoslovenské pomezí

Naše Slovácko

Národní tábor

Slovák

Uprkům kraj

Literatura

Knihy

BENEŠ, Edvard, *Šest let exilu a druhé světové války: řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*, Praha 1947.

BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě 1945–1948*, Šenov u Ostravy 1998.

BRANDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, Praha 2019.

BRANDES, Detlef, *Germanizovat a vysídlit: nacistická národnostní politika v českých zemích*, Praha 2015.

DRÁBIK, Jakub, RÁKOSNÍK, Jan (ed.), *Od bouře k bouři: Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*, Praha 2002.

DRTINA, Prokop, *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu*, Praha 1947.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 15/a., 1938–1945*, Praha 2006.

HEIMANNOVÁ, Mary, *Československo: Stát, který zklamal*, Petrkov 2020.

HOENSCH, K. Jörg, *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik: Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/1939*, Cologne and Gratz 1965.

HOMOLA, Zdeněk, KOKEŠ, Luboš, MOURALOVÁ, Blanka, PINKAS, Jaroslav, SVOBODA Libor, *Případ Světлана: proměny obrazu třetího odboje*, Praha 2017.

HRUBOŇ Anton, *Za Slovenský štát, za novú Európu*, Banská Bystrica 2015.

JANČÁŘ, Josef, *Lidová rukodělná výroba na Moravě*, Strážnice 1988.

JARCOVSKÁ, Lucie, *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy na Královéhradecku*, Praha 2008.

JOHN, Miloslav, *Čechoslovakismus a ČSR 1914–1938*, Beroun 1994.

KAPLAN, Karel, *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty*, Praha 1992.

KENNAN, George F., *From Prague after Munich: Diplomatic Papers, 1938–1940*, Princeton 1968.

KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad. Sv.1., 1918–1926*, Buková u Příbramě 2017.

KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad. Sv.2., 1926–1935*, Buková u Příbramě 2017.

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 13., 1918–1929*, Praha 2000.

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 14., 1929–1938*, Praha 2002.

- KORIDOVSKÝ, Emil, (ed.) *Politické strany a spolky na jižní Moravě*, Mikulov 1993.
- KMENT, Zdeněk, *Valašsko v područí hákového kříže*, Valašské Meziříčí 2018.
- KOVÁČ, Dušan, *Dejiny Slovenska*, Praha 2001.
- KUKLÍK, Jan, *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*, Praha 2002.
- KUKLÍK, Jan, *Vývoj československého práva 1945–1948*, Praha 2008.
- MANDLER, Emanuel, *Benešovy dekrety – proč vznikaly a co jsou*, Praha 2002.
- MEZIHORÁK, František, *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*, Praha 1997.
- MEZIHORÁK, František, *Moravský extrémní regionalismus a pokus o Velké Slovensko (1938–1939)*, Olomouc 1994.
- NĚMEČKOVÁ, Jana, *Zvraty v historii poutního místa svatý Antoníněk u Blatnice v letech 1938–1955*, Ostrava 2017.
- PASÁK, Tomáš, *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999.
- PERNES, Jiří, *Pod moravskou orlicí aneb Dějiny moravanství*, Brno 1996.
- PEJČOCH, Ivo, *Ve znamení zeleného hákového kříže – Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana – historie české obdoby NSDAP*, Cheb 2016.
- RAPAVÁ, Ivana, *Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948*, Ústí nad Labem 2010.
- RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha 2015.
- SCHELLE, Karel, *Vznik Československé republiky 1918*, Ostrava 2008.

SKOUMAL, Tomáš, *Úsilí o samosprávu Moravy a Slezska 1990–1992*, Olomouc 2011.

SOKOLOVIČ, Petr, *Hlinkova garda 1938–1945*, Bratislava 2009.

STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991.

TÁBORSKÝ, Eduard, *Pravda zvítězila: deník druhého zahraničního odboje*, Praha 1947.

TABOUISOVÁ, Geneviève, *Předehra k tragédii*, Praha 1967.

TOKÁROVÁ Lucia, PAVLOVIČ Richard, *Na ceste k slovenskej štátnosti*, Bratislava 2018.

TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha 2012.

VLACH, Jaroslav, *Bibliografie okresu Uherské Hradiště*, Uherské Hradiště 1982.

VYKOUPILO, Libor, *Český fašismus na Moravě*, Brno 2012.

Studie ve sbornících a časopisech

ANDRYS, Jan, *Soumrak Jóži Uprky*. In: *Malovaný kraj XXIII*, 1987, s. 7 a 8.

JANÁK, Viktor. *Egy kissé feledésbe merült irredentizmus – Csehország, vagy Szlovákia? Morvaszlovák ingadozás a válságos 1938–1939-es években*. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 25, 2023, 3, s. 57–72.

JANÁK, Viktor, *František Mikuláš Mlčoch – politický chameleon*. In: *Historický obzor* 29, 2018, 1/2, s. 25–35.

JANÁK, Viktor, *Politická agitace strany Františka Mikuláše Mlčocha v Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945*. In: *Moderní dějiny* 27, 2019, 2, s. 235–262.

JANÁK, Viktor, *Proměny etnografických časopisů Slovácka v letech 1936–1950*. In: *Historica Olomucensia* 61, 2022, 1, s. 167–185.

JANÁK, Viktor, „*Slovácko sa nesúdí*“ aneb *Konec iniciátorů moravské iredenty*. In: *Slezský sborník*, 120, 2022, 1, s. 55–71.

KOCÁBOVÁ, Soňa, *Národopisná Morava*. In: *Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí* 38, 1996, 1, s. 213–221.

PASÁK, Tomáš, *Problematika moravského extrémně-pravicového hnutí*. In: *Slezský sborník* 66, 1968, 1, s. 16–27.

PLAČKOVÁ, Marie, *Osobnosti Hlucké historie*. In: *Hluk dějiny města, Hluk* 2011, s. 457–466.

RYCHLÍK, Jan, *Hnutí za připojení Slovácka ke Slovensku v letech 1938–1941*. In: *Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí XXXIII–XXXIV, 1991–1992*, 1, s. 75–95.

RYCHLÍK, Jan, *Pokusy o připojení Slovácka ke Slovensku v letech 1938–1941*. In: *Historický časopis* 40, 1992, 1, s. 69–87.

TESAŘ, Jan, „*Záchrana národa*“ a kolaborace. In: *Dějiny a současnost* 10, 1968, 5, s. 5–6.

SOUKUPOVÁ, Blanka, *Antisemitismus krojovaných kolaborantů v kontextech protektorátní mytologie a propagandy. K aktivitě Národopisné Moravy*. In: *Židé a Morava* XX, 2013, 1, s. 132–139.

VERBÍKOVÁ, Lucie, *Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště*. In: *Slovácko: společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí* LIV, 2012, 1, s. 267–282.

Resumé

The dissertation explores the irredentism of Moravian Slovaks, who aspired to secede from Czech influence during the crisis years of the First Czechoslovak Republic and affiliate with their ancestral Slovakia. Following the dissolution of the First Czechoslovak Republic, several territories seceded from the Czechoslovak state, invoking national minority rights (Germans, Hungarians, Poles, Slovaks). The Moravian Slovaks, activated by the success of other national minorities, were the last of these groups. However, unlike other minority groups, they shared more commonalities (ethnic, linguistic, cultural, historical) with their residential state than with the state they sought to join, contributing to the failure of Moravian Slovak irredentism. The primary cause of the Moravian irredentists' defeat was their disorganisation and inability to mobilise the masses or persuade all elites of the Hlinka Slovak People's Party to take a more active stance, which would have exerted greater pressure on the political power holders within the Czech part of Czechoslovakia. Actions were disorganised and sporadic, while Slovak power holders remained passive observers of the Moravian side's attempts and efforts. The police forces also played a significant role in the failure, intervening at critical moments and conducting thorough surveillance of not only the irredentists but also anyone associated with them. This prevented large demonstrations and trips to Slovakia or Vienna, where Moravian Slovak speakers could have successfully agitated in favour of the irredentists. The irredentist movement's failure led to its relegation to the annals of history. Most active irredentists joined the Ethnographic Moravia association in 1939, and their activities within this association eclipsed those within the irredentist movement, whether promoting ethnography, preserving significant First Czechoslovak Republic artefacts, or cooperating or even collaborating with the Nazi occupiers. The irredentist movement had two phases. The first phase, from autumn 1938 to spring 1939, was driven by the Moravian Slovaks who, after the failure, founded Ethnographic Moravia. This phase saw significant media coverage and was instigated from below. The second phase, between

1940–1941, was primarily led by Slovaks who personally advocated in Berlin at the highest levels, marking it as an irredentist movement initiated from above.

Following the failure of the irredentist movement, its leading figures found prominence in the Ethnographic Moravia association. This association, formed through the separation of the Moravian Slovak Society, became a platform through which they sought to control ethnography in Moravian Slovakia. In subsequent years, the integrity of Moravian Slovak ethnography was severely challenged. Evidence of this can be seen in the ideological collaboration, the emphasis on Aryan values, and the disparagement of the Jewish community in certain articles. Unsurprisingly, most of the leading irredentists eventually faced trial at the Extraordinary People's Court in Uherské Hradiště. Upon examining the sentences handed down to the irredentists and later officials of the Ethnographic Moravia association by this and other courts, it is evident that the punishments were relatively lenient compared to those given to other Moravian fascists. Despite showing no remorse for their actions in court, the harshest sentence meted out was life imprisonment, which in practice amounted to a fifteen-year sentence. Other actual sentences did not exceed three years of imprisonment. Jan Uprka, the very embodiment of Ethnographica Moravia, was ultimately acquitted.

In conclusion, the phenomenon of Moravian Slovak irredentism has been examined and depicted through the narratives of individual participants. However, these individuals constituted a relatively homogeneous group, reflecting their era. This group was situated far from their state's centre, Prague, but in close proximity to the centres of two other states, Vienna and particularly Bratislava. In the newly established state in the autumn of 1938, known as the Second Czechoslovak Republic, they found themselves on the social and geographical periphery. Their claims were also propelled by other national minorities who managed to defend their claims to join their own state (Germans, Hungarians, Poles) or to establish their own state (Slovaks) to some extent. Another factor that drove many people into the arms of the irredentists was misinformation about the abolition of self-government in Moravia, which would

centralise the republic further and push Moravian Slovakia even more to the periphery. It is also necessary to consider the socio-cultural and socio-economic differences of the Moravian Slovakia Region: the traditional stronghold of Catholicism, the predominantly agrarian landscape, the emphasis on traditional culture, and to some extent, backwardness. Taking into account the overall linguistic and cultural proximity of Moravian Slovakia and Slovakia, especially with the neighbouring Slovak Záhorie, we can somewhat understand the phenomenon of Moravian Slovak irredentism. However, the turning point came after 1939, when most of the irredentists became collaborators with the Nazis.